EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

„În ziua de vineri 20 iulie 1714, pe la amiază, se prăbuşi cel mai frumos pod din Peru şi prăvăli cinci călători în prăpastia de sub el."

De ce aceşti cinci oameni şi nu alţii ? Întrebarea şi-o pune un martor al accidentului, misionarul franciscan chinuit de dorinţa de a descoperi în toate intenţia divină. Convins că nu poate fi vorba de o întîmplare, ci de un destin care a adunat şi a jertfit împreună cinci fiinţe deosebite, el începe să cerceteze trecutul morţilor, în scopul găsirii unor elemente care să ateste planul superior, conducerea de către o inteligenţă supremă a acestor cinci existenţe către moartea neprevăzută şi bruscă, al cărei martor fusese. Fără să-şi destăinuie opinia faţă de o atît de ineficace dezbatere, autorul ne introduce pe această ingenioasă cale în viaţa celor cinci victime, prilej de a realiza o galerie de portrete remarcabile, de o uimitoare prezenţă concretă şi de o magistrală motivare psihologică.

Lei 3,25

THORNTON WILDER • PUNTEA SFÎNTUL LUDOVIC

54

1968

THORNTON WILDER

PUNTEA SFÎNTUL LUDOVIC

CM — COLECŢIA MERIDIANE

CM

Thornton Wilder

Puntea Sfîntul Ludovic

În românește de
Horia I. Popovici

Editura pentru Literatură Universală

București — 1968

Desenul copertei de *Malina Juravle*

Thornton Wilder
THE BRIDGE OF SAN LUIS REY

PREFAȚĂ

Recepția de care s-au bucurat scriitorii americani în Europa a fost de multe ori deosebită de cea pe care au avut-o în propria lor patrie. În acest sens, Edgar Allan Poe a fost un precursor celebru. În interiorul diferenței de ordin „continental" încap chiar diferențe de ordin național. Într-un fel contemplă literatura americană un englez, mai apropiat de ea prin spiritul limbii, și în alt fel un francez. Publicul larg, începînd să cunoască o altă societate prin literatura ei, alege un număr limitat de scriitori străini și-și construiește imaginea despre acea societate în conformitate cu cea transmisă de acești scriitori, care se pot schimba și înlocui cu alții de la națiune la națiune. Margaret Mitchell, o autoare pe care cele mai multe istorii literare americane nu o menționează nici măcar la indice, a fost pentru mulți cititori români, acum cîteva decenii, o adevărată întruchipare a continentului de peste Ocean. Asemenea cazuri vor continua să existe, probabil, pentru că toate culturile se transmit, cel puțin la nivelul publicului larg, prin clișee.

Thornton Niven Wilder face și el parte din specia autorilor care au suferit tratamente diferite acasă și peste hotare. Deși unanim respectat și de trei ori laureat al premiului Pulitzer, el nu a fost un favorit al publicului american și mulți l-au apreciat numai ca dramaturg, trăsătura mai puțin remarcabilă în fond, a persona-

lităţii sale. În Anglia sau în Germania el a fost de la început bine primit ca romancier şi mai puţin ca dramaturg, deşi unii analişti îi notează influenţa asupra lui Friedrich Dürrenmatt şi Max Frisch. În ansamblul literaturii americane din ultima jumătate de veac, opera lui apare excentrică, şi cu atît mai mult apare ea excentrică europenilor (chiar dacă ei sînt mai înclinaţi să o guste), pentru că în cazul lor clişeul e şi mai autoritar.

Scriitorul s-a născut la Madison, Wisconsin, în 1897, şi şi-a petrecut opt ani din copilărie în China, unde tatăl său era consul general al Statelor Unite. Studiile universitare şi le încheie cu diplome de la Yale şi Princeton. Petrece apoi un an la Academia Americană din Roma, şi rezultatul acestei experienţe e primul lui roman *The Cabala (Cabala,* 1926). Devine profesor la Lawrenceville School, New Jersey, şi publică *The Brigde of San Luis Rey (Puntea Sfîntul Ludovic,* 1927) pentru care primeşte premiul Pulitzer (primul) la numai treizeci de ani. Trece apoi, ca „professor of English", la universitatea din Chicago, unde rămîne mai mulţi ani, continuînd să scrie romane *(The Woman of Andros — Femeia din Andros,* 1930, *Heaven's My Destination — Destinaţia mea e cerul,* 1935, *The Ides of March — Idele lui Martie,* 1948) ca şi piese de teatru, dintre care două sînt încununate cu premiul Pulitzer : *Our Town (Oraşul nostru,* 1938) şi *The Skin of Our Teeth (Urechea acului,* 1942). În 1950 este „C.E. Norton professor" la Harvard. Mai de curînd, locuieşte alternativ în Connecticut şi Arizona, ceea ce nu-l împiedică să călătorească des şi să predea sau să conferenţieze la universităţi din lumea întreagă.

Deci, o existenţă lipsită de mari surprize. O existenţă de intelectual, constructivă şi cenuşie, punctată de călătorii şi de schimbarea mediilor universitare, desfăşurîn-

du-se într-o atmosferă rafinată şi cosmopolită. Şi, cel puţin o dată la şase ani, o piesă nouă sau un alt roman. Se putea bănui literatura pe care avea s-o scrie acest fiu de diplomat, cu studii filologice şi arheologice, hrănit cu lecturi clasice şi moderne şi îndrăgostit de frumos. Primul roman, *Cabala,* cuprinde, în germene sau deplin dezvoltate, toate elementele caracteristice prozei lui Wilder. E un roman de numai două sute de pagini (Wilder este un maestru al genului *short novel,* puţin folosit atunci dar foarte popular azi, mai ales printre tinerii scriitori americani), cuprinzînd o galerie de portrete legate între ele printr-o slabă tensiune epică şi situate în Roma anilor 1920. Membrii „cabalei" sînt aristocraţi ai spiritului, dacă nu chiar aristocraţi autentici, prelaţi bătrîni sau rejetoni ai familiilor ilustre, văduve sofisticate şi pioase sau tinere nevropate, adolescenţi exaltaţi căutînd comunicarea cu categoriile superioare etc. etc. Povestitorul, american cu educaţie, îşi satisface în aceste medii lăcomia (de cetăţean al unei naţiuni tinere şi fără trecut) de a vedea tradiţii glorioase căzînd în ruină. El pătrunde în secretele „cabalei", asistă la graduata ei decrepitudine, încearcă fără succes să salveze pe cîţiva dintre membrii mai tineri. Acţiunea învie prin iubirea neîmpărtăşită a unei membre a „cabalei", prinţesa Alix, pentru tînărul, impetuosul şi în acelaşi timp austerul arheolog american James Blair, şi prin sinuciderea lui Marcantonio, palid urmaş ducal, descurajat de a mai căuta un echilibru în viaţă. În final, povestitorul părăseşte bătrîna Europă, obosită, adresînd de pe puntea vaporului un imn propriei sale patrii, sediul maşinismului triumfător şi, speră el, al unei civilizaţii noi, creatoare de noi valori. Descrierile, mai ales cele de interioare, dovedesc rafinament ; ochiul este al unui pictor, urechea a unui mu-

zician, și cele mai erudite aluzii și asociații vin și completează atmosfera, făcînd-o grea precum un vin bogat și vechi, un vin al timpului. Calitățile de stilist sînt manifeste. O frumoasă carte, lipsită oarecum de scop și de concluzii. Autorul celebrează viața cu toate minunile ei. Emoția nobilă și pură în fața vieții este adevărata substanță a cărții. Însăși stingerea „cabalei" este un semn de viață continuă, pregătind noi și magnifice surprize.

Cabala se ocupă de lumea modernă, și două dintre personaje, naratorul și prietenul său, James, fac parte dintr-o categorie des întîlnită în proza americană interbelică, aceea a americanului care călătorește în străinătate. Pentru că Statele Unite au cunoscut pe toate planurile o dezvoltare accelerată, americanul, cu atît mai mult cu cît nivelul lui intelectual era superior, a căutat să folosească pentru aprecierea fenomenelor familiare stabilul metru european. Astfel, una din obligațiile romancierului american interbelic a fost compararea celor două continente. Indiferent în ce scop călătoresc în Europa (Jake Barnés din *Fiesta* lui Hemingway e reporter, Dodsworth, eroul titular din romanul lui Sinclair Lewis, vrea, după ani de muncă, să se bucure de viață, James Blair din *Cabala* își desăvîrșește studiile, alții vin atrași de război, ca de o experiență esențială, iar alții vin din curiozitate din vocație artistică sau pur și simplu din snobism), toate aceste personaje se așteaptă la o revelație și speră într-o obiectivizare. Eroii lui Wilder au, în confruntarea cu Europa, anumite date originale: nivelul lor intelectual suportă cu succes comparația, mentalitatea lor se eliberează de provincialism, ei par să se simtă cetățeni ai lumii.

Cabala și *Puntea Sfîntul Ludovic,* foarte înrudite între ele, au apărut în 1926 și în 1927, adică în mijlocul de-

ceniului botezat sugestiv *the roaring twenties*. În 1919, prin al optsprezecelea amendament la constituţie (prohibiţia), Statele Unite deveniseră, cel puţin teoretic, o naţiune „uscată“ şi aşa aveau să rămînă pînă în 1933. Prohibiţia dăduse naştere gangsterismului. Între timp, civilizaţia tehnică făcea mari progrese. Naţiunea număra 120 de milioane locuitori, care citeau o literatură populară prin teme, atitudini şi rezolvări. Unul dintre efectele războiului asupra tinerilor scriitori era sentimentul de „generaţie pierdută“. Din punct de vedere stilistic, proza devenise un jurnalism de calitate superioară. Se recurgea la Freud, incomplet sau greşit asimilat, pentru explicarea neliniştilor şi spaimelor de moment. Artistul, căutînd să evadeze din societate, se descoperea mai legat de ea ca oricînd, constatare care îi determina o atitudine de ostilitate împotriva ei. O puternică serie de naturalişti sau de urmaşi ai naturalismului intra în scenă : Sherwood Anderson, Sinclair Lewis, F. Scott Fitzgerald, John Dos Passos, William Faulkner, Ernest Hemingway, John Steinbeck. Personajele lor sînt de cele mai multe ori nişte inadaptaţi. Dintre autorii citaţi, numai Dos Passos, cu pagini care abundă în enumerări şi fraze grupate în serii lungi şi egale, ducînd la o poezie greoaie, şi Hemingway, cu simplitatea devenită manieră şi cu mecanismul dialogurilor prea evident, pot fi consideraţi stilişti. Nici unul dintre ei nu are o filozofie coerentă şi completă. Totuşi forţa lor este evidentă, ca şi satisfacţia pe care o dau majorităţii zdrobitoare a cititorilor. La fel de evidentă e calitatea de *americanness* (americanitate — dacă putem folosi un asemenea termen). Contemporaneitatea cu aceştia nu l-a avantajat pe Wilder, ale cărui modele au fost marchiza de Sévigné, Proust, Gide şi Gertrude Stein Dar, după cum vom vedea mai departe, el are comun

cu contemporanii săi mai multe trăsături decît s-ar putea crede, și ceea ce îl desparte de ei este mai degrabă forma și o perspectivă mai largă asupra fenomenelor.

Erudiția și o reacție față de realismul tiranic, de origine dreiseriană, al prozei americane moderne, l-au făcut pe Wilder să încerce alte formule. Decoruri exotice sau timpuri revolute sînt folosite pentru a îmbrăca teme eterne. *Femeia din Andros* e o poveste de dragoste care se petrece pe o insulă din Marea Egee, nu mult înainte de nașterea lui Cristos. *Idele lui Martie* este un roman istoric înfățișînd asasinarea lui Iuliu Cezar și toate evenimentele premergătoare ei. Narațiunea se realizează aproape în întregime prin documente, proclamații și scrisori ale participanților și, printre alte personaje din roman apare și poetul Catul, nefericit în dragoste.

Alteori, autorul își îmbracă ideea în forme dintre cele mai tradiționale. *Orașul nostru*, cea mai reușită piesă a lui Wilder, este un studiu de gen al vieții dintr-un orășel din New Hampshire, cu ușoare influențe pirandelliene și chinezești clasice (decorul și recuzita imaginare, sugerate prin jocul actorilor). Wilder a vrut desigur să aducă un omagiu provincialismului, atît de prezent încă în Statele Unite și în literatura lor, provincialism care, din spatele fațadei de sclipitoare metropolă, întreține faimoasa „sănătate americană". *Orașul nostru* se înrudește cu *Spoon River* al lui Edgar Lee Masters, cu *Winesburg* și *Ohio* al lui Sherwood Anderson, cu Gopher Prairie din *Strada Mare* al lui Sinclair Lewis, cu Monterey din mai multe romane de John Steinbeck, sau, mai de curînd (1960), cu Mt. Judge din *Rabbit, Run (Fugi, iepure)* de John Updike, și cu alte nenumărate romane sau piese de teatru. (Orășelul și problemele lui fiind o actualitate a Statelor Unite, cele mai multe opere care îl înfățișează sînt de

succes.) Ceea ce l-a atras pe Wilder spre motivul orășelului a fost și posibilitatea de a face dintr-o comunitate umană restrînsă un simbol al întregii umanități, surprinsă în momentele hotărîtoare ale existenței sale. În această piesă, eroina exclamă: „...O, pămînt, ești prea minunat pentru ca un om să-și poată da seama de miracolul tău. Oare vreo ființă omenească poate realiza ce este viața, atît timp cît o trăiește?" La care, directorul de scenă răspunde: „Poate că sfinții și poeții își dau seama, uneori."

Iată deci, formulată precis de astădată, ideea ascunsă în *Cabala* și în mai toate scrierile lui Wilder: misterioasa frumusețe a vieții depășește puterea de apreciere a omului. Toate locurile de pe pămînt, toate perioadele istorice sînt la fel de importante, existența anonimă și nememorabilă e la fel de emoționantă ca oricare alta, din moment ce esențialul și universalul se pot descoperi oriunde. Individul umil care acceptă cu seninătate o existență scurtă și dureroasă e plin de măreție. Viața lui, liniștită și demnă, prevestește eternul repaus. Morala ar fi: bucurați-vă de viață. Aceeași filozofie o include și romanul *Urechea acului*, interpretată de unii ca parodie a lui *Finnegan's Wake*. Personajele principale sînt domnul și doamna Antrobus (numele vrea să sugereze grecescul *anthropos);* ei sînt Adam și Eva, reprezentînd cuplul etern, umanitatea organizată în celule monograme. Fiecare act se situează în altă epocă, și, din perioada glaciară pînă în prezent (trecînd printr-un distrugător război mondial), cei doi Antrobus și copiii lor parcurg un drum plin de tot felul de încercări, cîteodată la un pas de catastrofe din care scapă ca prin „urechea acului", gata, după fiecare ciclu istoric, de un nou efort și o nouă suferință. Autorul bulculează cronologia (prilej de situații comice:

doamna Antrobus recită lui Moise şi lui Homer un poem de Longfellow) şi foloseşte tehnici expresioniste. Concluzia, mai bogată decît în *Oraşul nostru*, nu reprezintă totuşi vreo schimbare în vederile autorului. După cum se vede, condiţia umană este precară. Omul trebuie să respingă soluţiile iraţionale, şi, cel puţin, să nu mărească prin aportul lui individual suferinţa umanităţii. Iubirea poate justifica viaţa şi poate fi una din sursele ei de energie şi armonie. Domnul Antrobus, *vir omnipotens*, *pater familias*, cumulînd în piesă tot felul de misiuni şi atribute, este o sinteză a bărbatului şi, pe o anumită linie, un precursor al lui Bérenger.

Consecvenţa ideilor şi atitudinilor în lucrările de care am vorbit este evidentă. *Puntea Sfîntul Ludovic*, publicat prima oară în România în 1945 în editura Pro Pace, nu anunţă din acest punct de vedere ceva nou. Romanul reprezintă tot ce a scris mai bun Wilder. Acţiunea lui se petrece la începutul secolului al XVIII-lea, în Peru, şi începe cu această frază : „În ziua de vineri 20 iulie 1714, pe la amiază, se prăbuşi cel mai frumos pod din Peru şi prăvăli cinci călători în prăpastia de sub el.". O scurtă menţiune a unui eveniment din care se va naşte o carte. De ce aceşti cinci oameni şi nu alţii ? Întrebarea şi-o pune un martor al accidentului, roşcovanul misionar franciscan, însetat de a descoperi în toate intenţia divină. Convins că nu poate fi vorba de o întîmplare, ci de un destin care a adunat şi a jertfit împreună cinci fiinţe deosebite, el începe să cerceteze trecutul morţilor, în scopul găsirii unor elemente care să ateste planul superior, conducerea de către o inteligenţă supremă a acestor cinci existenţe către moartea neprevăzută şi bruscă, al cărei martor fusese. Fără să-şi destăinuie opinia faţă de o atît de profundă dezbatere, autorul ne introduce pe această

ingenioasă cale în viaţa celor cinci victime, ocazie pentru a realiza o altă galerie de portrete remarcabile, de o uimitoare prezenţă concretă şi de o magistrală motivare psihologică. Primul este acela al marchizei de Montemayor, pe care Wilder o înfăţişează ca o adevărată doamnă de Sévigné a literelor spaniole, al doilea e al Pepitei, însoţitoarea marchizei, suflet simplu şi pur, al treilea e al lui Esteban, frumosul, tenebrosul tînăr adus la nebunie de moartea iubitului frate geamăn, al patrulea e al unchiului Pio, fantasticul artist al vieţii, dotat cu toate calităţile şi toate defectele, al cincilea e al lui Don Jaime, bolnăviciosul şi melancolicul fiu al actriţei Camila Perichola. Victimele împreună cu celelalte personaje (Contesa, viceregele, Camila Perichola, Manuel, căpitanul Alvarado, Madre María) trăiesc într-o atmosferă asemănătoare celei create de Lope de Vega. Tema centrală este iubirea : toate personajele, mai ales victimele, trăiesc sentimente intense şi neîmpărtăşite : marchiza, o dragoste sufocantă pentru fiica ei, ingrata contesă, Pepita o iubire filială şi naivă pentru cele două femei care constituie idealul ei, Esteban o patimă care depăşeşte omenescul pentru fratele său mort Manuel, un *alter ego* pierdut, unchiul Pio şi Don Jaime fiecare alt sentiment pentru actriţa Perichola. Viaţa celor cinci e înfăţişată cu dramatică sobrietate, procesele interioare analizate sigur, decorul natural constituit din uimitor de puţine detalii specifice. În ceea ce priveşte mijloacele, atît în evocare cît şi în construirea de caractere, se poate vorbi în cazul lui Wilder de un schematism convingător, plin de farmec şi neexcluzînd — dimpotrivă, stimulînd — senzaţia de autenticitate. De alfel, el a fost preluat în compunerea de fantezii latino-americane, şi de alţi anglo-saxoni. În unele părţi din *The Power and The Glory (Puterea*

şi gloria) Graham Greene e influenţat de Wilder. Prin moartea celor cinci, celelalte personaje suferă mari şocuri, care îi duc la modificarea comportării în sensul unei sporite iubiri a celui apropiat şi al combaterii egoismului şi vanităţii. Cercetările determină călugărului respect faţă de sfîrşitul celor cinci, un mod atît de perfect de a rezolva chinurile omeneşti. El vede în accident ispăşirea păcatelor de către cei răi şi răsplata înălţării timpurii la cer pentru cei buni. Cum era de aşteptat, buna lui întreprindere e pedepsită. E ars pe rug, împreună cu cartea eretică pe care a scris-o, şi, înainte de supliciu se întreabă zadarnic, ca şi în cazul celorlalţi cinci, dacă moartea sa e sau nu expresia unui destin.

Concluzia aparţine bunei Madre María del Pilar, mama orfanilor: „Acum, aproape nimeni în afară de mine nu-şi mai aminteşte de Esteban şi de Pepita. Doar Camila îşi aduce aminte de unchiul Pio şi de fiul ei, iar femeia aceasta de mama sa. În curînd vom muri, şi orice amintire a celor cinci victime se va şterge de pe acest pămînt, căci noi înşine vom fi iubiţi cîtva timp doar şi apoi vom fi daţi uitării. Iubirea este însă totul ; impulsurile iubirii se reîntorc toate la iubirea care le-a dat naştere. Nici măcar amintirea nu e necesară iubirii. Există o lume a celor vii şi o lume a celor morţi, iar puterea care le uneşte este iubirea — singura care supravieţuieşte, singurul sens al vieţii."

Citind această carte, ca şi restul prozei lui Wilder, ne surprinde capacitatea autorului de a construi un întreg armonios din date sumare, de a intui existenţa în ceea ce are ea mai profund şi de a-i trăi emoţiile în mod demn şi rezervat, în acelaşi timp însă sensibil şi autentic. „Britanismul" stilului învăluie cu distincţie faptele, creînd un interesant efect de distanţă. În spatele textului se pro-

filează un *university wit*, pătruns de sentimentul relativității și urmărind mișcat spectacolul lumii. E limpede că Wilder e un psiholog și un moralist. Dacă este însă „prozator de idei“, așa cum au afirmat unii critici americani, aceasta constituie altă problemă. De altfel, admițînd că ar exista o poezie „de idei“, un teatru „de idei“, o proză „de idei“, ar trebui să admitem și existența unor genuri corespondente „fără idei“, ceea ce ni se pare cel puțin o naivitate, căci cum am putea închipui o operă literară de proporții care să nu cuprindă un corp de gîndire oarecare, fie el și de tipul cel mai simplist? (De altfel, cei care exaltă autorii „de idei“ nu-și dau seama că de fapt aceștia nu conțin idei, ci teze.) Oricum, dacă ar fi să alegem „ideile“ sau „tezele“ în opera lui Wilder, am descoperi că romanele și piesele sale sînt ilustrări ale unor proporții de felul acesta: „viața e frumoasă“, „iubirea e de neprețuit“, „omul ascunde minunate însușiri“ etc. Ceea ce reprezintă puțin pentru analiști, deși suficient pentru a crea o literatură superioară. De fapt, aroma ideilor se face simțită pentru că Wilder își îmbracă locurile comune în niște texte de o ținută intelectuală ireproșabilă, care începe de la primul nivel, acela al lexicului. Mai multă reflecție poate provoca etica autorului, umanismul său creștin larg și tolerant, poezia atît de emoționantă a timpului și a spațiului. Căci Wilder este într-adevăr un suflet vast, în care timpul se poate aduna și spațiul se poate cuprinde. Spațiul și timpul, ca unități de măsură pentru un individ în luptă cu eternitatea, și împăcat în cele din urmă cu gîndul ei, sînt prezente în tot ce a compus Wilder. El însuși scrie în *Femeia din Andros* următoarele cuvinte despre trecut și prezent, permanente ispite pentru om: „Văzută de la distanță, viața e armonioasă și frumoasă. Fără îndoială,

anii în care mama ne zîmbea aşezată pe bancă erau tot atît de plini de dorinţe neîmplinite şi de exasperări ca şi astăzi, dar ce minunaţi apar ei în amintire! Morţii sînt înveşmîntaţi în iubire; în iluzie poate. Ei pier în adînc, şi, încetul cu încetul, se luminează de o blîndă strălucire. Dar prezentul rămîne: această succesiune de mici vexaţii domestice. Am trăit o asemenea viaţă timp de şaizeci de ani şi încă mă lovesc deciziile ei efemere. Şi mă întreb care e adevărata viaţă: cea prezentă, cu nemulţumirea ei, sau cea trecută, cu emoţia ei?" Într-un interviu din 1956 mărturisea „o neobosită preocupare pentru discrepanţa surprinzătoare dintre fiecare minusculă ocazie a existenţei cotidiene şi marile întinderi de timp şi de spaţiu în mijlocul cărora îşi joacă rolul fiecare ins".

În afară de bucuria estetică pe care o poate procura cartea de faţă cititorului de orice specialitate, ea poate fi o utilă experienţă pentru tinerii prozatori români. Căci proza românească a dat numeroase personalităţi ieşite din comun, dar mai rar autori care, lăsînd la o parte mesagiile, să rămînă în tot ceea ce au scris şi indiferent de materialele folosite (uneori exotice) nişte foarte buni profesionişti.

PETRU POPESCU

Mamei mele

I Poate a fost o întîmplare

În ziua de vineri 20 iulie 1714, pe la amiază, se prăbuşi cel mai frumos pod din Peru şi prăvăli cinci călători în prăpastia de sub el. Podul se afla pe şoseaua principală dintre Lima şi Cuzco, şi sute de oameni treceau pe el în fiecare zi. Fusese făcut de incaşi, din împletituri de răchită, cu mai bine de un secol înainte, iar cei care veneau să viziteze oraşul Lima erau întotdeauna duşi să-l vadă. De fapt nu era decît o punte, ca o scară de şipci subţiri cu balustrăzi de liane uscate, aruncată peste prăpastie. Caii, căruţele şi diligenţele trebuiau să coboare sute de metri şi să treacă torentul pe plute, însă nimeni, nici chiar viceregele din Peru sau arhiepiscopul de Lima nu coborau la plute cu trăsura şi bagajele, ci treceau cu piciorul vestita punte. Însuşi regele Ludovic cel Sfînt al Franţei o ocrotea cu numele său şi cu bisericuţa de lut clădită în apropiere. Puntea părea să facă parte dintre lucrurile veşnice ; nimeni nu s-ar fi putut gîndi că se va rupe vreodată. Dacă un peruvian afla de accident, îşi făcea semnul crucii şi sta să socotească oare cîtă vreme se scursese de cînd el însuşi trecuse ultima dată pe punte, şi cînd ar fi urmat să păşească din nou peste ea. Oamenii trăiau ca într-un vis urît, bolborosind cuvinte

neînţelese, aveau halucinaţii şi se vedeau prăvălindu-se în vîltoare.

Se făcu o slujbă mare la catedrală. Trupurile mutilate ale victimelor au fost, de bine de rău, adunate şi separate unul de altul atît cît s-a putut, iar în frumosul oraş Lima a urmat un mare proces de conştiinţe. Servitoarele înapoiară stăpînelor brăţările furate, iar cămătarii vorbiră cu aprindere soţiilor întru apărarea cametei.

Totuşi părea destul de curios că întîmplarea impresionase atît de mult pe cei din Lima, deoarece în acea ţară astfel de catastrofe, pe care oamenii legii le denumesc surprinzător „mîna lui Dumnezeu", erau mai mult decît obişnuite. Uriaşe valuri de maree distrugeau deseori oraşe întregi, cutremure de pămînt se produceau aproape în fiecare săptămînă şi turnuri se prăbuşeau mereu peste bărbaţi şi femei cumsecade. Molimi bîntuiau dintr-o provincie în alta şi moartea secera vieţile celor mai cumsecade şi respectabili cetăţeni. De aceea era atît de surprinzător ca peruvienii să fie impresionaţi în mod deosebit de prăbuşirea punţii Sfîntul Ludovic.

Toată lumea era profund mişcată, dar numai un singur om întreprinse ceva în această privinţă, şi acela fu fratele Juniper. Printr-o serie de coincidenţe atît de neobişnuite încît se poate spune că aşa a vrut Soarta, se întîmplă ca acest călugăr franciscan, mic de stat şi cu părul roşu, originar din nordul Italiei, să se afle atunci în Peru pentru a-i converti la creştinism pe indieni şi să fie martor la accident.

Această amiază fatală era foarte călduroasă, iar fratele Juniper, ocolind o poală de deal, se opri să-şi şteargă sudoarea de pe frunte şi să privească la culmile înzăpezite din depărtare, apoi la prăpastia de sub el, plină de penajul întunecat al pomilor verzi şi al păsărilor, de asemeni verzi, şi străbătută de puntea de nuiele. Era bucuros, căci treburile nu-i mergeau prost. Deschisese din nou cîteva mici biserici părăsite, iar indienii se strecurau în ele la slujba din zorii zilei şi cînd li se predica despre minunile Domnului oftau de parcă li se frîngea inima. Adierea de aer curat venit dinspre zăpezile din faţa sa, ori poate amintirea slujbei religioase îl făcură să revină la realitate şi să-şi arunce ochii asupra munţilor. Oricum, era cu sufletul împăcat. Apoi privirea i se îndreptă asupra punţii şi chiar în clipa aceea văzduhul răsună de un zgomot scurt şi ascuţit, ca şi cum coarda unui instrument muzical ar fi plesnit într-o cameră goală, şi văzu puntea rupîndu-se şi aruncînd în prăpastie cinci furnici care gesticulau.

Oricare altul şi-ar fi spus cu bucurie ascunsă : „Peste zece minute eu însumi..." Dar cu totul alt gînd îi veni fratelui Juniper : „De ce oare s-a întîmplat să fie lovite tocmai *aceste* cinci fiinţe ?" Dacă în univers ar exista ceva dinainte stabilit, dacă în viaţa oamenilor ar exista predestinare, desigur că lucrul acesta ar putea fi găsit ascuns sub cine ştie ce formă tainică în vieţile atît de brusc întrerupte ale acestor cinci fiinţe. Ori trăim şi murim la întîmplare, ori trăim aşa cum ne e scris şi murim precum ne este ur-

sita. Şi în clipa aceea fratele Juniper se hotărî să cerceteze viaţa tainică a celor cinci persoane care tocmai atunci căzuseră în prăpastie şi să descopere cauza trecerii lor în lumea umbrelor.

Fratelui Juniper i se părea că era timpul ca teologia să-şi ia locul cuvenit printre ştiinţele exacte şi de mult se hotărîse s-o aşeze acolo. Ceea ce-i lipsise pînă atunci era un laborator. O, nu-i lipsiseră niciodată specimenele ; multora dintre credincioşii lui li se întîmplaseră nenorociri : pe unii îi muşcaseră păianjeni otrăvitori, alţii se îmbolnăveau de plămîni, focul le mistuiau casele, iar copiii unora fuseseră loviţi de nenorociri atît de cumplite, încît nici nu-ţi venea să te mai gîndeşti la ele. Dar toate aceste prilejuri de dureri omeneşti nu fuseseră niciodată prea potrivite pentru o examinare ştiinţifică. Le lipsea ceea ce savanţii aveau să numească mai tîrziu *verificare adecvată.* De exemplu, un accident se datora unei greşeli omeneşti, sau conţinea elemente de probabilitate. Dar această prăbuşire a punţii Sfîntul Ludovic era cu adevărat „mîna lui Dumnezeu". Constituia un laborator perfect. În acest caz, în sfîrşit, puteau fi surprinse adevăratele intenţii ale Domnului.

Noi, oamenii obişnuiţi, am putea să vedem în această hotărîre semnul unui adevărat scepticism, dacă ar fi pornit de la altcineva decît fratele Juniper. Semăna cu încercările acelor suflete trufaşe care voiau să umble pe lespezile raiului şi au ridicat turnul Babel ca să ajungă acolo. Însă pentru franciscanul nostru această încer-

care nu cuprindea în sine nici o urmă de îndoială. Cunoştea dinainte răspunsul. Voia doar să-l dovedească, din punct de vedere istoric, cu precizie matematică, credincioşilor săi — biete suflete îndărătnice, care atît de greu înţelegeau că suferinţele întîmpinate în viaţă erau toate înspre binele lor. Oamenii vor mereu dovezi sigure; îndoiala încolţeşte veşnic în sufletul lor, chiar în ţările unde Inchiziţia îţi putea citi în ochi pînă şi gîndurile.

Fratele Juniper nu recurgea pentru prima dată la astfel de metode. Adesea, în lungile călătorii pe care trebuia să le facă (grăbindu-se din parohie în parohie, cu sutana suflecată pînă la genunchi ca să poată umbla mai repede), cădea pe gînduri visînd experienţe menite să dezvăluie oamenilor căile Domnului. De pildă, ţinea un răboj complet al rugilor pentru ploaie şi al rezultatelor obţinute. Adesea stătuse pe treptele uneia dintre bisericuţele lui, turma credincioşilor îngenunchind în faţă-i pe uliţa încinsă de soare. Deseori îşi înălţase braţele către cer îndeplinind ritualul sfintei slujbe. Nu prea des, dar de cîteva ori, simţise cum i se revarsă în suflet harul ceresc şi văzuse un mic nor formîndu-se departe în zare. Însă de multe ori treceau săptămîni... dar de ce să se gîndească la toate acestea? Doar nu pe el însuşi încercase să se convingă că ploaia şi seceta erau drămuite cu înţelepciune...

Aşa s-a născut în cugetul său hotărîrea, în chiar clipa catastrofei. Şi l-a îndemnat să cerceteze, fără preget, timp de şase ani, bătînd la toate uşile din Lima, punînd mii de întrebări,

umplînd cu însemnări zeci de carnete, în străduința lui de a stabili că fiecare din cele cinci vieți pierdute constituia un tot desăvîrșit. Toți știau că lucrează la un fel de istoric al accidentului, și fiecare se grăbea să-l ajute, ba uneori să-l încurce. Cîțiva cunoșteau chiar scopul principal al activității sale, și avea ocrotitori printre oamenii de seamă.

Rezultatul muncii sale fu o carte groasă, care, după cum vom vedea mai tîrziu, avea să fie arsă în piața publică într-o frumoasă dimineață de primăvară. Mai exista un exemplar secret, și după mulți ani acesta luă, fără mult zgomot, drumul către biblioteca universității din San Martín. Acolo, într-un dulap, zace și astăzi între două imense coperți de lemn, și praful se așterne pe el. Cartea cuprinde, una după alta, viețile victimelor catastrofei, înșirînd mii de fapte mărunte, anecdote și mărturii, și o concluzie solemnă care arată de ce Dumnezeu a ales tocmai pe acei oameni și acea zi pentru a-și dovedi înțelepciunea. Totuși, cu toată străduința sa, fratele Juniper n-a aflat niciodată care a fost pasiunea cea mare a vieții doñei María, nici cea a unchiului Pio și nici măcar aceea a lui Esteban. Iar eu, care pretind că știu cu mult mai multe, nu e oare cu putință să-mi fi scăpat și mie lucrurile cele mai tainice ?

Unii spun că nu vom afla niciodată totul și că în fața zeilor sîntem asemeni muștelor pe care copiii le ucid în zilele de vară, iar alții spun că dimpotrivă nici vrăbiile nu pierd un fulg fără știrea lui Dumnezeu.

II Marquesa de Montemayor

Orice şcolar spaniol trebuie să ştie astăzi mai multe despre doña María, marquesa de Montemayor, decît descoperise fratele Juniper după ani de cercetări. La mai puţin de un secol de la moartea ei, scrisorile doñei María deveniseră unul din monumentele literaturii spaniole, iar viaţa şi epoca ei au constituit de atunci încoace obiectul unor studii îndelungate. Dar biografii săi s-au înşelat în unele privinţe tot atît de mult cît şi călugărul franciscan în altele ; ei au încercat s-o împodobească cu o mulţime de calităţi, pentru a găsi în viaţa şi persoana ei unele dintre sentimentele frumoase care abundă în scrisorile sale, în timp ce adevărata cunoaştere a acestei minunate femei trebuie să înceapă cu umilirea ei şi cu înlăturarea tuturor calităţilor sale, în afară de una singură.

Era fiica unui neguţător de stofe care-şi cîştigase banii şi ura concetăţenilor la depărtare de o aruncătură de băţ de Plaza[1] oraşului Lima. Avusese o copilărie nefericită ; era urîtă ; se bîlbîia ; mama o sîcîia cu zeflemeli sperînd s-o facă mai sociabilă, şi o forţa să umble prin oraş

[1] Piaţă (span.)

împopoţonată cu bijuterii. Fata trăia singură, doar cu gîndurile ei. Mulţi veniră s-o peţească, dar ea se luptă din răsputeri împotriva obiceiului vremii, căci era hotărîtă să nu se căsătorească. Avea scene violente cu mama ei ; mustrări, ţipete, uşi trîntite. În sfîrşit, la vîrsta de douăzeci şi şase de ani, se pomeni căsătorită cu un nobil trufaş şi ruinat, iar catedrala din Lima se umplu de şoptitele clevetiri ale invitaţilor. Doña María continua să trăiască şi să gîndească singură, dar în ziua cînd născu o fetiţă minunată se legă de ea printr-o dragoste fără margini. Micuţa Clara semăna însă cu tatăl ; era o fire rece, raţională. La vîrsta de opt ani corecta calmă expresiile mamei sale, aruncîndu-i priviri mirate şi pline de reproşuri. Mama, înfricoşată, deveni blajină şi mai liniştită, dar nu s-a putut abţine să n-o sîcîie pe doña Clara cu atenţii enervante şi cu o dragoste obositoare. Din nou discuţii violente, ţipete, uşi trîntite.

Dintre toate cererile în căsătorie, doña Clara alese cu bună ştiinţă pe aceea care pretindea plecarea în Spania. Şi astfel plecă în Spania, ţara de unde o scrisoare de răspuns ajungea în şase luni de zile.

Despărţirea dinaintea unei călătorii atît de lungi devenise pe atunci în Peru o slujbă bisericească în toată regula. Corabia era binecuvîntată, şi în timp ce vasul se depărta de mal, oamenii îngenunchiau pe vas şi pe ţărm cîntînd un imn care se pierdea sfios în imensitatea oceanului.

Doña Clara a plecat cu conştiinţa împăcată, lăsînd în urmă pe mama care privea corabia cu pînze albe ce se îndepărta, ducîndu-şi mîna cînd la inimă, cînd la gură. Tulbure şi întunecată îi rămăsese în amintire imaginea Pacificului liniştit şi al imenşilor nouri sidefii ce atîrnau încremeniţi deasupra lui.

Rămasă singură în Lima, viaţa marquesei deveni din ce în ce mai interiorizată. Era tot mai neglijentă în îmbrăcăminte şi, ca toţi însinguraţii, îşi vorbea sie însăşi cu glas tare. Întreaga ei existenţă se învîrtea în jurul preocupărilor arzătoare ale gîndurilor sale. Pe această cale purta dialoguri nesfîrşite cu fiica, trăind împăcări imposibile, scene, mereu reîncepute, de remuşcare şi iertare.

Pe stradă întîlneai o bătrînă cu peruca roşcată, aplecată puţin pe o parte, cu obrazul stîng pătat de eczemă, iar cu celălalt fardat, drept compensaţie, cu roşu. Bărbia nu îi era niciodată uscată ; buzele nu îi stăteau niciodată nemişcate.

Lima era un oraş al excentricilor, dar chiar şi acolo ajunsese de rîsul lumii, atunci cînd trecea pe străzi sau urca treptele bisericilor tîrîndu-şi picioarele. Se credea că umblă mereu beată. Se vorbeau lucruri şi mai rele pe seama ei, şi, de asemenea, circulau petiţii care cereau să fie închisă. Fusese denunţată Inchiziţiei de trei ori şi nu ar fi fost imposibil să fie arsă pe rug, dacă ginerele ei nu s-ar fi bucurat de oarecare influenţă în Spania şi dacă n-ar fi avut cîţiva prieteni la curtea viceregelui, care o tolerau pentru ciudăţeniile şi cultura ei deosebită.

Tensiunea relațiilor dintre mamă și fiică a fost agravată de neînțelegerile bănești. Condesa primea regulat de la mama ei numeroase daruri și sume importante de bani. În scurt timp, doña Clara ajunse cea mai de seamă dintre femeile cultivate de la curtea Spaniei. Toate comorile din Peru ar fi fost însă insuficiente pentru a-i menține trena fastuoasă pe care și-o dorea. Ceea ce este destul de ciudat însă, e faptul că extravaganța se datora uneia dintre trăsăturile cele mai frumoase ale firii sale: considera prietenii, servitorii și oamenii de seamă din capitală ca pe niște copii ai ei. De fapt se părea că o singură persoană de pe lume nu se bucura de bunătatea condesei Clara. Printre protejații ei se număra și cartograful De Blasiis (a cărui lucrare *Hărți ale lumii Noi* era dedicată marquesei de Montemayor, provocînd ilaritate printre curtenii din Lima care citiră în dedicație că ea era *mîndria orașului și soare-răsare al Apusului)*; alt protejat era savantul Azuaris, al cărui tratat despre legile hidraulice a fost interzis de către Inchiziție pe motiv că tulbura prea mult spiritele. Timp de zece ani condesa a sprijinit efectiv arta și știința în Spania și ea nu poartă nici o vină dacă în această perioadă nu s-a creat nimic de seamă.

La vreo patru ani de la plecarea doñei Clara din Peru, doña María primi încuviințarea fiicei să vină în Europa. Ambele veneau la această întîlnire cu cele mai bune intenții de pocăință; una să fie răbdătoare, cealaltă reținută. Amîndouă dădură greș. Fiecare o chinui pe cealaltă

şi puţin a lipsit să nu-şi piardă amîndouă minţile în zbuciumul dintre stăpînirea de sine şi exploziile pătimaşe. În cele din urmă, doña María se sculă înainte de revărsatul zorilor, îndrăznind să sărute doar uşa în spatele căreia dormea fiica, se îmbarcă şi se întoarse în America. De aici înainte scrisorile aveau să înlocuiască afecţiunea ce nu putea fi împărtăşită.

Ale doñei María au fost scrisorile care, într-o lume ciudată, au devenit manuale şcolare şi studii pentru gramaticieni. Marquesa şi-ar fi creiat singură geniul, dacă nu s-ar fi născut cu el, într-atît de necesar era dragostei sale pentru a atrage atenţia, sau, poate, chiar admiraţia îndepărtatei fiice. Se sili să iasă în lume pentru a nota tot ce-i ridicol în societate ; îşi deprinse ochii să observe ; citi operele de seamă ale limbii ei materne pentru a-i pătrunde subtilităţile ; se insinuă în tovărăşia oamenilor renumiţi pentru conversaţia lor cultivată. Noapte de noapte, în palatul său în stil baroc, a tot scris pagini nebănuit de frumoase născute din disperare, miracole ale spiritului şi graţiei, cronici rafinate ale curţii viceregelui. Ştim astăzi că fiica îşi arunca doar în fugă privirea asupra scrisorilor şi că păstrarea lor o datorăm ginerelui.

Marquesa s-ar fi mirat să afle că scrisorile ei erau nemuritoare. Cu toate acestea mulţi critici au învinuit-o că s-a gîndit la posteritate şi indică scrisori care par artificiale. Lor li se pare cu neputinţă ca doña María să se fi străduit tot atît de mult să-şi impresioneze fiica, precum se străduiesc majoritatea artiştilor să impresioneze

publicul. Ca şi ginerele său, criticii n-au înţeles-o ; contelui îi plăcea foarte mult scrisorile ei, dar considera că în afară de stil nu aveau nimic demn de apreciat, deoarece el nu înţelegea (aşa cum se întîmplă celor mai mulţi cititori) sîmburele literaturii, vibraţia inimii. Stilul nu este decît veştmîntul modest în care se prezintă lumii lichidul amar.

Marquesa ar fi fost încă şi mai mirată să afle că scrisorile ei erau foarte bune, căci asemenea autori trăiesc mereu în nobila ambianţă a propriilor sentimente şi gînduri, iar acele opere care nouă ni se par remarcabile, pentru ei sînt lucruri obişnuite.

Aceasta era bătrîna care şedea ore întregi în balcon, cu o pălărie de paie veche ce arunca o umbră purpurie peste faţa ei galbenă, ofilită. De cîte ori nu se întreba, aproape în glumă, în timp ce întorcea paginile, cu mîinile ei încărcate de pietre scumpe, dacă durerea nestinsă din inima sa nu-şi are cuibul într-un anume loc al trupului. Se întreba dacă nu cumva un mare doctor, ajungînd cu cuţitul pînă la locul îndurerat, ar putea descoperi pînă la urmă pricina, şi ridicîndu-şi ochii spre studenţii din amfiteatru ar striga : „Această femeie a suferit, şi suferinţa a lăsat urme în inima ei". Acest gînd îi revenea atît de des, încît într-o zi îl aşternu într-o scrisoare, iar fiica ei o mustră că se preocupă prea mult de ea însăşi şi se amărăşte singură.

Certitudinea că fiica nu o va iubi niciodată o măcina aşa precum valul macină stînca. Îşi pierdu mai întîi credinţa, căci tot ce putea pre-

tinde ea de la Dumnezeu, sau de la nemurire, era un loc sub soare unde fiicele să-şi iubească mamele ; căci celelalte daruri ale cerului le poţi obţine printr-un imn de slavă.

Apoi pierdu încrederea în sinceritatea celor din jur. În taină refuza să creadă în dragostea aproapelui (cu excepţia ei însăşi). Toate familiile trăiesc într-o atmosferă a obişnuinţei, şi toţi se îmbrăţişează cu nepăsare ascunsă. Îşi dădea seama că oamenii poartă o armură de egoism, îmbătaţi de autoadmiraţie, însetaţi de complimente, neatenţi la vorbele celor din jur, insensibili la loviturile ce se abat asupra celor mai buni prieteni, temîndu-se de orice strigăt de ajutor care le-ar putea întrerupe legătura cu propriile lor dorinţi. Aceştia erau fiii şi fiicele lui Adam, din Cathay[1] şi pînă în Peru. Şi cînd, aşezată pe balcon, gîndurile ei ajungeau la această răspîntie, gura i se contracta de ruşine, deoarece ştia că şi ea păcătuise, şi dacă dragostea pentru fiica ei era destul de mare pentru a cuprinde toate aspectele iubirii, nu era însă lipsită de umbra tiraniei : îşi iubea fiica nu de dragul copilei, ci pentru ea însăşi. Dorea să se descătuşeze de acest egoism josnic, dar pasiunea era prea puternică pentru a putea fi înfrîntă. Şi atunci, pe balconul înverzit, bătrîna, urîtă şi respingătoare era pradă unei lupte puternice şi ciudate, o luptă cu totul zadarnică împotriva ispitei în care niciodată n-ar fi avut ocazia să

[1] Vechea denumire a Chinei.

cadă. Cum ar fi putut ea oare să-şi îndrumeze fata, cînd aceasta avusese grija să pună între altele o distanţă de patru mii de mile? Şi, totuşi, doña María se lupta cu amăgirea ispitei, dar era mereu învinsă; dorea s-o aibă pe fiica ei numai pentru sine; dorea s-o audă şoptind: „Iartă-mă".

La vreo doi ani după înapoierea din Spania, au avut loc o serie de întîmplări neînsemnate care au dezvăluit însă multe lucruri despre viaţa interioară a marquesei. În corespondenţă nu apare decît o uşoară aluzie la ele, dar pentru că această aluzie se află în scrisoarea a XXII-a, care mai cuprinde şi alte indicaţii, mă voi strădui să traduc şi să comentez prima parte:

Oare nu mai sînt medici în Spania? Unde sînt acei oameni pricepuţi din Flandra, care obişnuiau să te ajute atît de mult? O, comoara mea, cum te-aş putea pedepsi îndeajuns pentru că ai lăsat răceala să dureze atîtea săptămîni? Don Vicente, te implor, fă pe copila mea să înţeleagă; îngeri din ceruri, vă implor, faceţi pe copila mea să înţeleagă! Acum, fiindcă te simţi mai bine, te rog hotărăşte-te ca la primul semn de răceală să-ţi încălzeşti bine trupul şi să te bagi imediat în pat. De aici, din Peru, eu nu am nici o putere, nu te pot ajuta cu nimic. Nu fi îndărătnică, iubita mea. Dumnezeu să te ocrotească. În pachetul de astăzi adaug o răşină de copac pe care surorile de la Santo Tomás o vînd din casă în casă. Nu ştiu dacă îţi poate fi sau nu de folos, dar rău, oricum, nu-ţi poate face.

Mi s-a spus că la mînăstire călugărițele neștiutoare afumă așa de mult cu el, încît nu se mai simte mirosul de tămîie în timpul slujbei. Nu știu dacă îți poate fi de folos, dar încearcă-l în orice caz.

Fii liniștită, dragostea mea, trimit Prea Credincioasei Sale Majestăți lanțul de aur. (Fiica ei îi scrisese : *Lanțul a ajuns în bune condițiuni și l-am purtat la botezul infantei. Majestatea-sa Prea Credincioasă a fost atît de amabil și l-a admirat, iar cînd i-am spus că tu mi l-ai trimis în dar, mi-a răspuns să-ți transmit felicitările sale pentru gustul tău ales. Trimite-i negreșit unul asemănător ; trimite-l de îndată prin șambelan.) Regele nu trebuie să afle niciodată că pentru a-l procura a trebuit să intru într-un portret. Îți amintești că în mănăstirea San Martin se află un portret al viceregelui, ctitorul mînăstirii, și al soției cu copilul, făcut de Velásquez, iar soția sa poartă un lanț de aur? Am hotărît că lanțul acela este cel mai potrivit, astfel că la miezul nopții m-am furișat în amvon, m-am cățărat pe masa de slujbă, ca o fetiță de doisprezece ani, și am intrat în tablou. Pînza a rezistat un moment, dar însuși pictorul a venit să mă ajute s-o rup. I-am spus că cea mai frumoasă fată din Spania dorește să dăruiască cel mai fin lanț de aur care se găsește celui mai bun rege din lume. Totul a fost foarte simplu, și stăteam de vorbă toți patru, în lumina argintie caracteristică lui Velásquez. Acum mă tot gîndesc la o lumină mai aurie ; mă uit mereu la palat ;*

trebuie să-mi petrec noaptea într-un Tițian. Oare îmi va îngădui viceregele?

Excelența sa are din nou un acces de gută. Spun „din nou" pentru că lingușitorii de la curte susțin că sînt momente cînd nu are crize. Astăzi fiind Sfîntul Marcu, excelența-sa a plecat să viziteze Universitatea, unde douăzeci și doi de noi savanți au primit titlul de doctor. De-abia a fost dus de pe canapea în litieră, că a și început să țipe și să refuze să meargă mai departe. Atunci a fost dus înapoi în pat, unde și-a pregătit o delicioasă țigară de foi și a trimis după Perichola. În timp ce noi ascultam lungi și docte cuvîntări, mai mult sau mai puțin în latinește, el afla tot felul de lucruri despre noi, mai mult sau mai puțin în spaniolă, de pe buzele cele mai roșii și mai nesuferite din oraș. (Doña María își îngăduise acest paragraf, cu toate că fiica ei îi scrisese în ultima scrisoare: *De cîte ori să-ți spun să fii mai prudentă în ceea ce scrii în scrisorile tale? De multe ori ele par să fi fost deschise în timpul călătoriei. Nimic nu-ți poate pricinui mai mult rău la Cuzco decît cele scrise de tine despre... știi la cine fac aluzie. Astfel de afirmații n-au nici un haz, cu toate că Vicente ți-a făcut complimente în legătură cu ele în postscriptum-ul la scrisoarea mea, și ele ne-ar putea aduce multe necazuri aici, în Spania, cu anumite persoane. Mă mir mereu că indiscrețiile tale n-au atras încă ordinul să te retragi la țară).*

A fost o înghesuială mare de tot la conferință și două femei au căzut de la balcon, însă Dum-

nezeu, în bunătatea lui, a avut grijă ca ele să cadă peste doña Merced. Toate trei sînt rău lovite, dar pînă într-un an vor uita de asta. Rectorul tocmai vorbea cînd s-a întîmplat accidentul şi fiind miop n-a putut înţelege ce însemna tot tărăboiul acela cu ţipete, trupuri care cad şi vorbărie multă. Era foarte hazliu să-l vezi cum făcea plecăciuni crezînd că este aclamat.

Şi fiindcă veni vorba de Perichola şi de aplauze, află că Pepita şi cu mine ne-am decis să mergem la teatrul de comedie astă-seară. Publicul continuă s-o idolatrizeze pe Perichola ; şi îi iartă chiar şi vîrsta. Se spune că în fiecare dimineaţă îşi salvează ce mai poate salva, trecîndu-şi alternativ pe obraji creioane de gheaţă şi de foc. (Traducerea păcătuieşte la aceste expresii înflorite, specifice limbii spaniole. Aveau menirea să o linguşească în mod subtil pe condesa, dar conţineau un neadevăr. Marea artistă avea pe atunci douăzeci şi opt de ani ; obrajii ei erau netezi şi catifelaţi ca marmura aurie, şi aveau să-şi menţină această frăgezime încă mulţi ani, cu siguranţă. În afară de fardurile necesare rolurilor pe care le juca, singurul tratament aplicat de Camila Perichola feţei sale era s-o spele de două ori pe zi cu apă rece de la fîntînă, ca o ţărancă.)

Bărbatul acela ciudat, căruia i se spune unchiul Pio, este tot timpul lîngă ea. Don Rubio spune că nu se poate dumiri dacă unchiul Pio este tatăl, iubitul, sau fiul ei. Perichola a jucat admirabil. Ceartă-mă cît vrei, ca pe o provin-

cială naivă, dar voi nu aveți în Spania astfel de actrițe. Şi aşa mai departe.

De această vizită la teatru se leagă şi alte întîmplări. Doña María se hotărîse să meargă s-o vadă pe Perichola în rolul doñei Leonor din piesa *Trampa Adelante* de Moreto[1]. Spera să culeagă cu această ocazie noutăţi pentru viitoarea scrisoare către fiica ei. O luă cu ea pe Pepita, o tînără fată despre care mai tîrziu vom afla mai multe. Doña María o luase de la orfelinatul mînăstirii Santa María Rosa de las Rosas, să-i ţină de urît. Marquesa şedea în loja ei privind cu atenţie încordată scena luminoasă. Între acte, Perichola obişnuia să abandoneze rolul timp de cîteva minute şi să apară în faţa cortinei, pentru a cînta cîteva melodii la modă. Văzînd-o pe marquesa, actriţa, răutăcioasă, începu deîndată să improvizeze cuplete în care făcea aluzii la înfăţişarea, la zgîrcenia, la beţia ei, şi chiar la fuga fiicei sale. Atenţia spectatorilor se îndreptă pe nesimţite asupra bătrînei, şi un murmur batjocoritor crescu însoţind rîsetele auditorilor. Marquesa, foarte impresionată de primele două acte ale piesei, de-abia o remarca pe cîntăreaţă, căci privea fix înaintea sa, cu gîndul dus departe, în Spania. Camila Perichola deveni mai îndrăzneaţă, iar atmosfera se încărcă cu dispreţul şi bucuria mulţimii. În cele din urmă Pepita o trase

[1] *Intrigă neterminată,* piesă de Agustin Moreto y Cabaña, celebru dramaturg spaniol (1618—1669).

de mînecă pe marquesa şi îi şopti că ar fi mai bine să plece. Cînd ea părăsi loja, spectatorii se ridicară în picioare şi izbucniră într-un urlet triumfător ; Perichola se avîntă într-un dans frenetic, căci văzuse pe regizor în fundul sălii şi îşi dădu seama că va avea de cîştigat din toate acestea. Dar marquesa rămase străină de cele întîmplate ; de fapt era chiar foarte încîntată, căci în timpul spectacolului îşi formulase cîteva fraze potrivite, care, cine ştie, vor aduce poate un zîmbet pe faţa fiicei sale şi o vor face să murmure : „Într-adevăr, mama e încîntătoare.

După scurt timp, ajunse la urechea viceregelui vestea că una din aristocratele curţii sale fusese batjocorită în public, la teatru. Chemă atunci de îndată pe Camila Perichola la palat şi-i porunci să se ducă la marquesa şi să-şi ceară scuze. Trebuia să facă drumul desculţă şi îmbrăcată în negru. Camila se împotrivi şi se luptă din răsputeri, dar izbuti să obţină doar învoirea de a merge încălţată.

Viceregele avea trei motive să insiste. În primul rînd deoarece cîntăreaţa îşi permisese unele libertăţi faţă de curtea sa. Don Andrés [1] căutase să-şi facă exilul suportabil instituind un ceremonial atît de complicat, încît nu şi-l putea aminti pe dinafară decît o societate care nu avea nimic altceva de făcut. Îşi proteja mica sa aristocraţie şi neînsemnatele ei diferenţe de rang, şi orice insultă adusă vreunei marquese era de fapt

[1] Prenumele viceregelui.

o insultă la adresa persoanei sale. În al doilea rînd, ginerele doñei María era o personalitate din ce în ce mai importantă în Spania, cu mari posibilităţi de a aduce prejudicii viceregelui, ba chiar de a-i lua locul. Contele Vicente d'Abuirre nu trebuia jignit nici măcar prin soacra lui, care era cam nebună.

În sfîrşit, viceregele era încîntat s-o umilească pe actriţă, căci bănuia că îl înşală cu un toreador, sau poate cu un actor; între linguşirile curtenilor şi durerile provocate de gută, nu-şi putea da bine seama cine era vinovatul. În orice caz, era limpede că actriţa începea să uite că el era unul dintre cei mai de seamă oameni din lume...

Marquesa, pe lîngă faptul că nu auzise acele cîntece grosolane, era, de altfel, nepregătită pentru a primi vizita actriţei. Trebuie să ştiţi că, după plecarea fiicei sale, doña María îşi găsise o alinare: se dăduse la băutură... Toată lumea bea *chicha*[1] în Peru şi nu era lucru de ruşine să fii găsit beat turtă într-o zi de sărbătoare. Doña María începuse să constate că monologurile ei febrile aveau darul s-o ţină trează toată noaptea. Odată, înainte de culcare, băuse un păhărel de *chicha*. Uitarea a fost atît de plăcută, încît după aceea începu să ia pe furiş cantităţi tot mai mari şi încerca să ascundă faţă de Pepita efectul lor; pretindea că nu se simte bine şi se făcea că o lasă puterile. În cele din urmă renunţă la orice prefăcătorie. Corăbiile care-i duceau scrisorile în

[1] Rachiu din porumb fermentat.

Spania nu plecau decît o dată pe lună. În timpul săptămînii care preceda alcătuirea pachetului ţinea un regim sever şi ieşea mereu în oraş după cumpărături. În cele din urmă, în ajunul plecării corăbiei, scria scrisoarea şi, către ziuă, făcea pachetul încredinţîndu-l Pepitei să-l ducă la poştă. Apoi, în timp ce soarele răsărea, se închidea în camera ei cu cîteva sticle de băutură alături, şi astfel săptămînile următoare treceau uşor, cu conştiinţa descătuşată de orice povară. Pînă la urmă îşi revenea din perioada de fericire şi se pregătea să intre într-o stare de „antrenament“ începînd să scrie scrisoarea următoare.

Astfel, în noaptea care a urmat scandalului de la teatru, marquesa a scris scrisoarea a XXII-a şi s-a dus la culcare, cu o sticlă. Toată ziua următoare Pepita umblă prin cameră aruncînd priviri îngrijorate spre patul în care zăcea doña María. În după-amiaza următoare îşi aduse lucrul de mînă în iatacul marquesei. Aceasta stătea cu ochii aţintiţi în tavan şi vorbea de una singură. Către seară, Pepita fu chemată la uşă şi i se spuse că Perichola a venit s-o vadă pe stăpîna ei. Pepita îşi amintea foarte bine cele întîmplate la teatru şi, furioasă, trimise vorbă că stăpîna refuză s-o primească. Valetul duse răspunsul la intrarea principală, însă se întoarse speriat spunînd că señora Perichola venea cu o scrisoare de la vicerege adresată marquesei.

Pepita se apropie tiptil de pat şi începu să-i vorbească marquesei. Ochii ei pierduţi se îndreptară spre chipul fetei. Pepita o scutură uşor. Cu

mare efort, doña María încercă să înţeleagă ce-i spunea. De două ori se ridică şi se lăsă să cadă pe pat, refuzînd să înţeleagă sensul cuvintelor, dar în cele din urmă (ca un general care îşi adună, noaptea pe ploaie, oştile împrăştiate) îşi regăsi memoria, atenţia şi alte cîteva facultăţi, şi apăsîndu-şi cu o expresie dureroasă mîna pe frunte, ceru o cupă cu zăpadă. Cînd i se aduse ţinu îndelung, somnoroasă, pumni de zăpadă pe tîmple şi obraji ; apoi, sculîndu-se, stătu mult timp sprijinită de pat şi privindu-şi pantofii. În cele din urmă îşi înălţă cu hotărîre capul şi ceru mantia sa cu garnitură de blană şi vălul. Se împodobi cu ele şi se îndreptă clătinîndu-se către cel mai frumos salon, unde o aştepta actriţa.

Camila intenţionase să fie degajată şi, dacă se poate, chiar obraznică, dar acum era impresionată, pentru prima oară, de demnitatea bătrînei marquese. Fiica negustorului de stofe ştia să se poarte, uneori, cu întreaga distincţie a Montemayorilor, iar cînd era beată avea măreţia Hecubei. Pentru Camila, ochii pe jumătate închişi aveau aerul unei personalităţi obosite, şi de aceea începu cu oarecare timiditate :

— Vin, señora, să mă asigur că n-aţi înţeles greşit cele ce am spus în seara cînd alteţa-voastră mi-a făcut cinstea de a veni să mă vadă la teatru.

— Înţeles greşit ? Înţeles greşit ! spuse marquesa.

— Alteţa-voastră poate a înţeles greşit şi a crezut că vorbele mele lipsite de respect erau adresate alteţei-voastre.

— Adresate mie?

— Alteţa-voastră nu se simte deci jignită de umila ei servitoare? Alteţa-voastră ştie deci că o biată actriţă în situaţia mea poate fi împinsă dincolo de intenţiile ei... că este foarte greu... că totul...

— Cum să fiu jignită, señora? Tot ce-mi pot aminti este că ai jucat admirabil. Eşti o mare actriţă. Ar trebui să fii fericită, fericită. Dă-mi batista, Pepita...

Marquesa pronunţă aceste cuvinte foarte repede şi neclar, dar Perichola era foarte mişcată. O cuprinse un sentiment puternic de ruşine. Se înroşi toată. În cele din urmă reuşi să şoptească :

— S-a întîmplat în cîntecele dintre acte. Îmi era teamă că alteţa-voastră...

— Da, da, acum îmi amintesc. Am plecat devreme. Pepita, am plecat mai devreme, nu-i aşa? Dar, señora cred că eşti atît de bună să mă ierţi că am plecat mai devreme, da, chiar în timpul jocului dumitale admirabil. Am uitat de ce am plecat. Pepita... a, vreo indispoziţie...

Ar fi fost cu neputinţă ca cineva din sală să nu fi înţeles cui erau adresate cîntecele. Camila putea doar să creadă că marquesa, dintr-o mărinimie deosebită, se prefăcea că nu a înţeles. Era aproape gata să izbucnească în plîns :

— Sînteţi atît de bună să-mi iertaţi copilăriile, señora... vreau să spun alteţa-voastră! Nu ştiam, nu cunoşteam bunătatea voastră. Señora, permiteţi-mi să vă sărut mîna.

Mirată, doña María îi întinse mîna. De multă vreme nu i se vorbise cu atîta considerație. Vecinii, negustorii, servitorii (chiar și Pepitei îi era frică de ea), propria ei fiică nu se purtase astfel. O cuprinse un simțămînt nou ; un simțămînt care putea fi foarte bine numit sentimentalism, și brusc deveni vorbăreață :

— Jignită, jignită de dumneata, frumoasa... talentata mea copilă ? Cine sînt eu ? O... bătrînă fără minte și de loc iubită să se simtă jignită de dumneata ? M-am simțit, copila mea, de parcă aș fi — cum spune poetul ? — *auzit glasul îngerilor printre nouri*. Vocea dumitale găsea mereu lucruri noi și minunate în Moreto al nostru. Cînd spuneai :

Don Juan, si mi amor estimas,
Y la fe segura es necia.
Enojarte mis temores
Es no querarme discreta.
¿Tan seguros... [1]

și așa mai departe... era adevărat ! Și ce gest ai avut la sfîrșitul primului act ! Uite-așa, cu mîna. Un gest ca cel al Sfintei Fecioare cînd i-a spus arhanghelului Gabriel : *Cum este oare cu putință să am un copil ?* Nu, nu, poate ai să te superi

[1] Don Juan, dacă-mi stimezi iubirea,
Credința nu-i oare o prostie ?
Te supăr cu îndoielile mele
Ca să nu mă iubești în taină.
Să fim oare atît de singuri...

pe mine, dar am să-ţi arăt totuşi un gest pe care să-l ţii minte şi să-l foloseşti cîndva. Da, s-ar potrivi foarte bine în scena în care îl ierţi pe Don Juan de Lara. Poate ar trebui să-ţi spun că am văzut-o pe fiica mea făcînd acest gest într-o zi. Fiica mea este foarte frumoasă... toată lumea spune asta. Ai... ai cunoscut-o pe doña Clara, señora ?

— Alteţa-sa mi-a făcut deseori cinstea să vină la teatru să mă vadă jucînd. Am cunoscut-o bine din vedere pe condesa.

— Nu mai sta în genunchi, copila mea. Pepita, spune lui Jenarito să aducă îndată nişte dulciuri pentru doamna. Închipuieşte-ţi că într-o zi ne-am certat, am şi uitat pentru ce. O, nu e de loc neobişnuit ; toate mamele din cînd în cînd... Ascultă, poţi veni puţin mai aproape ? Nu trebuie să crezi ce se spune în oraş, că nu se purta bine cu mine. Eşti o femeie de seamă, cu fire aleasă şi poţi înţelege mai mult în această privinţă decît poporul de rînd. E o plăcere să vorbesc cu dumneata. O, ce păr frumos ai ! Ce păr frumos ! Ea nu are o fire aprinsă, impulsivă, ştiu asta. Dar, copila mea, este o comoară de înţelepciune şi de graţie. Orice neînţelegeri între noi sînt, desigur, din vina mea ; nu e oare minunat că mă iartă atît de repede ? Într-o zi s-a petrecut o mică neînţelegere între noi. Amîndouă am spus cuvinte negîndite şi ne-am retras în camerele noastre. Apoi fiecare ne-am întors să ne cerem iertare. În cele din urmă, doar o uşă ne despărţea, şi amîndouă trăgeam de ea, fiecare în altă parte. Însă la sfîrşit ea... mi-a

luat... aşa... faţa în mîinile ei albe. Aşa! Uite aşa!

Marquesa era gata să cadă din jilţ în timp ce se apleca înainte, cu faţa scăldată în lacrimi de fericire, şi făcu gestul de adorare; aş putea spune gestul mitic, căci cele ce spunea nu erau decît un vis retrăit.

— Mă bucur că eşti aici, continuă ea, fiindcă ai auzit chiar din gura mea că nu-i rea cu mine, aşa cum spun unii. Ascultă, señora, vina a fost a mea. Uită-te la mine. Priveşte-mă. Cred că doar o greşeală a soartei a făcut să fiu mama unei fete atît de frumoase. Eu sînt dificilă, curioasă; sînt o femeie sîcîitoare. Dumneata şi ea sînteţi femei de seamă. Nu, nu mă întrerupe; sînteţi femei deosebite... eu nu sînt decît o femeie nervoasă... stupidă... nesăbuită. Lasă-mă să-ţi sărut picioarele. Sînt o neghioabă, o neghioabă, o neghioabă!

De astădată bătrîna căzu într-adevăr din jilţ, şi Pepita o ridică şi o conduse la pat. Perichola se duse acasă uimită şi stătu multă vreme în faţa oglinzii, privindu-se drept în ochi şi strîngîndu-şi obrajii în palme.

Fiinţa care a asistat la cele mai multe din momentele grele ale marquesei a fost Pepita, mica ei însoţitoare. Pepita era orfană şi fusese crescută de o femeie deosebită din Lima, de stareţa María del Pilar. Singura ocazie cînd cele două distinse femei din Peru (aşa avea să le considere mai tîrziu perspectiva istoriei) se întîlniră fu ziua în care doña María veni la stareţa mînăstirii Santa María Rosa de las Rosas

să-i ceară pe una dintre fetele mai vioaie din orfelinat ca însoțitoare. Stareța o privi îndelung pe această bătrînă cu înfățișare grotescă. Pînă și cei mai înțelepți oameni din lume nu sînt cu desăvîrșire înțelepți, și stareța María del Pilar, care putea să înțeleagă o biată inimă omenească chiar dacă purta masca nebuniei ori a sfidării, refuzase întotdeauna s-o considere pe marquesa de Montemayor femeie de inimă. Îi puse o mulțime de întrebări, apoi rămase îndelung pe gînduri. Dorea ca Pepita să învețe cum se trăiește într-un palat și voia totodată s-o lege pe bătrînă de interesele mînăstirii sale. Dar inima îi era plină de o sumbră indignare, deoarece știa că are în față pe una dintre cele mai bogate femei din Peru, dar care era în același timp și cea mai neînțelegătoare.

Stareța era una dintre acele ființe care își irosesc viața pentru o idee ce nu va fi actuală decît după sute de ani în istoria civilizației. Lupta împotriva obiceiurilor vremii în dorința de a obține pentru femei puțină demnitate. La miezul nopții, după ce încheia socotelile mînăstirii, se lăsa pradă viziunilor despre acele timpuri viitoare cînd femeile se vor putea organiza în asociații de protecție a femeilor, a celor care călătoresc, a celor care muncesc, a celor bătrîne sau bolnave, a femeilor pe care ea le descoperise în minele de la Potosí, ori în atelierele negustorilor de stofe, a fetelor pe care tot ea le adunase de pe stradă în nopțile ploioase. Dar în dimineața următoare, trebuia totdeauna să recunoască faptul că femeile din Peru, chiar și călu-

gărițele, trăiau cu două convingeri : una, că toate greutățile pe care le întîmpină ele se datoresc doar faptului că nu au destul farmec să găsească un bărbat care să aibă grijă de ele, și în al doilea rînd, că toate nefericirile din această lume pot fi răscumpărate prin mîngîierile unui bărbat. Nu fusese niciodată mai departe de împrejurimile Limei și își închipuia că depravarea din acest oraș era caracteristică întregii omeniri. Privind astăzi în urmă, cu experiența secolului nostru, ne putem da seama de întreaga nebunie a năzuințelor sale. Douăzeci de femei ca ea, împreună, și tot n-ar fi reușit să realizeze ceva în acele timpuri. Totuși, își continua cu stăruință opera. Asemeni rîndunicii din fabulă, care, la o mie de ani odată, aduce un bob de grîu cu speranța să ridice un munte înalt pînă la lună. Oameni ca ea se nasc în toate timpurile ; se încăpățînează să care grăunțele de grîu și simt chiar o anume mulțumire cînd aud vorbele de batjocură ale celor din jur care strigă : ce caraghioși sînt ! Ce caraghioși !

Fața ei plină și roșie degaja o mare bunătate, mai mult idealism decît bunătate, și mai mult talent de conducător decît idealism. Întreaga ei operă, spitalele, orfelinatul, mînăstirea, deplasările grăbite pentru a salva pe cineva, toate aveau nevoie de bani. Nu puteai găsi ființă mai bună decît ea, dar a fost obligată să-și vadă bunătatea și chiar idealismul sacrificate în folosul talentului de a conduce, aceasta din cauza luptei îngrozitoare pe care trebui s-o ducă pentru a obține ajutoare bănești de la superiorii bisericii.

Arhiepiscopul de Lima, pe care-l vom întîlni mai tîrziu în împrejurări mai plăcute, o ura cu o ură absolută şi considera sfîrşitul vizitelor sale una din bucuriile care răscumpără moartea.

În ultimul timp simţise în obraji nu numai suflul bătrîneţii, ci o avertizare mai gravă. O străbătu un fior de teamă, dar nu pentru ea, ci pentru opera sa. Cine avea să preţuiască, acolo în Peru, lucrurile pe care ea le preţuise atît ? Şi sculîndu-se într-o zi în zori vizită în grabă spitalul, mînăstirea şi orfelinatul, în căutarea unui suflet pe care să-l pregătească drept urmaş. Îşi plimbă privirea cu repeziciune de la un chip lipsit de expresie la altul, oprindu-se cînd şi cînd, mai mult din speranţă decît din convingere. În curte dădu peste un grup de fete care spălau rufe, şi ochii i se opriră îndată asupra unei fetiţe de doisprezece ani, care îndruma pe celelalte din jurul albiei şi în acelaşi timp le povestea cu o dramatică înflăcărare minunile cele mai de necrezut din viaţa sfintei Rosa din Lima. Astfel se întîmplă ca aceste căutări ale ei să se oprească asupra Pepitei.

Educaţia pentru posturile de seamă este întotdeauna dificilă, mai ales pentru susceptibilităţile şi geloziile dintr-o mînăstire, unde ea trebuie făcută cu o discreţie deosebită. Treburile cele mai neplăcute i se încredinţau Pepitei, dar ea ajunse să înţeleagă toate problemele administraţiei. Însoţea pe stareţă în toate deplasările, uneori numai în calitate de paznic al ouălelor şi al zarzavatului. Şi peste tot, pe neaşteptate, stareţa în-

cepea să-i vorbească ore întregi nu numai despre cele cereşti dar şi despre felul cum trebuie conduse femeile, despre organizarea unei secţii de boli molipsitoare într-un spital şi despre modul de a cere bani. Astfel se făcea un pas în privinţa educaţiei pentru un post însemnat prin viitoarea angajare a Pepitei, ca însoţitoare a doñei María. În primii doi ani veni la palat ocazional, doar după-amiaza, dar mai tîrziu se stabili acolo definitiv. Nu fusese niciodată învăţată să se aştepte la fericire şi de aceea neplăcerile, ca să nu spunem spaimele, aduse de noua ei situaţie nu i se părură insuportabile, pentru cei paisprezece ani ai săi. Nu-şi închipuia că stareţa o va ocroti chiar şi în această nouă casă, că-i va aprecia eforturile, urmărind momentul cînd o muncă prea grea avea s-o slăbească în loc să o întărească.

Parte din greutăţile Pepitei erau de natură fizică ; de exemplu, unii servitori profitau de indispoziţiile doñei María, îşi aducea rudele în dormitoarele palatului şi furau nestînjeniţi. Pepita era singura care li se împotrivea şi de aceea avea o mulţime de neplăceri din partea lor, de exemplu, glumele ieftine pe care i le făceau. Şi din punct de vedere spiritual avea de suferit : cînd o însoţea pe doña María în plimbările ei prin oraş, bătrîna era deodată cuprinsă de dorinţa să intre într-o biserică, căci ceea ce pierduse din religie sub aspectul credinţei, înlocuise cu religia ca magie.

— Stai aici la soare, draga mea copilă, n-am să întîrzii, spunea ea. Apoi doña María se pierdea în visări, aşezată în faţa altarului, şi într-un

tîrziu părăsea biserica pe altă uşă. Pepita fusese crescută de stareţa María del Pilar într-o supunere oarbă, şi, cînd după multe ore de aşteptare, intra în biserică şi se convingea că stăpîna nu mai era acolo, se întorcea la colţul străzii şi aştepta pînă ce umbrele serii se aşterneau încet în piaţa bisericii. Aşteptînd astfel în mijlocul mulţimii, cunoştea toate chinurile unui suflet timid, de fetiţă. Purta încă uniforma orfelinatului (care cu puţină grijă din partea doñei María s-ar fi putut schimba) şi avea vedenii în care bărbaţii păreau că o privesc lung şi-i şoptesc... şi astea nu erau totdeauna închipuiri. O durea inima uneori, căci doña María părea s-o observe dintr-o dată şi atunci îi vorbea cu prietenie, glumind, dezvăluindu-i timp de cîteva ceasuri toată gingaşa sensibilitate a scrisorilor ei ; dar apoi, în dimineaţa următoare, devenea din nou închisă şi, fără să fie vreodată aspră, era absentă şi lipsită de înţelegere. Speranţa şi dragostea născîndă de care Pepita simţea atîta nevoie erau rănite. Umbla prin palat în vîrful picioarelor, tăcută, dezorientată, susţinută doar de simţul datoriei şi de credinţa faţă de „mama ei întru Domnul“, stareţa María del Pilar, care o trimisese acolo.

În cele din urmă, o nouă întîmplare avea să influenţeze în mare măsură viaţa marquesei şi a însoţitoarei sale :

Scumpa mea mamă, scria condesa, vremea a fost deosebit de obositoare, iar faptul că livezile

şi grădinile sînt înflorite o face parcă mai nesuferită. Aş suporta florile dacă n-ar mirosi. De aceea îţi cer voie să-ţi scriu mai puţin ca de obicei. Dacă Vicente se înapoiază înainte de plecarea poştei, va fi desigur încîntat să încheie el scrisoarea şi să-ţi dea despre mine toate acele detalii plicticoase care par să-ţi placă atît de mult. Nu mă voi duce la toamnă la Grignan în Provence, aşa cum intenţionam, deoarece copilul se va naşte la începutul lunii octombrie.

Care copil? Marquesa se sprijini de perete. Doña Clara prevăzuse istovitorul prilej de sfaturi pe care această ştire îl va oferi mamei sale şi încercase să-i atenueze efectul înştiinţînd-o ca despre un lucru obişnuit. Şiretlicul nu reuşi însă. Răspunsul a fost faimoasa scrisoare a XLII-a.

Acum, marquesa avea în sfîrşit motive să-şi facă griji. Fiica ei urma să fie mamă. Acest eveniment, care pe doña Clara doar o plictisea, pricinui doñei María noi emoţii. Deveni o sursă de cunoştinţe medicale şi de sfaturi. Cutreieră oraşul căutînd moaşe şi babe pricepute şi umplu scrisorile cu întreaga ştiinţă populară a Lumii Noi. Căzu pradă celor mai odioase superstiţii. Practica un degradant sistem de *tabu* pentru ocrotirea copilului său. Nu îngăduia să se facă în casă nici un nod. Nu dădea voie servitoarelor să-şi lege părul şi ţinea ascunse asupra ei tot felul de obiecte ridicole împotriva deochiatului, pentru o naştere fericită. Treptele cu soţ ale scărilor au fost însemnate cu cretă roşie şi dacă o servitoare călca, din întîmplare, pe o astfel de

treaptă, era alungată din casă cu lacrimi şi ţipete. Doña Clara se afla în mîinile duhurilor rele care-şi rezervă dreptul să-şi bată joc cumplit de copiii săi. Exista un adevărat ceremonial pentru a cîştiga bunăvoinţa ursitoarelor, prin care generaţii întregi de ţărănci îşi găsiseră alinarea. Un număr atît de mare de mărturii dovedea cu siguranţă că exista un adevăr în acest ceremonial. În tot cazul nu putea face nici un rău, ci poate doar bine. Dar marquesa nu îndeplinea numai ritualuri păgîne, ci urma de asemenea şi prescripţiile creştine. Se scula cu noaptea-n cap şi se împleticea singură pe străzi, grăbindu-se să prindă prima slujbă. Îmbrăţişa isteric balustrada altarului, încercînd să smulgă statuilor împodobite un semn, doar un semn, o umbră de zîmbet, sau înclinarea uşoară a unui cap de ceară. Va merge oare totul bine? Scumpă, scumpă Maică Precistă, va merge oare totul bine?

Uneori, după o întreagă zi de asemenea frenetice invocări, o cuprindea revolta. Natura este surdă. Dumnezeu nepăsător. Nimic din puterea omului nu poate schimba împlinirea legilor naturii. Apoi se oprea la un colţ de stradă, ameţită de disperare, şi, rezemîndu-se de un zid, dorea din tot sufletul să fie luată dintr-o lume fără rost. Dar, îndată, credinţa în marele *Poate* urca din adîncul fiinţei sale şi atunci alerga spre casă şi schimba lumînările aflate deasupra patului fiicei sale.

În sfîrşit veni şi vremea împlinirii supremului ritual al familiilor peruviene, care aşteaptă acest

eveniment, şi marquesa plecă în pelerinaj la altarul sfintei María de Cluxambuqua. Dacă credinţa aduce vreun bine, el poate fi cu siguranţă obţinut printr-o vizită la acest sanctuar vestit. Locul fusese sfinţit de trei religii succesive : cu mult înaintea civilizaţiei incaşe, oameni înnebuniţi de dorinţe îmbrăţişaseră stîncile biciuindu-se pentru a smulge cerului realizarea lor. Marquesa a fost purtată acolo în lectică, traversînd puntea Sfîntul Ludovic şi trecînd peste dealuri către oraşul femeilor încinse cu brîuri late, un oraş liniştit, cu oameni care se mişcă şi zîmbesc placid, oraş cu aer de cristal, răcoros ca izvoarele care-i alimentează numeroasele fîntîni ; un oraş al clopotelor gingaşe şi muzicale, acordate să intoneze laolaltă cea mai frumoasă melodie. Dacă purtai în suflet vreo dezamăgire, toată amărăciunea ei se topea la Cluxambuqua, în impunătoarea prezenţă a munţilor Anzi şi în atmosfera de bucurie liniştită ce plutea peste străduţele dosnice.

De îndată ce marquesa zări de departe zidurile albe ale oraşului, cocoţat pe culmile cele mai înalte, degetele încetară să mai numere boabele mătăniilor, şi neîntreruptele rugăciuni pline de teamă îi amuţiră pe buze.

Nici măcar nu intră în han, ci, lăsînd-o pe Pepita să aranjeze şederea lor acolo, îşi continuă drumul spre biserică, unde căzu în genunchi şi rămase aşa timp îndelungat, cu mîinile împreunate. Stătea ascultînd noul val de resemnare ce-i umplea sufletul. Poate că va învăţa cu timpul să îngăduie, atît fiicei sale cît şi zeilor, să-şi vadă

singuri de treburile lor. Nu se simțea stingherită de șoaptele bătrînelor înveșmîntate în haine grosolane care vindeau lumînări și iconițe și vorbeau despre bani de dimineață pînă seara.

N-a putut fi trezită din gîndurile ei nici de sacristanul care strîngea bani pentru un lucru sau altul și care, înciudat că nu primise nimic de la ea, o făcu să-și schimbe locul prefăcîndu-se că repară o lespede din pardoseala bisericii. Apoi marquesa ieși la lumina soarelui și se așeză pe treptele fîntînii. Urmări cu privirea micile procesiuni ale invalizilor mișcîndu-se încet prin grădini. Privi trei șoimi ce se roteau pe cer. Copiii care se jucau pe lîngă fîntînă o priviră un moment, apoi fugiră speriați, dar o lama (o femelă cu gîtul lung și ochi blajini, împovărată de o blană prea grea pentru ea, care-și făcea drum cu grijă în josul unei scări nesfîrșite) se apropie de bătrînă întinzîndu-i botul catifelat și zbîrcit, să-l mîngîie. Lama pare foarte interesată de ființele omenești din preajma ei, ba chiar îi place să creadă că ea însăși este o ființă omenească și-și bagă nasul în conversații, ca și cum, la un moment dat, va prinde glas și va interveni cu o părere proprie importantă. Doña María fu înconjurată îndată de o mulțime de asemenea surate, care păreau gata s-o întrebe de ce își încleștase mîinile și cît costă un metru din vălul ei.

Doña María hotărîse la plecare ca orice scrisoare sosită din Spania să-i fie adusă de îndată de un curier special. Călătorise încet plecînd din Lima și, chiar acum, stînd în piața bisericii, un băiat de la moșie sosi în fugă și-i înmînă un

pachet mare învelit în pergament, de care atîrnau cîteva peceţi de ceară. Desfăcu încet pachetul. Cu mişcări măsurate şi reţinute, citi mai întîi rîndurile afectuoase şi glumeţe ale ginerelui ; apoi scrisoarea fiicei. Aceasta era plină de observaţii supărătoare, frumos aduse din condei, spuse, poate, numai din simpla plăcere de-a o mîhni. Fiecare frază îşi făcea drum prin ochii marquesei, apoi, înfăşurată cu grijă în înţelegere şi iertare, i se strecura în inimă. În cele din urmă se ridică, împrăştie cu blîndeţe prietenoasele lame, şi se înapoie în biserică avînd faţa cernită.

În timp ce doña María îşi petrecea sfîrşitul după-amiezii în biserică şi în piaţă, Pepita rămase să pregătească locuinţa. Arătă hamalilor unde să pună cuferele mari de răchită şi se apucă să despacheteze altarul, vasul pentru mangal, tapiţeriile şi portretul doñei Clara. Coborî în bucătărie şi dădu bucătarului instrucţiuni precise cum să prepare o anumită budincă, mîncarea obişnuită a marquesei. Apoi se înapoie în apartament şi aşteptă. Se hotărî să scrie stareţei o scrisoare. Stătu multă vreme cu pana în mînă, privind gînditoare, cu buzele tremurînd. Revedea chipul stareţei María del Pilar, roşu şi lucios, şi ochii ei negri minunaţi. Îi auzea parcă glasul de la sfîrşitul cinei (orfanii stînd cu ochii plecaţi şi mîinile împreunate) cînd comenta întîmplările din timpul zilei sau cînd, la lumina lumînărilor, stătea printre paturile de spital şi anunţa subiectul meditaţiei de noapte. Mai limpede decît orice însă, Pepita îşi amintea de întrevederile neaşteptate cînd stareţa (neîndrăznind să aştepte

pînă cînd fetiţa va creşte mare) discuta cu ea sarcinile viitoarei sale misiuni. Îi vorbise ca unei egale. Asemenea cuvîntări sînt tulburătoare şi minunate pentru un copil inteligent, şi Madre María le repetase de multe ori. Îndrumase vederile Pepitei asupra felului cum trebuie să simtă şi să se poarte dincolo de posibilităţile vîrstei sale fragede. Şi, pe negîndite, trecuse asupra Pepitei toată strălucirea personalităţii sale, aşa cum Jupiter o trecuse asupra Semelei [1]. Pepita era înfricoşată la gîndul lipsei ei de pregătire ; nu-l mărturisea şi plîngea. Apoi stareţa obligase copila la disciplina singurătăţii cu care se lupta Pepita, refuzînd să creadă că a fost părăsită. Şi acum, în acest han străin, între aceşti munţi necunoscuţi, unde aerul tare o ameţea, Pepitei îi era dor de ea, singurul sprijin adevărat din viaţa ei.

Scrisese o scrisoare incoerentă, plină de pete de cerneală. Apoi se duse jos să aducă mangal proaspăt şi să guste din budincă.

Marquesa veni şi se aşeză la masă.

— Nu pot face mai mult. Ce-o fi să fie ! murmură ea. Îşi scoase de la gît şiragul pentru descîntece şi-l aruncă pe cărbunii aprinşi. Era cuprinsă de sentimentul ciudat că l-a contrariat pe Dumnezeu cu prea multe rugăciuni, de aceea i se adresa acum pe ocolite :

— În definitiv, nu depinde de mine. Nu voi mai cere nici o îndurare. Ce-o fi să fie !

[1] Personaj mitologic, mama lui Dionisos.

Stătu multă vreme cu obrajii în palme, cu mintea văduvită de gînduri. Ochii îi căzură pe scrisoarea Pepitei ; o deschise cu un gest mecanic şi începu să citească. Citise mai bine de jumătate pînă să prindă înţelesul cuvintelor :

... dar toate acestea sînt fără importanţă dacă mă iubiţi şi doriţi să rămîn lîngă dînsa. N-ar trebui să v-o spun, dar uneori se întîmplă ca slugile rele să mă încuie într-o cameră şi să fure din lucruri, şi poate stăpîna mea va crede că eu le-am furat. Dar sper că nu va crede asta. Nădăjduiesc că sînteţi mulţumită şi că nu aveţi necazuri la spital sau în altă parte. Cu toate că nu vă văd niciodată, mă gîndesc tot timpul la dumneavoastră şi-mi amintesc cele ce mi-aţi spus, iubita mea mamă întru Domnul. Vreau să fac numai ce doriţi, doar dacă mi-aţi îngădui să mă înapoiez la mînăstire pentru cîteva zile, dar numai dacă doriţi. Sînt mult timp foarte singură şi nu vorbesc cu nimeni, şi cîte altele. Cîteodată mă gîndesc că poate m-aţi uitat şi dacă aţi putea găsi un moment să-mi scrieţi cîteva rînduri, sau cîteva cuvinte măcar, aş putea păstra scrisoarea, dar ştiu cît de ocupată sînteţi...

Doña María nu citi mai mult. Împături scrisoarea şi o puse de o parte. O clipă fu cuprinsă de invidie, căci ar fi dorit şi ea, asemeni călugăriţei, să poată stăpîni total un suflet. Mai mult decît orice dorea să reînvie dragostea simplă, să scape de povara mîndriei şi a vanităţii de care avusese totdeauna parte în dragostea ei. Pentru

a-şi linişti tumultul din suflet, luă o carte de rugăciuni şi încercă să-şi concentreze atenţia asupra cuvintelor. După o clipă însă, simţi nevoia să recitească întreaga scrisoare, să surprindă, dacă era posibil, taina unei fericiri atît de mari.

Pepita, urmată de o servitoare, se întoarse aducînd mîncarea. Doña María o urmărea cu privirea peste marginea cărţii de rugăciuni, de parcă ar fi văzut un oaspete coborît din rai. Pepita mergea prin cameră în vîrful picioarelor, punînd masa şi dînd îndrumări în şoaptă ajutoarei sale.

— Cina este gata, doamnă, spuse ea în cele din urmă.

— Dar tu nu mănînci cu mine, copila mea?

La Lima, Pepita lua masa de obicei împreună cu stăpîna.

— M-am gîndit că sînteţi obosită, doamnă, şi am mîncat la bucătărie.

„Nu doreşte să mănînce cu mine, gîndi marquesa, mă cunoaşte acum şi mă respinge."

— V-ar plăcea să vă citesc în timp ce luaţi masa, doamnă? întrebă Pepita simţind că greşise.

— Nu, te poţi duce la culcare, dacă vrei.

— Mulţumesc, doamnă.

Doña María se ridicase apropiindu-se de masă. Cu o mînă pe speteaza scaunului, spuse cu glas şovăitor :

— Draga mea copilă, trimit mîine dimineaţă o scrisoare la Lima. Dacă ai şi tu una, o poţi pune în scrisoarea mea.

— Nu, nu am nici una, spuse Pepita și adăugă în grabă : Trebuie să cobor să mai aduc cărbuni.

— Dar, draga mea, ai o scrisoare pentru... stareța María del Pilar. N-ai vrea... ?

Pepita se prefăcu ocupată cu mangalul.

— Nu, n-am s-o trimit, spuse ea. Își dădu seama, din îndelungata tăcere care urmă, că marquesa o privea cu nedumerire. M-am răzgîndit, adăugă Pepita.

— Știu că s-ar bucura dacă ar primi o scrisoare de la tine, Pepita. Ar fi foarte fericită, sînt sigură.

Fata se înroși și spuse cu glas tare :

— Hangiul a spus că va pregăti cărbune proaspăt pentru dumneavoastră mai pe seară. Dar am să-i spun să-l aducă acum.

Aruncă o privire grăbită spre bătrînă și văzu că nu încetase s-o privească mirată, cu ochi mari și triști. Pepita simți că acestea nu erau lucruri despre care se poate vorbi, însă ciudata bătrînă părea să pună la inimă atît de mult treaba asta, încît Pepita socoti potrivit să mai dea un răspuns :

— Nu, era o scrisoare proastă ; nu era o scrisoare bună.

Doña María rosti cu respirația aproape tăiată :

— De ce, draga mea Pepita ? Cred că e foarte frumoasă... Crede-mă, eu știu. Nu, nu, ce putea fi prost în ea ?

Pepita se încruntă căutînd un cuvînt care să pună capăt discuției :

— Nu, nu este... nu este... curajoasă, spuse fără să mai adauge nimic. Luă scrisoarea în camera la ea şi se auzi cum o rupe. Apoi se băgă în pat şi stătu întinsă, cu ochii pierduţi în întuneric, ruşinată că vorbise astfel. Iar doña María se aşeză la masă nedumerită.

Nu înfruntase niciodată viaţa cu curaj, şi nici dragostea. Gîndurile îi răscoleau inima. Se gîndea la amulete, la mătănii, la băutură... se gîndea la fiica ei. Îşi rememora în gînd timpul îndelungat petrecut împreună, încărcat cu ruinele discuţiilor dezgropate, cu mîhniri închipuite, cu mărturisiri nesocotite, cu reproşuri pentru că o neglijase sau uitase (trebuie să fi fost nebună pe atunci ; îşi aducea aminte bătînd în masă).

— Dar nu-i vina mea, strigă ea. Nu e vina mea dacă eram aşa. Este vina împrejurărilor. Aşa am fost crescută. Mîine încep o viaţă nouă. Aşteaptă şi ai să vezi, copila mea. În cele din urmă strînse masa şi aşezîndu-se scrise ceea ce numi ca prima scrisoare, prima scrisoare plină de poticneli şi de greşeli în privinţa curajului. Ruşinată, îşi aminti că în ultima scrisoare o întrebase umilă pe fiica ei cît de mult o iubeşte şi repetase cu lăcomie cele cîteva mîngîieri şovăitoare pe care doña Clara i le scrisese în ultima vreme. Doña María nu-şi putea aminti acele pagini, dar putea scrie altele sincere şi generoase. Pe acestea nimeni nu le-a considerat neîndemînatice. Este vorba de frumoasa scrisoare a LVI-a, cunoscută de enciclopedişti sub denumirea de prima ei scrisoare către corintieni, datorită nemuritorului paragraf despre dragoste :

Dintre miile de oameni pe care îi întîlnim în viață, copila mea... și așa mai departe.

Erau zorile aproape cînd termină scrisoarea. Deschise ușa spre balcon și privi mulțimea de stele care străluceau deasupra Anzilor. În timpul nopții, deși puțini auziseră, tot cerul răsunase de armonia acestor constelații. Apoi luă o lumînare, intră în camera alăturată, o privi pe Pepita dormind și-i îndepărtă de pe obraz părul asudat.

— Să trăiesc acum, șopti ea, să încep din nou viața.

Două zile mai tîrziu plecară înapoi spre Lima și în timp ce treceau puntea Sfîntul Ludovic li se întîmplă nenorocirea pe care o cunoaștem.

III Esteban

Într-o dimineaţă au fost găsiţi doi băieţi gemeni în coşul pentru copii părăsiţi din faţa porţii mînăstirii Santa María de las Rosas. Pentru fiecare se găsi cîte un nume, chiar înainte de sosirea unei doici, însă numele nu le era de atîta folos cum este pentru cei mai mulţi dintre noi, căci nimeni nu a reuşit vreodată să-i deosebească pe unul de celălalt. N-a fost posibil să se afle cine erau părinţii lor, dar babele clevetitoare din Lima, văzîndu-i pe băieţi, cînd crescură puţin, cît de drept se ţineau şi cît de tăcuţi şi întunecaţi erau, declarară că sînt castilieni şi îi aşezară pe rînd în faţa tuturor porţilor mai de seamă din Lima. Persoana care i-a ocrotit cel mai mult a fost stareţa mînăstirii, Madre María del Pilar, care ajunsese să urască toţi bărbaţii, dar pe Manuel şi Esteban începu să-i iubească din ce în ce mai mult. Tîrziu după-amiază îi chema în biroul ei, le dădea prăjituri de la bucătărie şi le povestea despre Cid şi Juda Maccabeus şi despre cele treizeci şi şase de nenorociri ale Arlechinului. Ajunse să-i iubească atît de mult, încît se trezea uneori privindu-i adînc în ochii negri, încruntaţi, şi căutînd viitoarele trăsături virile, ca şi întreaga urîţenie şi răutate ce fă-

cea ca lumea în care activă ea să fie respingătoare. Băieţii crescură la mînăstire pînă trecură de vîrsta la care prezenţa lor începu să constituie un motiv de tulburare pentru cuvioasele maici ce şi-au dedicat viaţa Domnului. De atunci înainte lucrară pe la toate bisericile din oraş : îngrijeau gardurile vii, lustruiau crucifixele, ştergeau cu o cîrpă udă, o dată pe an, aproape toate plafoanele bisericilor. Toată Lima îi cunoştea bine. Cînd un preot trecea grăbit pe străzi ducînd ultima cuminecătură la căpătîiul vreunui muribund, fie Esteban fie Manuel putea fi văzut legănînd cădelniţa în urma lui. Cînd crescură mai mari, n-au mai arătat însă nici o înclinare pentru viaţa clericală. Treptat, îşi aleseră profesiunea de scribi. Pe vremea aceea erau puţine tiparniţe în Lumea Nouă, aşa că băieţii avură în curînd o viaţă uşoară, transcriind piese de teatru, balade pentru popor, sau reclame pentru negustori. Dar, mai ales, erau copişti ai maeştrilor de cor şi făcea nenumărate copii după partiturile motetelor lui Morales şi Vittoria.[1].

Pentru că nu aveau familie, pentru că erau gemeni şi pentru că fuseseră crescuţi de femei, erau tăcuţi. Din cauza asemănării simţeau în sinea lor o ruşine curioasă. Se vedeau obligaţi să trăiască într-o lume în care asemănarea constituia un subiect de nesfîrşite comentarii şi glume. Nu era niciodată amuzant, pentru ei, dar supor-

[1] Compozitori spanioli de muzică religioasă din secolul al XVI-lea.

tau veşnicile glume cu o răbdare impasibilă. Încă de pe vremea cînd învăţau să vorbească, inventaseră un limbaj secret al lor, care avea prea puţină legătură cu vocabularul sau sintaxa limbii spaniole. Recurgeau la el numai cînd erau singuri, sau, din cînd în cînd, în momente grele, îl utilizau, pe şoptite, în prezenţa altora.

Arhiepiscopul de Lima se considera un fel de filolog : se ocupa puţin cu dialectele ; ba chiar întocmise un tabel deosebit de util cu privire la modificările vocalelor si consoanelor la trecerea lor din limba latină în limba spaniolă şi din aceasta în dialectul indo-spaniol. Aduna caiete întregi cu însemnări bizare, ca să se distreze la bătrîneţe şi de care intenţiona să se ocupe atunci cînd avea să se retragă la proprietăţile sale de lîngă Segovia. Auzind într-o bună zi de graiul secret al fraţilor gemeni, îşi pregăti cîteva pene de scris şi trimise după ei. Băieţii stăteau umili pe covoarele scumpe ale cabinetului de lucru, în timp ce arhiepiscopul încerca să afle de la ei secretul ciudatului lor grai. Nu-şi dădeau seama de ce întîmplarea era atît de neplăcută pentru ei. Sufereau în tăcere. Tăceri îndelungate, penibile, urmau după fiecare întrebare a arhiepiscopului, pînă cînd, în cele din urmă, unul dintre ei mormăi un răspuns. Arhiepiscopul crezu la început că băieţii erau doar intimidaţi de rangul şi de luxul locuinţei sale, dar, în cele din urmă, foarte nedumerit, simţi în ei o rezistenţă mai profundă şi, cu părere de rău, le îngădui să plece.

Acest grai secret era simbolul profundei lor asemănări, căci după cum *resemnare* este un cuvînt insuficient pentru a indica schimbarea sufletească ce s-a abătut asupra marquesei de Montemayor în noaptea aceea la hanul din Cluxambuqua, tot astfel *iubire* este un cuvînt nepotrivit pentru a arăta asemănarea tăcută şi aproape ruşinată, dintre aceşti fraţi. Ce fel de legătură sufletească este aceea în care comunicarea se face doar prin cîteva cuvinte şi acelea fiind numai amănunte cu privire la mîncare, îmbrăcăminte şi treburi zilnice ; legătură în care ambele persoane încearcă o ciudată scîrbă cînd se privesc ; şi în care este parcă o înţelegere tacită să nu iasă împreună în oraş şi să se ducă în acelaşi loc pe străzi diferite ? Şi cu toate acestea, cei doi fraţi aveau o nevoie atît de teribilă unul de celălalt, încît ea făcea miracole cu aceeaşi naturaleţe cu care în aerul încărcat de electricitate al unei zile înăbuşitoare de vară apar fulgere. Nici ei nu realizau prea bine acest lucru. Telepatia era ceva obişnuit în viaţa lor, şi cînd unul dintre ei se întorcea acasă, celălalt simţea că fratele său se apropie, chiar dacă el era la o depărtare de cîteva străzi.

Deodată constatară că s-au săturat de scris. Coborîră atunci în port şi îşi găsiră de lucru la încărcarea şi descărcarea corăbiilor, fără să le fie ruşine să lucreze cot la cot cu indienii. Făcură pe vizitii de-a lungul şi de-a latul ţării, culeseră fructe şi lucrară pe bacuri plutitoare. Şi totdeauna erau tăcuţi. Feţele lor întunecate căpătară, datorită muncilor pe care le făceau, un as-

pect viril şi tuciuriu. Rareori îşi tundeau părul, şi sub claia de păr negru ochii apăreau miraţi şi cam ursuzi. Simţeau lumea întreagă departe, străină şi ostilă, în afară de fratele de alături.

În cele din urmă însă, o umbră întunecă această înţelegere desăvîrşită şi umbra fu aruncată de dragostea pentru o femeie.

Se înapoiaseră în oraş şi reîncepuseră să copieze roluri pentru teatru. Într-o seară, directorul, prevăzînd că vor rămîne în sală locuri neocupate, le dădu voie să intre pe gratis. Băieţilor nu le plăcu ceea ce văzură. Vorbirea era pentru ei o formă inferioară a tăcerii ; cu cît mai nefolositoare este deci poezia, care nu e decît o formă inferioară a graiului ! Toate acele poveşti despre onoare, faimă şi flacără a iubirii, toate metaforele despre păsări, Achile şi comorile din Ceylon erau obositoare. Faţă de literatură aveau o înţelegere mărginită pe care o surprinzi uneori, pentru o clipă doar, în ochii unui cîine, dar stătură cu răbdare la spectacol privind policandrele strălucitoare şi costumele bogate. În pauză, Perichola schimbă rolul, îmbrăcă douăsprezece fuste şi dansă în faţa cortinei. Esteban mai avea ceva de copiat, sau pretinse că are, şi plecă acasă mai devreme ; dar Manuel rămase în continuare. Ciorapii roşii şi pantofii Pericholei îl dăduseră gata.

Amîndoi fraţii umblaseră deseori cu manuscrise pe scările pline de praf din spatele scenei. Văzuseră acolo o fată năzuroasă, cu un corsaj murdar, cîrpindu-şi ciorapii în faţa unei oglinzi, în timp ce regizorul îi citea rolul cu voce tare,

ca să i-l reamintească. Îi fulgeră o clipă pe băieţi cu sclipătul ochilor ei tulburători, lumină ce se stinse de îndată ce văzu că erau gemeni. Îi trăsese repede în cabina ei şi-i aşezase alături. Amuzată şi fără nici o reţinere le cercetase cu atenţie fiecare colţişor al feţei, pînă cînd în cele din urmă, punînd o mînă pe umărul lui Esteban, exclamase :

— Acesta e mai tînăr !

Trecuseră cîţiva ani de atunci şi nici unul dintre fraţi nu se mai gîndise la acea întîmplare.

De atunci însă, toate drumurile lui Manuel păreau să treacă prin faţa teatrului. Seara tîrziu rătăcea printre pomii de sub fereastra cabinei sale. Nu era pentru prima dată că Manuel se simţea atras de o femeie (amîndoi fraţii cunoscuseră multe femei, mai cu seamă în anii trecuţi, cînd lucraseră în port, dar fusese vorba de simple aventuri) ; acum însă, pentru prima oară, voinţa şi imaginaţia erau copleşite. Pierduse privilegiul fiinţelor simple de a face deosebire între dragoste şi plăcere. Plăcerea nu mai era acum pentru el tot atît de simplă ca mîncarea ; se complicase cu iubirea. Acum începea acea nebunească uitare de sine, acea neglijare a tot ce e străin de gîndul dramatic la fiinţa iubită, acel zbucium interior revărsat în întregime asupra Pericholei, care s-ar fi mirat şi s-ar fi scîrbit dacă ar fi putut să ghicească. Manuel nu se îndrăgostise sub influenţa literaturii. În orice caz, nu pentru el remarcase cea mai ascuţită limbă din Franţa, cu numai cincizeci de ani în urmă, că „mulţi nu s-ar fi îndrăgostit niciodată dacă n-ar

fi auzit de dragoste". Manuel citea puţin; fusese o singură dată la teatru (unde mai presus de orice domneşte legenda că iubirea e un cult), iar cîntecele peruviene de tavernă pe care le putuse auzi, spre deosebire de cele spaniole, redau foarte puţin din cultul romantic pentru o femeie idealizată. Cînd el îşi repeta mereu în gînd că era frumoasă şi bogată, şi deosebit de ageră la minte, şi amanta viceregelui, nici una dintre aceste însuşiri ale ei, care o făceau mai puţin accesibilă, nu avea puterea să-i domolească ciudata şi dulcea tulburare. Astfel nopţile se rezema de pomi, muşcîndu-şi pumnii şi ascultîndu-şi inima ce bătea puternic.

În schimb, viaţa pe care o ducea Esteban era plină de alte preocupări. În sufletul lui nu se mai afla loc pentru o nouă afecţiune, şi asta nu pentru că inima îi era mai puţin largă decît a lui Manuel, ci pentru că era mai simplă. Acum descoperea taina care ne depăşeşte pe toţi, şi anume că în dragostea cea mai perfectă unul dintre cei doi iubeşte mai puţin profund decît celălalt. Pot exista două fiinţe la fel de bune, la fel de înzestrate, la fel de frumoase, dar nu pot exista niciodată două fiinţe care să se iubească la fel de mult. De aceea Esteban stătea treaz în camera sa, cu o lumînare care picura alături, muşcîndu-şi degetele şi mirîndu-se de ce Manuel era atît de schimbat şi de ce viaţa lor nu mai avea nici un sens.

Într-o seară, Manuel fu oprit pe stradă de un băieţel care-i spuse că Perichola doreşte să vină la ea imediat. Manuel se întoarse din drum şi

se duse la teatru. Serios, întunecat şi indiferent, intră în cabina actriţei şi rămase în picioare aşteptînd. Camila voia să-i ceară un serviciu şi îşi spuse că ar fi nimerit să înceapă cu oarecari amabilităţi, însă continuă să-şi pieptene o perucă blondă, aşezată în faţa ei pe masă.

— Scrii scrisori pentru alţii, nu-i aşa ? Te rog să-mi scrii şi mie o scrisoare. Intră, te rog.

El făcu doi paşi înainte.

— Nu veniţi niciodată pe la mine, nici unul dintre voi. Asta nu e o comportare „spaniolă" din partea voastră, înţelegînd prin aceasta politicoasă. Cine eşti tu, Manuel sau Esteban ?

— Manuel.

— N-are importanţă. Amîndoi sînteţi la fel de ursuzi. Nici unul dintre voi nu vine vreodată să mă vadă. Stau aici şi învăţ toată ziua versuri stupide, şi nimeni nu vine să mă vadă, în afară de o grămadă de clevetitori. Asta pentru că sînt actriţă, nu ?

Acest mic discurs nu era prea abil, dar lui Manuel i se păru grozav de complicat. O privea din umbra părului său lung şi o lăsa să continue.

— Vreau să te rog să-mi scrii o scrisoare, o scrisoare secretă. Dar văd că nu mă placi, şi dacă te voi pune să-mi scrii scrisoarea va fi ca şi cum aş citi-o cu glas tare în toate cîrciumile. De ce te uiţi aşa la mine, Manuel ? Îmi eşti prieten ?

— Da, señora.

— Pleacă ! Trimite-mi-l pe Esteban. Nici măcar *da, señora,* nu spui așa cum ar spune un prieten.

Urmă o pauză lungă. Apoi Camila își înălță capul.

— Tot aici ești, ursuzule ?

— Da, señora... puteți avea încredere în mine să fac orice pentru dumneavoastră... puteți avea încredere...

— Dacă te rog să scrii pentru mine o scrisoare, sau două, îmi făgăduiești să nu spui nimănui ce cuprind și nici măcar că le-ai scris ?

— Da, señora.

— Pe ce juri ? Pe Sfînta Fecioară ?

— Da, señora.

— Și pe inima sfintei Rosa din Lima ?

— Da, señora.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Manuel, s-ar putea crede că ești prost ca un bou ! Manuel, sînt foarte supărată pe tine. Nu ești prost ; nu pari a fi prost. Te rog, nu mai repeta mereu *da, señora.* Nu face pe prostul, că trimit după Esteban. Ce-i cu tine ?

De data asta Manuel vorbi în spaniolă și strigă mai tare decît trebuia :

— Jur pe Sfînta Fecioară Maria și pe inima sfintei Rosa din Lima că tot ce e în legătură cu scrisoarea va rămîne o taină.

— Chiar și față de Esteban ? șopti Perichola.

— Chiar și față de Esteban.

— Bine, atunci e mai bine.

Îi făcu semn să se așeze la masa pe care erau pregătite toate cele necesare pentru scris. În timp

ce-i dicta, Perichola străbătea camera în lung și-n lat, încruntîndu-se și legănîndu-și șoldurile. Cu mîinile pe șolduri își strîngea sfidătoare șalul pe umeri.

— *Camila Perichola sărută mîinile excelenței-voastre și spune.* Nu, ia altă hîrtie și începe din nou.

— *Señora Micaela Villegas, actriță, sărută mîinile excelenței-voastre și spune că, fiind victima prietenilor plini de invidie și mincinoși, pe care bunătatea excelenței-voastre îi admite în jurul său, nu mai poate îndura bănuielile și gelozia excelenței-voastre. Sluga e. v. a prețuit totdeauna prietenia e. v. și niciodată n-a comis, și nici măcar nu s-a gîndit să comită vreo jignire, dar nu mai poate lupta împotriva clevetirilor pe care e. v. le crede cu atîta ușurință. De aceea señora Villegas, actriță, poreclită Perichola, vă înapoiază alăturat toate acele daruri ale e.v. care nu au fost înstrăinate, deoarece fără încrederea e. v., sluga e. v. nu se poate bucura de ele.*

Camila continuă să se învîrtească prin cameră timp de cîteva minute, cufundată în gînduri. Apoi, deodată, fără să arunce măcar o privire secretarului ei, îi porunci :

— Ia altă foaie. *Ai înnebunit ? Să nu-ți mai treacă vreodată prin cap să-mi dedici un taur. Asta a produs un scandal îngrozitor. Cerul să te ocrotească, mînzul meu. Pe vineri noapte, în același loc, la aceeași oră. S-ar putea să întîrzii puțin, căci vulpoiul stă la pîndă.* Asta-i tot.

Manuel se ridică.

— Juri că n-ai făcut nici o greșeală ?

— Da, jur.
— Iată-ţi bani.
Manuel îi luă.
— O să mai am nevoie de tine să-mi scrii din cînd în cînd nişte scrisori. De obicei mi le scrie unchiul Pio, dar nu vreau să ştie nimic de astea. Noapte bună. Du-te cu Dumnezeu.
— Du-te cu Dumnezeu.
Manuel coborî scările şi rămase multă vreme nemişcat, fără să se gîndească, sub pomi.

Esteban ştia că fratele lui e mereu cu gîndul la Perichola, dar nu bănuise niciodată că o vede. Din cînd în cînd, în următoarele două luni, se apropia de el în mare grabă un băieţel şi-l întreba dacă e Manuel sau Esteban, şi aflînd că este Esteban băiatul adăuga că Manuel este chemat la teatru. Esteban credea că fratele său e chemat pentru a copia ceva şi de aceea a fost foarte surprins de vizita primită, într-o noapte, în camera lor.
Era aproape miezul nopţii. Esteban se culcase şi stătea în pat uitîndu-se pe sub pătură la luminarea alături de care lucra fratele lui. Se auzi o bătaie uşoară în uşă, şi Manuel o deschise lăsînd să intre o doamnă acoperită cu văluri dese, cu răsuflarea întretăiată şi foarte agitată. Îşi dădu la o parte vălul de pe faţă şi spuse cu grabă :
— Repede, cerneală şi hîrtie. Tu eşti Manuel, nu-i aşa ? Trebuie să-mi scrii imediat o scrisoare.

O clipă privirea ei se opri asupra ochilor strălucitori, care o urmăreau cu atenţie dinspre marginea patului. Apoi spuse în şoaptă :

— Trebuie... trebuie să mă scuzi. Ştiu că e tîrziu. Era însă necesar... Trebuia să vin.

După aceasta, întorcîndu-se către Manuel, îi şopti la ureche :

— Scrie aşa : *Eu, Perichola, nu sînt obişnuită să aştept la întîlnire.* Ai terminat asta ? *Nu eşti decît un cholo*[1] *şi sînt matadori mai buni decît tine, chiar în Lima. Eu sînt pe jumătate castiliană şi nu există actriţă mai bună decît mine în toată lumea. N-o să mai ai prilejul* — ai scris asta ? — *să mă laşi altă dată să te aştept, cholo, şi tot eu voi fi cea care va rîde la urmă, fiindcă nici o actriţă nu îmbătrîneşte atît de repede ca un toreador.*

Pentru Esteban, din colţul său întunecat, imaginea Camilei aplecată peste umărul fratelui său şoptindu-i la ureche era dovada limpede că între cei doi se născuse o nouă comuniune, pe care el n-o va cunoaşte niciodată. I se părea că se pierde în depărtare, infinit de mic, infinit de străin. Îşi mai aruncă o dată privirea asupra acestei imagini a *Iubirii*, paradis care lui nu-i era hărăzit, şi se întoarse cu faţa la perete.

Camila luă scrisoarea de-abia terminată, aruncă un ban pe masă şi părăsi camera într-un vîrtej de dantele negre, de şiraguri roşii şi de şoapte mînioase. Manuel se întoarse de la uşă cu

[1] Metis (span.)

lumînarea în mînă ; se aşeză şi se aplecă înainte, cu capul în mîini, cu coatele pe genunchi. O adora. Îşi tot murmura că o adoră, făcînd din murmur un fel de descîntec şi totodată o piedică împotriva gîndirii.

Îşi alungă din minte totul, în afară de un cîntec monoton, şi golul astfel creat îi îngădui să-şi dea seama de starea sufletească în care se găsea Esteban. I se părea că aude o voce din întuneric spunînd : „Du-te după ea, Manuel. Nu sta aici. Vei fi fericit. Este loc pentru toţi în lumea asta.“ Apoi închipuirea deveni mai puternică şi avu imaginea lui Esteban plecînd departe şi făcîndu-i într-una semn de rămas bun, în timp ce se îndepărta. Îl cuprinse groaza ; în lumina spaimei îşi dădu seama că toate celelalte afecţiuni de pe lume nu sînt decît umbre sau halucinaţii de febră, chiar cea pentru Madre María del Pilar, chiar cea pentru Perichola. Nu putea înţelege de ce suferinţa lui Esteban îi apărea ca şi cum i-ar cere să aleagă între el şi Perichola, dar înţelegea că fratele său este într-adevăr nefericit. Şi de îndată îi sacrifică totul, dacă se poate spune că sacrificăm vreodată altceva decît ceea ce ştim că nu vom putea obţine niciodată, sau ceea ce obţinînd, o tainică înţelepciune ne spune că ne-ar aduce doar neplăcere şi tristeţe. Desigur, Esteban nu se putea plînge de nimic. Nu era cuprins de gelozie, căci în aventurile lor trecute nu se gîndise nici unul dintre ei că afecţiunea lor suferise vreo diminuare. Nu era vorba decît de faptul că în inima unuia dintre ei mai rămăsese loc pentru o afec-

țiune produsă de închipuire, iar în inima celuilalt nu mai era. Manuel nu putea înțelege prea bine asta și, după cum vom vedea, simțea nelămurit că este învinuit pe nedrept. Dar înțelegea că Esteban suferă. În tulburarea sa încerca să găsească un mijloc de a-și reține fratele, care părea să se îndepărteze tot mai mult. Și dintr-o dată, printr-un efort de voință și fără să ezite, și-o smulse pe Camila din inimă.

Stinse lumînarea și se întinse în pat. Tremura tot. Spuse tare, cu nepăsare exagerată :

— E ultima scrisoare pe care o mai scriu pentru această femeie. Se poate duce să-și găsească aiurea un codoș. Dacă mai vine vreodată pe aici, sau dacă trimite după mine cînd nu sînt acasă, spune-i tocmai ce-am spus acum. Asta e ultima oară cînd mai am de-a face cu ea. Apoi începu să spună cu glas tare rugăciunea de seară. Dar de-abia ajunse la *A sagitta volante in die* [1] cînd observă că Esteban se sculase și aprindea lumînarea.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el.

— Mă duc să mă plimb, răspunse Esteban posomorît, încheindu-și cingătoarea. În clipa următoare izbucni cu oarecare necaz :

— Nu trebuia să spui... ceea ce ai spus mai adineauri pentru mine. Nu-mi pasă dacă-i scrii sau nu scrisorile. Nu trebuie să schimbi nimic pentru mine. Nu mă interesează lucrurile astea.

[1] Departe de săgeata ce zboară-n lumina zilei (lat.).

— Culcă-te, prostule ! Doamne Sfinte, eşti un prost, Esteban. Ce te face să crezi că pentru tine am spus asta ? Nu mă crezi cînd îţi spun că am terminat cu ea ? Crezi că-mi face plăcere să mai scriu scrisorile ei murdare şi să fiu plătit pentru ele ?

— Perfect. O iubeşti, şi nu trebuie să schimbi ceva din cauza mea.

— O iubesc ? Eşti nebun, Esteban. Cum aş putea oare s-o iubesc ? Ce şanse aş putea să am ? Crezi că mi-ar cere să-i scriu scrisori, dacă aş avea vreo şansă ? Crezi că mi-ar arunca de fiecare dată cîte un ban pe masă ?... Eşti nebun, Esteban, asta e.

Urmă o tăcere lungă. Esteban nu se culcase. Stătea lîngă lumînare, în mijlocul camerei, bătînd cu mîna în marginea mesei.

— Culcă-te, prostule ! strigă Manuel ridicîndu-se într-un cot sub pătură. Îi vorbea în graiul lor secret, şi suferinţa ce-i rodea inima făcu să pară mai adevărată supărarea lui prefăcută. Eu mă simt foarte bine.

— Nu vreau. Mă duc afară să mă plimb, răspunse Esteban luîndu-şi haina.

— Nu poţi ieşi acum. E ora două noaptea şi plouă. Nu te poţi duce să umbli aşa ore întregi fără rost. Ascultă, Esteban, îţi jur că nu mai e nimic din tot ce-a fost. N-o iubesc. Am iubit-o doar cîtva timp.

Esteban stătea acum în umbra uşii deschise. Spuse încet, cu glasul nefiresc cu care ne exprimăm în cele mai grele momente din viaţa noastră :

— Îţi stau în cale. Se întoarse să plece.

Manuel sări din pat. Capul îi vuia îngrozitor, şi o voce îi striga că Esteban pleacă pentru totdeauna şi-l părăseşte definitiv.

— Pentru numele lui Dumnezeu, pentru numele lui Dumnezeu, Esteban, întoarce-te !

Esteban se întoarse şi se culcă, iar de întîmplarea aceasta nu mai vorbiră săptămîni întregi. Şi chiar în seara următoare Manuel avu prilejul să-şi dovedească hotărîrea luată. Veni un trimis din partea Pericholei, dar i se spuse răspicat să o înştiinţeze pe actriţă că Manuel nu va mai scrie nici o scrisoare pentru ea.

Într-o seară, Manuel se răni la un genunchi cu o bucată de fier.

Nici unul dintre fraţi nu fusese vreodată bolnav, nici măcar o singură zi, şi acum Manuel se uita foarte îngrijorat cum i se umflă piciorul şi simţea valuri de durere în tot corpul. Esteban stătea lîngă el şi-l privea încercînd să înţeleagă cît de grea îi era suferinţa. În cele din urmă, într-o noapte, Manuel îşi aduse aminte că pe firma unui bărbier din oraş era scris că proprietarul ar fi tot atît de priceput bărbier ca şi chirurg. Esteban alergă pe străzi, să-l aducă. Bătu cu pumnii în uşa bărbierului. Numaidecît o femeie apăru la fereastră aplecîndu-se şi-i strigă că soţul ei se va înapoia abia la ziuă. În timpul orelor pline de spaimă care urmară, fraţii îşi spuseră că de îndată ce doctorul va vedea piciorul totul va merge bine ; el va şti ce să facă, şi Manuel va putea ieşi în oraş peste o zi-două, poate

chiar peste o zi, sau poate chiar peste mai puţin de o zi.

Bărbierul veni şi prescrise diverse alifii şi doctorii. Esteban a fost învăţat să pună fratelui său comprese reci pe picior la fiecare oră. Bărbierul plecă şi fraţii aşteptară să se potolească durerea. Dar stînd şi tot privindu-se unul pe celălalt în aşteptarea miracolului *ştiinţei*, durerea deveni mai puternică. La fiecare oră Esteban schimba prosopul, însă observă că atunci cînd îl punea durerea devenea mai puternică. Oricît de curajos era Manuel, nu se putea totuşi împiedica să nu strige şi să nu se zvîrcolească în pat. Se lăsă noaptea şi Esteban continua să aştepte, să lucreze şi să vegheze. Se făcu ceasul nouă, apoi zece, unsprezece. Acum, cînd se apropia ora compresei (oră care suna atît de melodios în toate turlele), Manuel încerca să-l convingă pe Esteban să renunţe. Recurgea la viclenie şi declara că nu-l mai doare. Dar Esteban, cu inima zdrobită de durere, cu buzele ca o dungă de fier, dădea pătura la o parte şi lega cu înverşunare prosopul ud la locul lui. Încetul cu încetul, Manuel începu să aiureze, şi sub efectul compreselor toate gîndurile pe care nu şi le îngăduise în stare normală îi ţîşniră acum din gură, amplificate.

În cele din urmă, la ora două noaptea, scos din minţi de furie şi durere, aruncîndu-se pe jumătate afară din pat şi lovindu-se cu capul de podea, Manuel striga :

— Dumnezeu să-ţi trimită sufletul în iadul cel mai îngheţat. O mie de draci să te chinuiască în

veci, Esteban! Dumnezeu să-ţi blesteme sufletul, mă auzi?

În primul moment Esteban ieşi în tindă cu răsuflarea tăiată, cu gura şi ochii larg deschişi, şi se sprijini de uşă. Continua să audă dinăuntru:

— Da, Esteban, facă Domnul să fie în veci blestemat sufletul tău de fiară, mă auzi? Pentru că te-ai băgat între mine şi ceea ce-mi aparţinea de drept. Era a mea, auzi, şi ce drept aveai tu... apoi se pierdu într-o amănunţită descriere a Pericholei.

Aceste izbucniri reveneau din oră în oră. Trecu cîtva timp pînă să-şi dea seama Esteban că în acele momente fratele său nu era în toate minţile. După cîteva clipe de groază, în care sufletul lui de credincios fu pus la grea încercare, se întoarse în cameră şi continuă să-şi facă datoria neabătut.

Spre ziuă, fratele său se mai linişti. (Pentru care suferinţă omenească nu par să aducă zorile alinare?) Într-unul din aceste momente de linişte, Manuel spuse foarte liniştit: — Isuse Cristoase! Mă simt mai bine, Esteban. Compresele astea or fi şi ele bune la ceva. Ai să vezi, mîine o să fiu vindecat şi-o să pot umbla. Dar tu n-ai dormit de cîteva zile. N-o să te mai supăr, Esteban.

— Nu e nici o supărare, prostuţule.

— Nu trebuie să mă iei în serios, Esteban, cînd încerc să te opresc să-mi pui compresele.

Urmă o lungă tăcere. Apoi Esteban rosti deabia auzindu-se:

— Mă gîndesc... nu crezi c-ar fi bine să trimit după Perichola ? Ar putea veni să te vadă doar cîteva minute, adică...

— Ea ? Tot te mai gîndeşti la ea ? N-aş vrea să vină aici pentru nimic în lume. Nu !

Dar Esteban nu fu mulţumit cu acest răspuns şi mai rosti cîteva fraze din adîncul sufletului.

— Manuel, nu-i aşa, tu tot mai crezi că m-am băgat între tine şi Perichola ? Nu-ţi aminteşti cînd ţi-am spus că din partea mea mi-e totuna ? Îţi jur că aş fi fost bucuros să fi plecat cu ea, sau să fi făcut orice.

— De ce mai vorbeşti despre toate astea, Esteban ? Îţi spun, pentru numele lui Dumnezeu, că niciodată nu mă gîndesc la lucrurile astea. Ea nu mai înseamnă nimic pentru mine. Cînd ai să uiţi asta, Esteban ? Îţi spun că sînt bucuros de întorsătura pe care au luat-o lucrurile. Să ştii că mă supăr, dacă mai vorbeşti de ea.

— Manuel, eu n-aş mai vorbi de toate astea, dar cînd te superi pe mine că îţi pun compresa... tu, tu te mînii pe mine. Şi tu eşti cel care vorbeşti de lucrurile astea, şi tu...

— Ascultă, Esteban, eu nu-mi dau seama ce spun. În momentele acelea piciorul mă doare atît de tare, înţelegi ?

— Deci nu mă blestemi pentru că... ţi se pare că m-am băgat între tine şi Perichola ?

— Te blestem ?... Ce te face să spui asta ? Ai înnebunit, Esteban ! Ai halucinaţii ! N-ai dormit nopţi în şir, Esteban. Sînt o nenorocire pentru tine şi-ţi ruinezi sănătatea din cauza mea. Dar ai să vezi, n-am să te mai supăr. Cum

te-aş putea blestema, Esteban, cînd tu eşti tot ce am mai scump pe lume? Înţelegi ? Cînd îmi pui cîrpa aceea rece îmi pierd minţile, înţelegi ? Hai, nu te mai codi. E timpul să mi-o pui. N-am să mai scot nici o vorbă.

— Nu, Manuel, de data asta nu ţi-o pun. N-o să-ţi facă nici un rău dacă nu ţi-o pun o dată.

— Dar trebuie să mă fac bine, Esteban. Trebuie să mă scol curînd, ştii. Hai, pune-mi compresa. Dar stai puţin, dă-mi crucea... Jur pe sîngele şi trupul lui Cristos că dacă spun ceva împotriva lui Esteban o fac fără să vreau, şi nu sînt decît cuvinte negîndite, căci aiurez din cauza durerii. Dumnezeu să mă însănătoşească curînd, amin. Aşa, acum pune compresa. Sînt gata.

— Ascultă, Manuel, n-o să-ţi facă rău dacă n-o pun de data asta, înţelegi ? Îţi va face bine, cu siguranţă, dacă măcar de data asta nu-ţi mai stîrnesc durerea.

— Nu, trebuie să mă vindec. Doctorul a spus că trebuie să-mi pui compresele. N-am să spun nici o vorbă, Esteban.

Şi totul reîncepea.

Noaptea următoare o prostituată din camera vecină, supărată de ţipetele lui Manuel, începu să bată în perete. Un preot din camera de pe cealaltă parte a coridorului veni şi bătu în uşa băieţilor. Întregul etaj se adună exasperat în faţa camerei lor. Proprietarul hanului urcă şi făgădui cu voce tare chiriaşilor că-i va arunca în stradă pe cei doi fraţi, chiar în dimineaţa următoare. Esteban ieşi cu lumînarea în mînă,

lăsîndu-i să-şi descarce în voie mînia asupra lui ; dar după asta începu să astupe bine cu palma gura fratelui în momentele cînd durerea era insuportabilă. Asta spori furia lui Manuel împotriva fratelui său şi îl făcu să bombăne toată noaptea.

A treia noapte, Esteban chemă preotul şi în mijlocul marilor umbre Manuel primi împărtăşania şi muri.

După aceea Esteban nu mai voia să se apropie de han. Umbla mult pe jos, dar brusc se simţea atras spre casă şi atunci rătăcea prin apropiere, privind trecătorii, dar rămînînd la două străzi depărtare de casa unde zăcea fratele său. Proprietarul hanului, văzînd că nu-l poate face să-şi revină şi amintindu-şi că băieţii fuseseră crescuţi la mînăstirea Santa María Rosa de las Rosas, trimise după stareţă. Şi stareţa orîndui, simplu şi cu rost, tot ce era de făcut. Apoi coborî în colţul străzii să stea de vorbă cu Esteban. Tînărul o văzu apropiindu-se şi o întîmpină cu o privire în care dragostea se împletea cu neîncrederea ; iar cînd stareţa ajunse lîngă el, se întoarse şi privi în altă parte.

— Aş vrea să mă ajuţi. Nu vrei să intri să-ţi vezi fratele ? Nu vrei să vii să-mi dai ajutor ?

— Nu.

— Nu vrei să mă ajuţi !

O lungă pauză. Apoi, deodată, stînd aşa, deznădăjduită, îşi aminti o întîmplare petrecută cu mulţi ani în urmă : gemenii, care pe atunci aveau vreo cincisprezece ani, şedeau la picioarele ei în timp ce le spunea povestea răstignirii. Ochii mari,

cu privire gravă, stăteau aţintiţi asupra buzelor ei. Deodată Manuel strigă : Dacă Esteban şi cu mine am fi fost acolo i-am fi împiedicat s-o facă.

— Bine, atunci, dacă nu vrei să mă ajuţi, poate vrei să-mi spui care dintre cei doi eşti tu ?

— Manuel, spuse Esteban.

— Manuel, nu vrei să vii cu mine, acolo sus, cîteva clipe doar.

După o lungă pauză răspunse :

— Nu.

— Dar Manuel, dragă Manuel, nu-ţi aminteşti că aţi făcut atîtea lucruri pentru mine cînd eraţi copii ? Eraţi gata să vă duceţi pînă la celălalt capăt al oraşului pentru un lucru de nimic. Şi cînd am fost bolnavă aţi convins-o pe bucătăreasă să vă lase să-mi aduceţi voi supa. (Oricare altă femeie ar fi spus : nu-ţi aminteşti cîte am făcut eu pentru voi ?)

— Da.

— Şi eu, Manuel, am pierdut fiinţe dragi. Şi eu... odată. Dar ştim că Dumnezeu i-a chemat la el... Nici vorbele astea nu avură vreun efect asupra lui. Tulburat, Esteban se întoarse în altă parte şi se îndepărtă de ea. După ce făcu vreo douăzeci de paşi se opri şi se uită de-a lungul unei străzi dosnice, ca un cîine care vrea să fugă, dar nu vrea să-şi supere stăpînul, care-l cheamă înapoi.

Asta a fost tot ce s-a putut obţine de la el. Cînd tristul cortegiu mortuar trecu prin oraş, cu o mare de capete acoperite de glugi şi măşti negre, cu lumînări aprinse ziua în amiaza mare, cu mulţimea hîrcilor purtate în alai şi cu psalmi

cutremurători, Esteban îl urmă pe străzi paralele, întrezărindu-l de la distanţă, ca un sălbatic.

Toată Lima lua parte la această despărţire a celor doi fraţi. Gospodinele îi compătimeau şuşotind în timp ce-şi scuturau covoarele peste balcoane. Bărbaţii, în cîrciumi, aduceau vorba despre ei, dădeau din cap şi fumau cîtva timp în tăcere. Călători veniţi din provincie povesteau că-l văzuseră pe Esteban, cu ochii ca jarul, rătăcind de-a lungul albiilor secate ale rîurilor sau printre ruinele rămase de la oamenii de demult. Un păstor de lama îl găsise stînd pe o culme de deal, adormit sau doar ameţit, umed de rouă în lumina stelelor dimineţii. Nişte pescari îl văzură înnotînd în mare, departe de ţărm.

Din cînd în cînd găsea de lucru, se făcea cioban sau căruţaş, iar după cîteva luni dispărea şi rătăcea din provincie în provincie. Dar totdeauna se reîntorcea la Lima. Într-o zi, apăru în uşa cabinei Pericholei ; se opri, ca şi cum ar fi vrut să-i vorbească, o privi serios şi dispăru. Altă dată o maică veni în fugă la Madre María del Pilar cu ştirea că Esteban (pe care lumea îl confunda cu Manuel) se tot învîrteşte pe la poarta mînăstirii. Stareţa se grăbi să iasă în stradă. De luni de zile se tot întreba ce viclenie să întrebuinţeze pentru a-l face pe acest băiat, aproape nebun, să vină din nou la ele. Işi luă o înfăţişare cît putu de gravă şi calmă, şi apărînd la poarta din stradă îi şopti privindu-l :

— Prietene !

Esteban îi aruncă aceeaşi privire de dragoste şi neîncredere pe care i-o arătase ultima dată, şi stătu pe loc tremurînd. Ea îi şopti din nou :

— Prietene ! Şi făcu un pas înainte.

Deodată Esteban se întoarse şi, rupînd-o la fugă, dispăru. Madre María del Pilar se grăbi împleticindu-se spre altarul ei de rugăciuni, unde căzu în genunchi exclamînd cu amărăciune :

— Doamne, m-am rugat să-mi dai înțelepciune, dar nu mi-ai dat. Nu te-ai îndurat să-mi dai ultimul har dumnezeiesc. Nu sînt decît o umilă servitoare... Dar în timpul pocăinței ce şi-o impusese pentru această răzvrătire îi veni în gînd să trimită după căpitanul Alvarado. Trei săptămîni mai tîrziu, avu o convorbire de zece minute cu el. În ziua următoare, căpitanul plecă la Cuzco, unde se spunea că Esteban copiază pentru Universitate.

Era vorba de marele navigator căpitanul Alvarado, o figură nobilă şi ciudată, cunoscută de toți în Peru pe vremea aceea. Avea fața înnegrită şi tăbăcită de soare şi vînturi. Stătea cu picioarele depărtate, de parcă ar fi fost înfipte într-o punte instabilă Ochii îi erau stranii, neobişnuiți să privească aproape, dar deprinşi să identifice o constelație între nori sau conturul unui promontoriu în ploaie. Firea lui tăcută se datora, pentru cei mai mulți, lungilor călătorii, însă marquesa de Montemayor era de altă părere.

Căpitanul Alvarado îți aduce personal această scrisoare. Fă-i cunoştință cu cîțiva dintre geografii noştri, comoara mea, cu toate că asta îi

va stînjeni puţin, căci el este un giuvaer de sinceritate. Nu vor întîlni niciodată pe cineva care a călătorit atît de mult. Noaptea trecută mi-a descris cîteva din călătoriile sale. Închipuieşte-ţi-l tăind cu prova corăbiei o mare de alge, stîrnind un nor de peşti ca un stol de lăcuste în iunie, sau navigînd printre gheţari. O, a fost şi în China şi a urcat pe cursul fluviilor din Africa. Dar nu este un simplu aventurier şi pare că nu se laudă cu descoperiri de ţinuturi noi ; şi nici nu este doar un negustor. Într-o zi l-am întrebat direct de ce duce viaţa aceasta, însă el mi-a ocolit întrebarea. Am aflat de la spălătoreasa mea care este, cred eu, cauza pribegiilor sale : copila mea, el a avut un copil ; fiica mea, el a avut o fiică. Era destul de mare ca să pregătească o masă de sărbătoare şi să-i coasă cîte ceva. Pe atunci căpitanul naviga numai între Mexic şi Peru, şi de sute de ori fiica l-a condus la plecare şi l-a primit la sosire. Nu putem şti dacă era mai frumoasă sau mai inteligentă decît mii de alte fete care trăiau în preajma sa, dar era fata lui. Cred că o să ţi se pară ciudat ca un bărbat precum bradul să cutreiere lumea întreagă ca un orb printr-o casă goală, numai pentru că soarta i-a răpit un ţînc de fată. Nu, nu, tu nu poţi înţelege asta, adorata mea, dar eu înţeleg şi mă cutremur. Seara trecută a fost la mine şi mi-a vorbit despre ea. Îşi sprijinise obrazul în palma mîinii şi privind focul mi-a spus : „Cîteodată mi se pare că e plecată la drum şi că am s-o revăd. Mi se pare că este în Anglia.“ Ai să

rîzi de mine, dar eu cred că el cutreieră mările ca să-i treacă timpul între ziua de azi şi bătrîneţe.

Cei doi fraţi avuseseră totdeauna un deosebit respect pentru căpitanul Alvarado. Lucraseră un timp pentru el, şi tăcerea celor trei constituise un mic sîmbure de bun-simţ, într-o lume de lăudăroşenii, de autojustificări şi de vorbe goale. Aşa încît acum, cînd marele navigator intră în bucătăria întunecoasă unde mînca Esteban, tînărul îşi trase scaunul mai în umbră, dar se bucură în sinea lui. Căpitanul nu arătă nici un semn că l-ar fi recunoscut, sau cel puţin că l-ar fi văzut, pînă nu îşi termină masa. Esteban sfîrşise de mult cu mîncarea, dar, nevoind să i se vorbească, aştepta să plece căpitanul.

În cele din urmă, Alvarado se îndreptă spre el şi spuse :

— Eşti Esteban sau Manuel ? Mi-aţi ajutat cîndva la descărcări. Sînt căpitanul Alvarado.

— Da, spuse Esteban.

— Ce mai faci ?

Esteban îngînă ceva neînţeles.

— Caut cîţiva tineri zdraveni să meargă cu mine în viitoarea mea călătorie. Pauză. Vrei să vii cu mine ? O pauză mai lungă. Anglia, Rusia... Muncă grea. Leafă bună... Departe de Peru... Ce zici ?

Se părea că Esteban nu-l ascultase. Stătea cu ochii pironiţi asupra mesei. În cele din urmă, căpitanul spuse cu glas tare, ca şi cum ar fi vorbit unui surd :

— Am întrebat : vrei să mergi cu mine în viitoarea mea călătorie ?

— Da, am să merg, răspunse deodată Esteban.

— Bine. Foarte bine. Vreau să vină şi fratele tău.

— Nu.

— De ce ? El nu vrea să vină ?

Esteban bolborosi ceva privind în altă parte. Apoi spuse ridicîndu-se pe jumătate :

— Acum trebuie să plec. Trebuie să văd pe cineva pentru ceva.

— Vreau să-l văd pe fratele tău. Unde este ?

— Mort, îngăimă Esteban.

— O, n-am ştiut. N-am ştiut. Îmi pare rău.

— Da, spuse Esteban. Trebuie să plec.

— Hm, tu care eşti ? Cum te cheamă ?

— Esteban.

— Cînd a murit Manuel ?

— O, doar... doar de cîteva săptămîni. S-a lovit la genunchi de ceva şi... doar acum cîteva săptămîni.

Amîndoi priveau în jos.

— Cîţi ani ai, Esteban ?

— Douăzeci şi doi.

— Ei, atunci ne-am înţeles, vii cu mine ?

— Da.

— Poate nu eşti obişnuit cu frigul.

— Ba da, sînt obişnuit... Acum trebuie să plec. Trebuie să mă duc în oraş să văd pe cineva... pentru ceva.

— Bine, Esteban. Întoarce-te aici pentru cină şi vom vorbi despre călătorie. Întoarce-te să bei o cană de vin cu mine. Vrei ?

— Da, vreau.

— Du-te cu Dumnezeu.

Cinară împreună şi hotărîră să plece la Lima în dimineaţa următoare. Căpitanul îl îmbătă pe Esteban. La început îşi turnară şi băură şi apoi îşi turnară din nou şi băură în tăcere. Apoi căpitanul începu să vorbească despre corăbii şi călătorii. Îi puse lui Esteban întrebări despre vele şi constelaţii. Apoi Esteban începu să vorbească despre alte lucruri şi să vorbească foarte tare:

— Pe corabie trebuie să-mi daţi de lucru tot timpul. Voi face orice, orice. Mă voi urca pe catarge să aranjez frînghiile şi voi sta de veghe toată noaptea... pentru că, ştiţi, oricum nu prea am somn. Şi, căpitane Alvarado, pe corabie trebuie să vă faceţi că nu mă cunoaşteţi. Să vă prefaceţi că nu mă puteţi suferi şi de aceea îmi daţi mereu ceva de făcut. Nu mai pot sta să scriu liniştit la masă. Şi să nu vorbiţi celorlalţi despre mine... adică despre...

— Am auzit că ai intrat într-o casă în flăcări şi ai salvat pe cineva.

— Da, nu m-am ars şi nici nu am păţit altceva. Ştiţi, strigă Esteban aplecîndu-se peste masă, nu ai dreptul să te sinucizi ; nu e permis ; toată lumea ştie asta. Dar dacă te repezi într-o casă în flăcări, să salvezi pe cineva, asta nu înseamnă că te sinucizi. Şi dacă te faci toreador şi taurul te dă gata, asta nu înseamnă că te omori cu bună ştiinţă. Dar nu trebuie să stai în calea taurului dinadins. Aţi observat că anima-

lele nu se omoară niciodată, nici chiar atunci cînd ştiu sigur că nu mai au scăpare? Niciodată nu se aruncă în vreo apă, chiar dacă-şi dau seama că sînt pierdute. Unii spun despre cai că se aruncă în foc. E adevărat?

— Nu, nu cred că e adevărat.

— Nici eu nu cred că e adevărat. Aveam odată un cîine... Dar nu trebuie să mă gîndesc la asta... Căpitane Alvarado, o cunoaşteţi pe Madre María del Pilar?

— Da.

— Vreau să-i fac un dar înainte de plecare. Căpitane Alvarado, aş vrea să-mi daţi toată leafa înainte de plecare... Nu voi avea nevoie de bani nicăieri... şi vreau să-i cumpăr acum un dar. Darul nu este numai din partea mea. Ea a fost... a fost ca o mamă pentru... Esteban ar fi vrut să pronunţe numele fratelui său, dar nu izbuti. În schimb reuşi să continuie cu voce scăzută: A avut un fel de... a suferit o pierdere grea, cîndva. Aşa mi-a spus. Nu ştiu cine era... şi vreau să-i fac un dar. Femeile nu pot îndura ca noi bărbaţii lovituri de felul acesta.

Căpitanul îi promise că vor alege împreună un dar pentru ea, în dimineaţa următoare. Esteban vorbi mult despre asta. În cele din urmă căpitanul îl văzu alunecînd sub masă, iar el, ridicîndu-se, ieşi afară în piaţa din faţa hanului. Privi la culmile Anzilor şi la puzderia de stele împrăştiate de o veşnicie pe cer. I se păru din nou că vede arătarea aceea plutind între cer şi pă-

mînt şi zîmbindu-i, acea arătare cu glas argintiu care-i spunea pentru a mia oară : „Să nu lipseşti multă vreme. Cînd o să te înapoiezi, am să fiu mare“.

Apoi se întoarse înăuntru, îl duse pe Esteban în camera lui şi rămase acolo, privindu-l multă vreme.

În dimineaţa următoare, căpitanul aştepta la capătul de jos al scării, cînd Esteban apăru :

— Plecăm cînd eşti gata, îi spuse căpitanul.

Ciudata sclipire reveni în ochii băiatului. Şi izbucni :

— Nu, nu merg. La urma urmelor, nu merg.

— Ei, Esteban ! Dar mi-ai promis că ai să mergi.

— Este imposibil. Nu pot merge cu dumneavoastră. Şi întorcîndu-se urcă scara.

— Vino puţin încoace, Esteban, doar o clipă.

— Nu pot merge cu dumneavoastră, nu pot pleca din Peru.

— Vreau să-ţi spun ceva.

Esteban coborî iar scara.

— Şi cum rămîne cu darul pentru Madre María del Pilar ? întrebă căpitanul cu voce scăzută. Esteban tăcea privind spre munţi. Doar n-ai s-o laşi fără acest dar. Pentru ea poate să însemne foarte mult... ştii.

— Foarte bine, murmură Esteban cu un aer impresionat.

— Da. Pe de altă parte, pe ocean e mai bine decît în Peru. Cunoşti Lima, Cuzco şi şoseaua

care le leagă. Nu mai ai nimic de văzut aici. Înţelegi ? Ai nevoie de ocean. Pe lîngă asta, pe corabie vei avea tot timpul ceva de făcut. O să am eu grijă de asta. Du-te, ia-ţi lucrurile şi să plecăm.

Esteban încerca să ia o hotărîre. Întotdeauna Manuel era acela care lua hotărîrile, şi el nu fusese vreodată într-o asemenea situaţie. Esteban urcă încet scara. Căpitanul îl aşteptă, îl aşteptă şi porni în sus pe scară, dar se opri la jumătatea ei să asculte. La început nu auzi nimic ; apoi nişte zgomote al căror înţeles îl desluşi îndată. Esteban îndepărtase tencuiala din jurul unei grinzi din tavan şi acum lega de ea o frînghie. Căpitanul stătea pe scări tremurînd.

— Poate e mai bine aşa, îşi spuse el. Poate ar trebui să-l las în pace. Poate e singurul lucru pe care e în stare să-l facă. Apoi, auzind un nou zgomot, se repezi la uşă, căzu în cameră, se ridică şi-l apucă pe băiat.

— Pleacă, strigă Esteban. Lasă-mă. Nu te amesteca. Esteban se prăbuşi cu faţa în jos pe podea. Sînt singur, singur, singur, strigă el. Căpitanul stătea aplecat deasupra lui, cu faţa lui mare, sinceră, brăzdată şi întunecată de durere ; retrăia propriile sale ceasuri de deznădejde. Era cel mai nepriceput orator din lume cînd venea vorba de ceva străin mării, dar sînt situaţii cînd ai nevoie de mult curaj ca să spui banalităţi. Nu putea fi sigur dacă cel de pe podea îl aude, dar spuse :

— Facem tot ce putem. Mergem înainte, Esteban, cum putem mai bine. Nu durează mult, ştii. Timpul trece. Ai să te miri cît de repede trece.

Plecară spre Lima. Cînd ajunseră la puntea Sfîntul Ludovic, căpitanul coborî să supravegheze trecerea unor mărfuri peste rîu, dar Esteban, încercînd s-o treacă, căzu cu ea.

IV Unchiul Pio

Într-una din scrisorile sale (a XXIX-a), marquesa de Montemayor încercă să redea impresia pe care i-a făcut-o *bătrînul nostru Arlechin,* cum îi spunea ea :

Stătusem toată dimineața în balconul înverzit, lucrînd la o pereche de papuci pentru tine, sufletul meu, îi scria fiicei *sale. Cum firul de aur nu-mi reținea toată atenția, puteam urmări niște furnici lucrînd la peretele de lemn de lîngă mine. Undeva în spatele peretelui despărțitor îmi distrugeau cu răbdare casa. La fiecare trei minute, un minuscul lucrător apărea între două scînduri și arunca o fărîmiță de lemn pe podeaua de dedesubt. Apoi își mișca antenele spre mine și se întorcea grăbit în misteriosul lui coridor. Între timp, diferiți frați și surori de-ai lui alergau în ambele sensuri pe un anumit drum principal, oprindu-se să-și frece capetele unul de altul cînd se întîlneau, sau, dacă mesajele pe care le purtau erau de mare importanță, refuzau supărați să se oprească și să-și frece capetele. Și deodată m-am gîndit la unchiul Pio. De ce oare ? La cine altul, în afară de dînsul, văzusem acest gest cu care oprește un preot sau un valet*

de curte şi şopteşte ceva cu buzele lipite de urechea victimei? Şi într-adevăr, l-am văzut înainte de prînz grăbindu-se către una dintre misterioasele lui treburi. Cum n-am nimic de făcut şi sînt cea mai aiurită femeie, am trimis pe Pepita să-mi aducă o bucată de halviţă pe care am pus-o în calea furnicilor. Am trimis totodată vorbă la cafeneaua Pizarro să-l trimită la mine pe unchiul Pio, dacă trece pe acolo înainte de apusul soarelui. O să-i dau furculiţa de salată cea veche şi strîmbă, încrustată cu peruzele, ca să-mi aducă în schimb o copie după noua baladă despre d-ṣa de Ol-v-s-, pe care o cîntă toată lumea. Copila mea, tu trebuie să ai lucrurile cele mai bune şi să fii prima care le primeşte.

Iar în următoarea scrisoare: *Scumpa mea, unchiul Pio este cel mai fermecător om din lume, în afară de soţul tău. Este al doilea cel mai fermecător om din lume. Conversaţia cu el e încîntătoare. Dacă reputaţia nu i-ar fi atît de rea, l-aş face secretarul meu. Mi-ar putea scrie scrisorile şi generaţiile următoare mă vor socoti o femeie de spirit. Dar, din păcate, este atît de putred de boli şi de tovărăşii rele, încît va trebui să-l las în lumea lui murdară. Nu se aseamănă numai cu o furnică, ci cu o pereche de cărţi de joc soioase; şi mă îndoiesc că întreg oceanul Pacific, spălîndu-l, l-ar putea face din nou curat şi înmiresmat. Dar ce spaniolă minunată vorbeşte şi ce lucruri alese spune! Aşa se întîmplă cînd te învîrteşti mereu pe la teatru şi nu auzi decît dialogurile lui Calderón. Dar vai,*

sufletul meu, de ce oare lumea asta e în aşa fel făcută şi se poartă atît de rău cu un om? Ochii lui sînt trişti ca şi ochii unei vaci căreia i s-a luat al zecelea viţel.

În primul rînd trebuie să ştiţi că acest unchi Pio era cameristul Camilei Perichola ; dar mai era şi profesorul ei de canto, coaforul, maseurul, cel care-i făcea seara lectură, comisionarul şi bancherul ei, iar după unele zvonuri i-ar fi fost şi tată. El o învăţa rolurile, de exemplu. Se vorbea în oraş că Perichola ştie să citească şi să scrie, dar nu era adevărat ; unchiul Pio citea şi scria pentru ea. În plin sezon, trupa juca două sau chiar trei piese noi pe săptămînă şi cum fiecare dintre ele avea un rol lung şi important pentru Camila, simpla lor memorizare nu era lucru uşor.

Peru se transformase în cursul a cincizeci de ani dintr-o ţară periferică neglijată într-un stat în plină renaştere. Preocupările muzicale şi teatrale erau foarte vii. Lima îşi petrecea zilele de sărbătoare ascultînd dimineaţa slujba lui Tomás Luís da Victoria şi seara sclipitoarele versuri ale lui Calderón. Este adevărat că cetăţenii din Lima erau înclinaţi să strecoare cîntece ordinare în piesele cele mai alese şi dulcegării lacrimogene în muzica cea mai austeră ; dar, cel puţin, nu se resemnau niciodată în faţa plictiselii prin admiraţii deplasate. Dacă nu le-ar fi plăcut piesele eroice, n-ar fi ezitat să rămînă acasă ; şi dacă ar fi fost surzi la polifonie, nimic nu i-ar fi împiedicat să meargă la o slujbă mai timpu-

rie. Cînd arhiepiscopul se întoarse dintr-o scurtă vizită în Spania, Lima întreagă se întreba : „Ce o fi adus de acolo ? Pînă la urmă se răspîndi zvonul că s-a întors cu cărţi de rugăciuni şi motete de Palestrina, Morales şi Vittoria, precum şi cu treizeci şi cinci de piese de teatru ale lui Tirso de Molina, Ruiz de Alarcón şi Moreto. Se organiză o serbare publică în cinstea sa. Şcoala copiilor din cor şi salonul verde al teatrului „Comedia" au fost umplute cu daruri de zarzavat şi grîu ; toată lumea se întrecea să-i alimenteze pe interpreţii unor atît de alese frumuseţi.

În acest teatru a urcat Camila Perichola treptele gloriei. Repertoriul era atît de încărcat şi suflerul atît de bun, încît puţine piese se jucau mai mult de patru ori într-o stagiune. Directorul teatrului avea la dispoziţie întreaga epocă de înflorire a dramei spaniole din secolul al şaptesprezecelea şi multe alte piese care nu mai există astăzi. Perichola apăruse în vreo sută de piese de Lope de Vega, fără a mai vorbi de altele. Erau multe actriţe foarte bune la Lima pe atunci, dar nici una mai bună decît ea. Cetăţenii se aflau prea departe de teatrele din Spania ca să-şi dea seama că ea era cea mai bună actriţă din lumea spaniolă. Tînjeau să le vadă măcar o dată pe vedetele teatrelor din Madrid, pe care nu le văzuseră niciodată şi cărora le atribuiau desăvîrşiri închipuite. O singură persoană ştia cu siguranţă că Perichola e o mare actriţă şi acesta era unchiul Pio, tutorele ei.

Unchiul Pio descindea, ca fiu nelegitim, dintr-o veche familie castiliană. La vîrsta de zece ani

a fugit la Madrid de la *hacienda*[1] tatălui său şi a fost căutat fără prea mare zel. De atunci s-a descurcat totdeauna singur în viaţă. Avea cele şase însuşiri ale aventurierului : memoria numelor şi a figurilor şi aptitudinea de a le schimba pe ale sale ; uşurinţa de a vorbi limbi străine ; inventivitate inepuizabilă, discreţie ; talentul de a intra uşor în vorbă cu străinii ; şi acea libertate de conştiinţă care provine din dispreţul faţă de bogătaşii proşti pe care-i înşela. De la zece-cincisprezece ani a distribuit reclame pentru negustori, a îngrijit cai şi a făcut servicii confidenţiale. De la cincisprezece la douăzeci de ani a dresat şerpi şi urşi pentru circurile ambulante ; gătea şi prepara tot felul de băuturi ; se învîrtea pe la intrarea celor mai scumpe localuri de noapte şi-i informa pe trecători — uneori nimic dubios, doar că o anume familie nobilă era constrînsă de împrejurări să-şi vîndă argintăria şi astfel se dispensa de serviciile unui argintar. Îşi făcea de lucru pe la toate teatrele din oraş şi era capabil să aplaude cît zece. Răspîndea calomnii cu preţul dinainte stabilit. Vindea informaţii cu privire la recoltă sau la valoarea terenurilor.

De la douăzeci la treizeci de ani serviciile sale ajunseră să fie preţuite în cercurile foarte înalte. A fost trimis de autorităţi să încurajeze în munţi nişte răzvrătiri şovăitoare, pentru ca apoi stăpînirea să le poată înăbuşi fără milă. Discreţia lui era atît de mare, încît partidul francez se

[1] Moşie (span.)

folosi de el chiar atunci cînd ştia că îl foloseşte şi partidul austriac[1]. Purta lungi convorbiri cu principesa de Ursinos[2], dar intra şi ieşea din casa ei pe scara de serviciu. În timpul acestei perioade din viaţă nu mai avu nevoie să mijlocească plăcerile cavalerilor şi nici să se ocupe de calomnii.

Nu se ţinea niciodată de o treabă mai mult de două săptămîni în şir, chiar atunci cînd de pe urma ei se putea aştepta la cîştiguri importante. Ar fi putut deveni director de circ, regizor de teatru, negustor de antichităţi, importator de mătăsuri italieneşti, secretar la palat sau la catedrală, furnizor de alimente pentru armată, speculant de case şi moşii, negustor de obiecte de lux şi de plăceri. Dar se părea că i-a rămas înrădăcinată în fire, întîmplător sau dintr-o înclinare din frageda copilărie, sila de a stăpîni, de a se stabili într-un loc, sau de a fi legat printr-un angajament de lungă durată. Din această cauză încetase să mai fure. Furase de cîteva ori, dar cîştigurile nu fuseseră suficiente să-i alunge groaza de a fi băgat la puşcărie. Avea destulă îndemînare la furat, se pricepea să scape de orice poliţist din lume, dar nimic nu-l putea apăra de denunţurile duşmanilor. La un moment dat ajunsese să facă cercetări pentru Inchiziţie, dar cînd îşi văzu victimele purtate spre locul torturii, cu glugi pe cap, simţi că se leagă de o instituţie ale cărei acţiuni nu sînt uşor de prevăzut.

[1] Partide care îşi disputau atunci puterea în Spania.
[2] Principesă care a jucat un rol important la curtea regelui Filip al V-lea al Spaniei.

La aproape douăzeci de ani, unchiul Pio își dădu foarte bine seama că viața lui avea trei scopuri. În primul rînd nevoia de independență, care la el îmbrăca o formă ciudată, și anume dorința de a schimba, tainic și atoateștiutor. Era gata să se lipsească de onorurile vieții publice, dacă simțea în sinea lui că poate disprețui oamenii, știind despre ei mai multe decît știau ei înșiși, și cu o pricepere care uneori putea deveni fapt ar fi fost capabil să ajungă mijlocitor în afacerile dintre state și oameni.

În al doilea rînd dorea să fie tot timpul în preajma femeilor frumoase, al căror adorator fusese întotdeauna, în înțelesul cel mai bun și cel mai rău al cuvîntului. A fi în preajma lor era pentru el o necesitate întocmai ca și aceea de a respira. Venerația lui pentru frumusețe și farmec feminin era un lucru cunoscut de care rîdeau cu toții, iar doamnele din teatru și de la curte, ca și femeile din casele de toleranță, îl prețuiau ca pe un adevărat cunoscător. Ele îl chinuiau, îl insultau și-i cereau sfaturi, dar găseau o stranie consolare în devotamentul său absurd. Suporta mîniile, meschinăriile și confidențele lor plîngărețe ; tot ce le cerea era doar să fie primit din cînd în cînd de ele, să i se acorde încredere, să-i fie îngăduit, ca unui cîine credincios și neastîmpărat, să intre în camerele lor și să le scrie scrisorile. Era nespus de curios să știe ce se petrece în mintea și în inima lor. Nu se aștepta niciodată să fie iubit de ele (acordînd, în asemenea împrejurări, alt înțeles acestui cuvînt). Își ținea banii în cele mai ascunse unghere

ale orașului. Era întotdeauna lipsit de farmec, cu o mustață ca un smoc, un barbișon ca o măturică și ochii mari, ridicol de triști. Femeile constituiau parohia lui ; ele îi dădură porecla de „unchiul Pio“ și cînd aveau vreun necaz le era cu adevărat folositor ; cînd gloria le apunea, le împrumuta bani ; cînd erau bolnave, devotamentul lui depășea dragostea indiferentă a amanților și toanele servitoarelor. Cînd timpul sau boala le răpea frumusețea, el continua să le servească în amintirea frumuseții lor trecute ; iar cînd mureau, era cel mai sincer îndoliat care le însoțea pe ultimul drum, pînă în ultima clipă.

În al treilea rînd dorea să fie în preajma celor care iubeau literatura spaniolă și capodoperele ei, în special teatrul. Descoperise singur toate acele comori, împrumutînd sau furînd cărți din bibliotecile stăpînilor, din care se înfrupta pe ascuns, în culisele, ca să spunem așa, vieții lui smintite. Disprețuia pe oamenii suspuși, care, în ciuda educației și a bunelor maniere, nu arătau nici interes nici mirare în prezența minunatei înlănțuiri a cuvintelor din operele lui Calderón sau Cervantes. Dorea din tot sufletul să compună și el versuri. Niciodată nu și-a dat seama că multe dintre cîntecele satirice compuse de el pentru vodeviluri au trecut în muzica populară și s-au răspîndit astfel în toată țara.

În urma unui scandal dintr-o casă de toleranță, viața lui devenise prea complicată în Spania, și fusese silit să plece în Peru. Unchiul Pio din Peru a avut o viață cu preocupări mai multilaterale decît unchiul Pio din Europa. Aici, de

asemenea, a fost mişit de averi imobile, de circuri, de plăceri, de răscoale şi de antichităţi. O corabie chinezească fusese împinsă de furtuni de la Canton pînă pe coasta Americii ; el scoase pe ţărm lăzile cu porţelanuri vişinii şi le vîndu colecţionarilor de obiecte de artă. Auzi de leacurile suverane ale incaşilor şi cu isteţime începu să facă negustorie cu ele. În răstimp de patru luni reuşi să cunoască pe aproape toţi cetăţenii din Lima şi curînd adăugă la aceste cunoştinţe pe acelea ale locuitorilor dintr-o mulţime de oraşe de pe ţărmul mării, din taberele de mineri şi din aşezările din interiorul ţării. Pretenţiile sale de atoateştiutor deveniră din ce în ce mai verosimile. Viceregele îl descoperi pe unchiul Pio şi întreaga lui bogăţie de cunoştinţe ; se folosi de serviciile sale în multe afaceri. Deşi ramolit, Don Andrés mai păstra o abilitate : era mare meşter în folosirea slujitorilor confidenţiali. Se comportă faţă de unchiul Pio cu mult tact şi chiar cu oarecare consideraţie ; înţelese ce servicii nu trebuia să-i ceară, precum şi nevoia lui de schimbare şi de-a lăsa baltă unele lucruri. Unchiul Pio, în schimb, se mira mereu că un prinţ foloseşte atît de puţin propria-i situaţie pentru putere, pentru distracţie, sau pentru simpla plăcere de a hotărî asupra destinelor omeneşti ; dar slujitorul îşi iubea stăpînul pentru că ştia să citeze din Cervantes şi pentru că vorbirea sa mai păstrase ceva din dialectul castilian.

De multe ori, dimineaţa, unchiul Pio intra în palat strecurîndu-se pe coridoarele dosnice, în care nu putea întîlni decît vreun duhovnic sau

vreo iscoadă, şi stătea de vorbă cu viceregele în timp ce Înălţimea-Sa îşi lua micul dejun.

Cu toate că era atît de întreprinzător, nimic nu-l făcu pe unchiul Pio bogat. Se putea spune că părăsea o afacere de îndată ce începea să prospere. Deşi nimeni nu ştia, avea o casă proprie, plină de cîini care ştiau să facă adunări şi înmulţiri, iar etajul de sus era rezervat păsărilor. Chiar şi în această împărăţie a sa, se simţea singur şi mîndru în singurătatea sa, de parcă ar fi sălăşluit în ea o superioritate oarecare. În cele din urmă intră într-o aventură care veni ca un dar neprevăzut picat din cer şi care întrunea cele trei mari ţeluri ale vieţii sale: pasiunea de a iscodi vieţile altora, veneraţia pentru femeile frumoase şi admiraţia pentru capodoperele literaturii spaniole. O descoperi pe Camila Perichola. Adevăratul ei nume era Micaela Villegas. La vîrsta de doisprezece ani cînta în cafenele, şi unchiul Pio fusese întotdeauna un stîlp de cafenea. Stînd acum printre cîntăreţii din ghitară şi privind fetiţa stîngace care cînta balade şi imita fiecare gest şi inflexiune în glas a cîntăreţelor cu experienţă ce o precedaseră, îi încolţi în minte hotărîrea să joace cu ea rolul lui Pygmalion [1]. De aceea o cumpără pe Perichola, care în loc să doarmă încuiată într-o cămăruţă mucegăită, primi acum un pat în casa lui. Scrise cîntece

[1] Rege legendar din antichitate care s-a îndrăgostit de o statuie sculptată de el însuşi şi s-a căsătorit cu ea după ce Venus i-a dat viaţă.

pentru ea, o învăţă să-şi asculte şi să-şi cizeleze vocea şi îi cumpără o rochie nouă. La început fata constată că este minunat să nu mai fii bătută, să primeşti supe calde şi să înveţi ceva. Iar unchiul Pio era pur şi simplu uimit. Experienţa ei, făcută în grabă, depăşea orice aşteptare. Fetiţa de doisprezece ani, tăcută şi întotdeauna puţin posacă, muncea cu pasiune. O puse la nesfîrşite exerciţii de interpretare şi de mimică, o învăţă să creeze atmosfera unui cîntec ; o duse pe la teatre şi o făcu să înţeleagă toate amănuntele unui spectacol. De la Camila însă, ca femeie, avea să primească el cea mai grea lovitură. Braţele şi picioarele ei deşirate se armonizară cu timpul într-un trup foarte graţios. Faţa slabă şi uşor caraghioasă deveni frumoasă. Întreaga-i făptură era acum drăgălaşă, misterioasă şi ciudat de înţeleaptă ; se ataşă cu totul de el. Nu-i putea găsi nici un defect, şi îi era credincioasă. Se iubeau mult, dar fără pasiune. Îi respecta umbra uşoară şi neliniştită care-i întuneca faţa cînd se apropia prea mult de ea. Dar tocmai din acest refuz se năştea parfumul unei afecţiuni, acea fantomă a pasiunii care pînă şi în cele mai nepotrivite legături poate face un vis frumos dintr-o viaţă întreagă, dedicată unor corvezi plictisitoare.

Cutreierară împreună ţara întreagă căutînd noi taverne, căci noutatea va constitui totdeauna cel mai mare avantaj pentru o cîntăreaţă de cafenea. Ajunseră şi în Mexic, cu hainele lor ciudate înfăşurate într-un şal ; dormiră pe plajă ; fură biciuiţi în Panama şi naufragiară pe o mică in-

sulă din Pacific, acoperită toată cu excremente de păsări. Rătăciră prin junglă croindu-şi drum cu grijă printre şerpi şi gîndaci. Se angajară ca secerători într-o perioadă grea. Pentru ei nimic nu putea fi surprinzător.

Apoi pentru fată începu o perioadă şi mai grea, un program de învăţătură care semăna mai mult cu pregătirea unei acrobate. Progresele îi erau oarecum stînjenite de faptul că izbutea foarte repede să cîştige favoarea publicului ; şi exista primejdia ca aplauzele primite s-o facă să se mulţumească prea curînd cu ceea ce învăţase pînă atunci. Unchiul Pio n-o bătea niciodată, însă recurgea la ironii cu care o teroriza. La terminarea unui spectacol, de exemplu, Camila se înapoia în cabină şi-l găsea pe unchiul Pio fluierînd nepăsător într-un colţ. Ghicea imediat de ce avea atitudinea aceea şi striga supărată :

— Ce mai e ? sfîntă Fecioară, cu ce-am greşit ?

— Nimic, mărgăritarul meu. Micuţă Camila, nimic.

— A fost ceva care nu ţi-a plăcut, urîcios vînător de greşeli ce eşti ! Hai, spune-mi ce-am greşit. Uite, sînt gata.

— Nu, peştişorule. Adorabil luceafăr al dimineţii, cred că ai jucat cît se poate de bine.

Aluzia că ar fi o actriţă cu posibilităţi limitate şi că nu va ajunge niciodată la interpretări excepţionale o scotea de fiecare dată din minţi pe Camila. Şi izbucnea în lacrimi.

— Era mai bine dacă nu te cunoşteam niciodată. Îmi otrăveşti toată viaţa. Mereu ţi se pare

că am jucat prost. Îţi place să susţii că am jucat prost. Foarte bine, atunci fii liniştit.

Unchiul Pio continua să fluiere.

— De fapt ştiu că am jucat slab în seara asta şi nu e nevoie să mi-o spui şi tu. Asta-i ! Şi acum pleacă ! Nu vreau să te mai văd pe aici. E destul de greu rolul şi pe deasupra să te mai găsesc şi pe tine aici cînd mă întorc !

Deodată, unchiul Pio se apleca înainte şi striga mînios :

— De ce ai rostit atît de repede vorbele adresate prizonierului ?

Ochii Pericholei se umpleau din nou de lacrimi.

— O, Doamne, lasă-mă să mor liniştită ! Într-o zi îmi spui să vorbesc mai repede, într-alta mai încet. Peste un an doi o să înnebunesc de-a binelea, şi atunci nimic n-o să mai aibă vreo importanţă.

Fluieratul continua.

— De altfel publicul a aplaudat mai mult ca oricînd. Mă auzi ? *Mai mult ca oricînd.* Aşa ! Dacă-i prea repede sau prea încet, pentru ei e totuna. Ba au şi plîns. Am fost divină. Asta interesează. Şi acum taci. Taci !

Şi el nu scotea o vorbă.

— Poţi să-mi piepteni părul, dar dacă mai spui un singur cuvînt, n-o să mai joc niciodată. N-ai decît să găseşti altă fată, şi gata !

Pe urmă el îi pieptăna domol părul vreme de zece minute, prefăcîndu-se că nu observă suspinele care-i scuturau trupul istovit. În cele din

urmă fata se întorcea repede, îi apuca mîna și i-o săruta cu pasiune.

— Unchiule Pio, am jucat oare chiar atît de prost ? Te-am făcut de rușine ? A fost atît de îngrozitor *încît ai părăsit teatrul ?*

După o lungă pauză, unchiul Pio admitea sentențios :

— Ai fost bine în scena de pe corabie.

— Dar am fost și mai bine în alte scene. Îți amintești de noaptea cînd te-ai înapoiat de la Cuzco... ?

— Ai fost foarte bine în final.

— Adevărat ?

— Dar, floricica mea, mărgăritarul meu, *ce-a fost cu tine în scena cu prizonierul ?*

Perichola se arunca, cu fața și brațele pe masa plină de pomezi și farduri, cuprinsă de un teribil acces de plîns. Doar desăvîrșirea ne poate mulțumi, doar desăvîrșirea. Și asta n-a putut fi niciodată atinsă !

Apoi, începînd cu voce domoală, unchiul Pio îi vorbea timp de un ceas analizînd piesa, pătrunzînd în lumea subtilităților referitoare la voce și gesturi, la ritmul jocului, și deseori rămîneau pînă în zori declamîndu-și unul altuia dialoguri grandilocvente din Calderón.

Cui încercau ei să placă ? Desigur că nu spectatorilor din Lima. Pe aceștia îi cuceriseră de mult. Venim uneori dintr-o lume în care am cunoscut nebănuite înălțimi ale desăvîrșirii și ne amintim vag de frumuseți pe care nu le-am mai întîlnit vreodată ; și ne întoarcem în lumea aceea. Unchiul Pio și Camila se chinuiau în strădania

lor de a stabili în Peru culmile înalte atinse de teatrele dintr-un rai unde Calderón îi precedase. Dar publicul pentru care se scriu capodoperele nu trăiește pe acest pămînt.

Cu timpul, dăruirea absolută a Camilei pentru teatru începu să se stingă. O oarecare indiferență o făcea să joace uneori neglijent. Asta din cauza lipsei de importanță a rolurilor feminine, prezentă în toată dramaturgia clasică spaniolă. În timp ce autorii dramatici de la curtea Angliei și Franței (iar puțin mai tîrziu și a Veneției) îmbogățeau rolurile feminine cu investigări în domeniul spiritului, farmecului, patimei și nebuniei, dramaturgii spanioli își îndreptau atenția doar asupra personajelor masculine, cavaleri sfîșiați de cerințele contradictorii ale onoarei, sau păcătoși care se convertesc în ultimul moment. Timp de cîțiva ani unchiul Pio se strădui să găsească mijloace prin care să stîrnească interesul Pericholei pentru rolurile atribuite. O dată avu prilejul s-o înștiințeze că o strănepoată a lui Vico de Barrera a sosit în Peru. De multă vreme unchiul Pio îi transmisese venerația sa pentru marii poeți, și Camila nu se îndoise niciodată că ei n-ar fi mai presus decît regii și mai prejos decît sfinții. De aceea, cu mare emoție, aleseră amîndoi una dintre piesele maestrului, ca s-o joace în fața strănepoatei. Repetară piesa de vreo sută de ori, uneori foarte bucuroși de succes, alteori deprimați. În seara reprezentației unchiul Pio îi arătă Camilei, printre faldurile cortinei, o femeie măruntă, îmbătrînită de necazurile sărăciei și ale unei familii

numeroase, dar Camilei i se păru că vede toată frumusețea și demnitatea lumii.

Așteptînd momentul intrării în scenă, se sprijini de unchiul Pio, într-o tăcere cucernică, cu inima bătîndu-i puternic. Între acte se retrase într-un ungher prăfos al magaziei de recuzită, unde n-o putea găsi nimeni, și stătu acolo privind spre colțuri. La sfîrșitul spectacolului, unchiul Pio o aduse pe strănepoata lui Vico de Barrera în cabina Camilei, care stătea printre costumele atîrnate de perete, timidă, plîngînd de fericire. După un timp se aruncă în genunchi și sărută mîinile bătrînei, iar bătrîna i le sărută pe ale ei. În timp ce publicul se ducea acasă să se culce, bătrîna vizitatoare rămase și-i povesti Camilei amintiri păstrate în familie despre opera și obiceiurile lui Vico.

Niciodată nu era unchiul Pio mai fericit decît atunci cînd o nouă actriță intra în trupă, căci descoperirea unui nou talent o stimula întotdeauna pe Camila. Unchiului Pio, care stătea în fundul sălii, plin de bucurie și de șiretenie, i se părea că trupul Pericholei s-a transformat într-o lampă de alabastru în care s-a aprins o lumină puternică. Fără a recurge la șiretlicuri sau la falsă afectare, Camila își dădea toată osteneala s-o eclipseze pe noua venită. Dacă piesa era o comedie, ea devenea întruchiparea glumei, iar dacă (mai probabil) era o dramă cu femei dezamăgite și uri neîmpăcate, scena se înflăcăra de suferințele Camilei. Personalitatea ei devenea atît de puternică, încît dacă atingea doar mîna unui actor, un fior de simpatie stră-

bătea întreaga asistență. Asemenea prilejuri de perfecțiune artistică deveneau însă din ce în ce mai rare. Pe măsură ce își desăvîrșea tehnica actoricească, ea nu mai avea nevoie de atîta sinceritate în joc. Chiar atunci cînd era distrată, publicul nu observa vreo deosebire, și numai unchiul Pio se necăjea.

Camila era foarte frumoasă, sau, mai bine spus, avea un chip foarte frumos cînd trăsăturile feței nu rămîneau în repaus ; cînd era însă liniștită, observai cu surprindere că are nasul lung și subțire, gura obosită și cam copilăroasă, ochii triști ; avea o față necăjită, de țărancă tînără tîrîtă prin *cafés chantants,* și cu totul incapabilă să stabilească o armonie între cerințele artei, dorințele, visurile proprii și munca obositoare de zi cu zi. Fiecare dintre acestea forma o lume aparte, și lupta dintre ele ar fi distrus și înjosit o ființă cu un fizic mai slab. Am văzut că, în ciuda nemulțumirii datorată rolurilor ce i se atribuiau, Perichola cunoștea foarte bine bucuria pe care ți-o pricinuiește o bună interpretare și din cînd în cînd se încălzea la această flacără. Flacăra iubirii o atrăsese mai adesea, dar fără mari garanții de fericire, pînă cînd Jupiter însuși îi trimise ceva deosebit.

Don Andrés de Ribera, viceregele Perului, era doar rămășița unui om încîntător măcinat de mese îmbelșugate, de alcov, de marele-i titlu de noblețe și de cei zece ani petrecuți în exil. În tinerețe însoțise misiuni diplomatice la Versailles și la Roma ; luptase în războaiele din Austria ; ajunsese la Ierusalim. Era văduv fără

copii ; soţia lui fusese o femeie foarte grasă şi bogată. Colecţionase monede, vinuri, actriţe, decoraţii şi hărţi. Suferea de gută de pe urma meselor îmbelşugate ; din alcov rămăsese cu o predispoziţie la epilepsie ; datorită titlului de grande era atît de trufaş şi de copilăros în acelaşi timp, încît rareori auzea ce i se spune şi tot bolborosea un nesfîrşit monolog uitîndu-se în tavan ; exilul îi adusese plictiseală fără margini, o plictiseală atît de persistentă, încît devenise adevărată suferinţă : îl întîmpina dimineaţa cînd se trezea, îl apăsa toată ziua şi îi stătea la căpătîi cît e noaptea de lungă, veghindu-i somnul. Camila îşi irosea anii în rutina muncii grele de la teatru, colorată de cîteva trecătoare intrigi de dragoste, cînd acest personaj olimpian (căci avea chipul şi ţinuta potrivită pentru a interpreta pe scenă zei şi eroi) o mută dintr-o dată la cele mai delicioase cine ce aveau loc în miez de noapte la palat. Contrar tuturor tradiţiilor scenei şi ale curţii, Perichola îl adoră pe bătrînul curtezan ; crezu că va fi fericită cu el o veşnicie. Don Andrés o învăţă o mulţime de lucruri care pentru inteligenţa ei vioaie au constituit unele dintre cele mai plăcute accesorii ale iubirii. O învăţă puţină franţuzească, să fie îngrijită şi curată, precum şi felul în care se cuvine a te adresa cuiva. Unchiul Pio o învăţase cum se poartă doamnele în societatea înaltă, iar don Andrés cum se distrează ele. De la unchiul Pio şi Calderón deprinsese o spaniolă

aleasă ; don Andrés o familiariză cu limba elegantă din *El buen retiro.*[1]

Unchiul Pio a fost îngrijorat de invitaţia la palat. Ar fi preferat ca Perichola să-şi continuie micile aventuri de dragoste în magazia teatrului. Dar cînd văzu că arta ei cîştigă o nouă strălucire, se arătă foarte bucuros. Stătea în fundul sălii şi se agita pe scaun de bucurie şi plăcere, urmărind-o cum arată publicului că ea frecventează lumea bună despre care au scris dramaturgii. Învăţase să ţină altfel paharul de vin între degete, să-şi ia rămas bun, să intre pe uşă într-un fel deosebit. Pe unchiul Pio nu-l interesa nimic altceva. Ce poate fi pe lume mai minunat decît o femeie frumoasă făcînd cinste unei capodopere spaniole, un spectacol (spunea el) plin de miez, în care pînă şi pauzele dintre cuvinte dezvăluiesc o tălmăcire a vieţii şi a textului, cuvinte exprimate cu voce frumoasă, ilustrate de o ţinută impecabilă, o frumuseţe neobişnuită şi un farmec irezistibil ?! „Sîntem aproape gata să ducem această minune în Spania“ îşi spunea el.

După spectacol se ducea în cabina ei şi-i spunea:

— Foarte bine ! Foarte bine ! Dar înainte de a-şi lua rămas bun găsea momentul s-o întrebe unde, pentru numele celor unsprezece mii de fecioare din Colonia, învăţase felul acela afectat de a spune *Excelencia ?*

[1] Înalta societate (span.).

După cîtva timp, viceregele o întrebă pe Camila dacă i-ar plăcea să invite cîţiva oaspeţi discreţi la supeurile lor nocturne şi dacă ar vrea să facă cunoştinţă cu arhiepiscopul. Camila a fost încîntată. Arhiepiscopul a fost de asemenea încîntat, şi în ajunul primei lor întîlniri trimise actriţei un colier cu un smarald de mărimea unei cărţi de joc.

Trăia la Lima un cetăţean care umbla înfăşurat în văluri de mătase violetă, din care apărea un cap mare şi puhav şi două mîini grase de culoarea perlei : acesta era arhiepiscopul. Printre umflăturile din jurul ochilor, două priviri negre exprimau nelinişte, blîndeţe şi inteligenţă. Grăsimea adăpostea un suflet curios şi lacom, care, din cauză că niciodată nu-şi refuza un fazan, o gîscă grasă sau o procesiune zilnică de vinuri romane, devenise propriul său duşman înverşunat. Îşi iubea catedrala ; îi plăceau îndatoririle bisericeşti şi era foarte evlavios. Uneori îşi privea cu tristeţe trupul gras, dar chinul remuşcărilor era mai uşor de suportat decît al abţinerii, şi se pomenea reflectînd la savoarea unei salate după o friptură delicioasă. Şi pentru a se pedepsi, îşi impunea o viaţă exemplară în toate celelalte privinţe.

Citise toată literatura antică şi o uitase complet, reţinînd totuşi din ea un oarecare farmec şi o oarecare dezamăgire. Urmase învăţăturile părinţilor bisericii şi ale sinoadelor, dar nu mai păstra decît o vagă amintire despre neînţelegerile lor, care nu aveau nici un rost în Peru. Citise toate capodoperele libertine ale Italiei şi

Franţei şi le recitea în fiecare an. În timpul crizelor pricinuite de pietrele la ficat (care, din fericire, dispărură graţie apei izvoarelor de la Sfînta María din Cluxambuqua) nu găsea nimic mai potrivit ca leac decît anecdotele lui Brantôme[1] şi cele ale divinului Aretino[2].

Ştia bine că aproape toţi preoţii din Peru erau nişte păcătoşi, însă aleasa educaţie de epicurian îl împiedica să ia vreo măsură împotriva lor ; trebuia să-şi repete mereu convingerile favorite : că nedreptatea şi nefericirea sînt statornice în lumea asta ; că teoria progresului este o iluzie ; că oamenii săraci, necunoscînd vreodată fericirea, sînt insensibili la nenorociri. Ca toţi cei bogaţi, nu putea crede că săracii ar fi în stare să sufere cu adevărat (doar uitaţi-vă la casele lor, la hainele lor !). Ca toţi oamenii cultivaţi, considera că numai cei foarte citiţi îşi pot da seama cît sînt de nenorociţi. O dată, dîndu-şi seama de netemeinicia ideilor sale, fu pe punctul de a lua o măsură în această privinţă. Tocmai auzise că începuse să devină un obicei în Peru ca preoţii să pretindă credincioşilor două baniţe de făină pentru o iertare parţială a păcatelor şi cinci baniţe pentru o absolvire totală. Se cutremură de indignare ; ţipă la secretarul său poruncindu-i să-i aducă cele trebuincioase pentru scris ; anunţă că va scrie o

[1] Scriitor francez care a descris cu sinceritate virtuţile şi viciile celor mai celebri contemporani ai săi .(1535—1614)

[2] Scriitor satiric italian din secolul al XVI-lea.

pastorală grozavă adresată credincioşilor. Dar nu mai găsi cerneală nici în călimară, nici în camera alăturată şi nici în tot palatul. O asemenea stare de lucruri în casa sa îl tulbură atît de mult pe bietul arhiepiscop, încît, ca urmare a acestor două supărări îmbinate, se îmbolnăvi şi învăţă să se ferească pe viitor de enervări.

Primirea arhiepiscopului la supeurile de la palat avu un succes atît de mare, încît don Andrés începu să se gîndească la noi invitaţi. Se ataşase din ce în ce mai mult de unchiul Pio, dar aştepta să propună Camila, din însăşi iniţiativa ei, admiterea lui la supeuri. Apoi, la timpul potrivit, unchiul Pio îl aduse pe faimosul lup de mare, căpitanul Alvarado.

De obicei întrunirea dura de cîteva ore atunci cînd Camila era în măsură să li se alăture, după reprezentaţia de la teatru. Sosea către ora unu noaptea, sclipitoare, acoperită de bijuterii şi foarte obosită. Cei patru bărbaţi o primeau ca pe o regină. Timp de un ceas ea era aceea care întreţinea conversaţia, apoi, rezemîndu-se pe nesimţite de umărul lui don Andrés, urmărea conversaţia care aluneca uşor de la o mutră caraghioasă la alta. Stăteau de vorbă toată noaptea alinîndu-şi, fără să-şi dea seama, dorul pentru Spania, şi îşi spuneau că asemenea întruniri sînt după moda celui mai înalt spirit spaniol. Discutau despre stafii şi vedenii şi despre aspectul pămîntului înainte de apariţia omului, despre posibilitatea ciocnirii a două planete şi despre posibilitatea de a vedea sufletul părăsind trupul în clipa morţii, ca un porumbel fluturîndu-şi

aripile ; se întrebau dacă la a doua venire a lui Cristos la Ierusalim va trece mult timp pînă cînd vestea va ajunge în Peru. Vorbeau pînă în zori despre războaie şi regi, despre poeţi şi savanţi, despre ţări străine. Fiecare participa la conversaţie cu poveşti înţelepte şi triste şi cu regretul amar pentru soarta neamului omenesc. Razele aurii ale dimineţii se revărsau peste culmile Anzilor şi intrînd pe ferestre cădeau pe grămezile de fructe, pe brocartul pătat de pe masă şi de pe fruntea calmă şi gînditoare a Pericholei, care dormea sprijinindu-se pe mîna protectorului ei. Urma apoi o pauză lungă, căci nici unul nu voia să dea cel dintîi semnalul de plecare, şi toţi mîngîiau cu privirile frumoasa pasăre măiastră care trăia printre ei. Privirea unchiului Pio o urmărise toată noaptea, privirea vioaie a ochilor săi negri, plină de sensibilitate şi nelinişte pentru marea taină şi ascunsul rost al vieţii lui.

Unchiul Pio nu încetă niciodată să vegheze asupra Camilei. El împărţea locuitorii acestei lumi în două grupe, şi anume : cei care au iubit şi cei care n-au iubit. Era o împărţire categorică, se pare, căci despre cei cărora nu le fusese dat să iubească, sau, mai bine spus, să sufere din dragoste, nu se putea spune că au trăit şi, desigur, nu vor reînvia după moarte. Aceştia sînt oameni care de fapt nu trăiesc, ci umplu lumea cu rîsul lor fără sens, cu lacrimile şi flecăreala lor, şi apoi dispar în neant la fel de neînsemnaţi şi pustiiţi. Pentru fundamentarea acestei deosebiri cultiva propria lui definiţie a iubirii, care nu

semăna cu nici una şi care adunase în ea toată amărăciunea şi mîndria ciudatei lui vieţi. Socotea iubirea drept o boală grea prin care cei aleşi trebuie să treacă spre sfîrşitul tinereţii şi din care scapă palizi şi istoviţi, dar căliţi pentru viaţă. Exista (credea el) o mulţime de greşeli, pe care, din fericire, fiinţele omeneşti nu le mai pot săvîrşi după ce au scăpat tefere din această boală. Din nefericire însă, rămîneau cu numeroase defecte, dar cel puţin (din mai multe exemple) nu considerau niciodată amabilitatea îndelungată ca o comportare permanentă, şi nu priveau niciodată oamenii, fie prinţ sau cerşetor, ca simple obiecte mecanice. Unchiul Pio nu contenea să vegheze asupra Camilei, deoarece i se părea că nu trecuse încă prin această ucenicie. În lunile ce urmară primirii ei de către vicerege, aşteptă cu sufletul la gură, dar aşteptă zadarnic ani de zile.

Camila dărui viceregelui trei copii şi totuşi rămase neschimbată. Unchiul Pio ştia că primul semn cu privire la faptul că a înţeles adevărul asupra lumii va fi stăpînirea perfectă a unor noi efecte în jocul pe scenă. Existau în piesele de teatru anumite scene pe care într-o bună zi avea să le joace simplu, uşor şi cu bucurie ascunsă, pentru că vor oglindi noua înţelepciune a inimii sale ; dar Camila interpreta asemenea scene cu din ce în ce mai multă nepăsare, ca să nu spunem stîngăcie. Îşi dădu seama că se săturase de don Andrés şi că revenise la aventurile ascunse cu actori, matadori şi negustori din oraş.

Era din ce în ce mai sătulă de teatru şi îi intră în cap altă născocire. Dorea să ajungă *doamnă*. Treptat deveni lacomă de respect şi începu să vorbească despre teatru ca despre un fel de a-şi irosi vremea. Îşi luă o *dueña*[1] şi nişte valeţi şi se ducea la biserică în orele cînd se ducea lumea bună. Asistă la împărţirea premiilor la Universitate şi apăru printre donatori la marile binefaceri. Învăţă chiar să citească şi să scrie puţin. Respingea furioasă orice aluzie la situaţia ei de actriţă. Îi făcu viceregelui o viaţă insuportabilă din cauza pretenţiilor extravagante şi a cererilor repetate de privilegii. Noul viciu înlocui pe cel vechi şi începu să se considere virtuoasă. Îşi născoci veri şi alte rude. Făcu rost de acte nelegale pentru copiii săi. În societate îşi luă un aer de mironosiţă, iar la procesiunile de pocăinţă ducea o lumînare alături de doamnele care nu aveau alt păcat decît, poate, o izbucnire de mînie sau o privire aruncată în cărţile lui Descartes. Păcatul ei era că jucase teatru, dar toată lumea ştie că au fost şi sfinţi actori, de exemplu sfîntul Gelasius, sfîntul Genesius, sfînta Margareta din Antiohia şi sfînta Pelaghia.

Pe colinele din apropierea localităţii Santa María de Cluxambuqua erau nişte izvoare cu ape minerale foarte căutate pe atunci. Don Andrés călătorise prin Franţa şi de aceea îşi făcu aici un fel de *Vichy* în miniatură ; construise o pagodă, cîteva saloane, un teatru, o mică arenă

[1] Doamnă de campanie (span.).

pentru lupte de tauri şi cîteva grădini în stil francez. Camila nu suferise niciodată de vreo boală, oricît de uşoară, dar îşi clădi o vilă în apropiere şi, în fiecare zi pe la ora unsprezece, sorbea din apa cu miros de sulf.

Marquesa de Montemayor ne-a lăsat o strălucită descriere a acestui paradis uşor ridicol în care zeiţa domnitoare îşi plimba sensibilitatea pătimaşă de-a lungul aleilor acoperite cu scoici pisate şi binevoia să accepte omagiile tuturor celor care nu-şi puteau îngădui să-l jignească pe vicerege. Doña María schiţează un portret al acestui cîrmuitor mîndru şi leneş, ocupat îndeobşte să joace toată noaptea cărţi pe sume cu care s-ar fi putut ridica un nou Escorial. Vorbeşte şi de micul don Jaime, fiul Camilei. La vîrsta de şapte ani, don Jaime era un băieţel rahitic care, pe lîngă fruntea şi ochii mamei, se pare că moştenise şi predispoziţia la epilepsie a tatălui ; îşi îndura suferinţele tulburat şi tăcut ca un animal şi se ruşina de moarte cînd simţea că se apropie criza şi se aflau străini de faţă. Era atît de frumos, încît în prezenţa lui, toţi îşi înăbuşeau obişnuitele manifestări de milă, iar preocuparea pentru suferinţă dăduse trăsăturilor copilului o demnitate răbdătoare şi înspăimîntată. Mama îl îmbrăca în catifea roşu-închis, iar atunci cînd putea mergea în urma ei la o depărtare de cîţiva paşi, îndepărtîndu-se grav de lîngă doamnele care încercau să-l ţină de vorbă. Camila nu-l certa niciodată pe don Jaime, dar nici nu-i era apropiată. În zilele însorite puteau fi zăriţi plimbîndu-se tăcuţi împreună de-a lun-

gul teraselor artificiale, Camila întrebîndu-se cînd va cunoaşte fericirea, pe care ea o asociase întotdeauna cu o situaţie socială bună, iar don Jaime bucurîndu-se de razele soarelui şi urmărind neliniştit apropierea vreunui nor. Păreau nişte fiinţe rătăcite din vreo ţară îndepărtată, sau ieşite dintr-o veche baladă, care nu învăţase încă limba localnicilor şi nici nu-şi făcuseră prieteni.

Camila avea vreo treizeci de ani cînd părăsi teatrul şi i-au mai trebuit încă cinci ca să-şi asigure locul în societate. Încetul cu încetul se îngrăşă, dar deveni tot mai frumoasă. Începu să se împopoţoneze, iar parchetele lustruite ale saloanelor sale reflectau un adevărat turn de giuvaeruri, şaluri şi pene. Faţa şi mîinile şi le acoperea cu pudră albăstrie, iar buzele şi le dădea cu un roşu aprins şi portocaliu care îi contura urît gura. Furiile ei vecine cu nebunia se transformau într-o manieră artificial de caldă a felului de a vorbi cînd se afla în prezenţa doamnelor vîrstnice din înalta societate. La începutul ascensiunii în lumea mare îl făcuse pe unchiul Pio să înţeleagă că nu trebuie să fie văzut în tovărăşia ei în public, dar în cele din urmă nu-i mai suporta nici vizitele cele mai discrete. Îi acorda întrevederi ceremonioase şi evazive, evita să-i întîlnească privirea şi căuta pretexte să se certe cu el. Unchiul Pio îndrăznea totuşi să vină o dată pe lună la vila ei şi să-i pună răbdarea la încercare, iar cînd vizita lua o întorsătură neplăcută, Camila urca scările şi îşi petrecea restul timpului cu copiii.

Într-o zi veni la vila ei de la munte şi printr-o servitoare ceru insistent să-i vorbească. I se spuse că va fi primit în grădina franceză puţin înainte de apusul soarelui. Venise de la Lima îndemnat de un sentiment ciudat. Ca toţi solitarii, înveştmîntase prietenia într-o vrajă divină ; îşi închipuia că oamenii pe care-i întîlnea pe stradă, care rîdeau laolaltă şi se îmbrăţişau la despărţire, cei care cinau împreună atît de surîzători — cu greu mă veţi crede — îşi închipuia că toţi aceşti oameni găsesc o mare satisfacţie în apropierea sufletească. De aceea simţi o nevoie puternică să o revadă, să o audă spunîndu-i „unchiule Pio", să retrăiască o clipă încrederea şi buna dispoziţie din timpul hoinărelilor de odinioară.

Grădinile franceze erau în partea de miază-zi a oraşului. Dincolo de ele se înălţau culmile înalte ale Anzilor, iar în faţă era o balustradă care domina o vale adîncă şi panorama dealurilor ce se aşterneau ca nişte valuri imense către Pacific. Era ora la care liliecii zboară jos şi animalele cele mai mici mişună fără grijă pe pămînt. Cîţiva singuratici mai zăboveau prin grădină privind visători la cerul care îşi pierdea treptat culoarea, sau se aplecau peste balustradă şi se uitau jos în vale încercînd să ghicească în care sat lătra un cîine. Era ora cînd tatăl se întoarce de la cîmp şi se joacă un moment în curte cu cîinele care sare pe el şi-i ţine botul strîns sau îl răstoarnă pe spate. Fetele caută prima stea şi îşi pun în gînd o dorinţă care să li se împlinească, iar băieţii aşteaptă nerăbdători

cina. Chiar şi cea mai harnică dintre mame stă un moment cu mîinile în sîn, zîmbind familiei care îi este dragă şi totodată nesuferită.

Unchiul Pio stătea rezemat de una din băncile de marmură sculptată şi o urmărea cu privirea pe Camila, care venea spre el.

— Am întîrziat, spuse Camila. Scuză-mă. Ce vrei să-mi spui ?

— Camila... începu el.

— Numele meu este doña Micaela.

— Nu vreau să te supăr, doña Micaela, dar fiindcă m-ai lăsat să-ţi spun Camila timp de douăzeci de ani credeam că...

— O, spune-mi cum vrei, spune-mi cum vrei.

— Camila, făgăduieşte-mi c-ai să mă asculţi ; făgăduieşte-mi că n-o să fugi la primele mele cuvinte.

Ea izbucni deodată cu o neaşteptată pasiune :

— Ascultă, unchiule Pio. Eşti nebun dacă îţi închipui că mă poţi face să revin la teatru. Mi-aduc aminte cu groază de vremea cînd eram la teatru. Înţelege ! Teatrul, da, teatrul ! Ofensele zilnice din acel loc dezgustător. Înţelege, îţi iroseşti timpul în zadar.

El răspunse cu blîndeţe :

— N-aş vrea să revii acolo dacă eşti fericită cu noii tăi prieteni.

— Deci nu-ţi plac noii mei prieteni ? spuse ea repede. Pe care mi-i oferi în locul lor ?

— Camila, îmi amintesc doar...

— Nu vreau să fiu criticată. N-am nevoie de nici un sfat. Îndată se va răcori şi trebuie să mă

întorc acasă. Uită-mă, asta-i tot. Nu te mai gîndi la mine.

— Dragă Camila, nu te supăra. Lasă-mă să-ţi vorbesc... doar zece minute.

Nu înţelegea de ce plînge Camila. Nu ştia ce să-i spună. Îngăimă la întîmplare :

— Nu mai vii nici măcar să vezi teatrul şi toată lumea a observat asta. Spectatorii se răresc. Se mai joacă vechea comedie doar de două ori pe săptămînă ; în toate celelalte seri se joacă farsele astea noi în proză. Totul este monoton, copilăros şi indecent. Nimeni nu mai ştie să vorbească aşa cum trebuie limba spaniolă. Nici nu ştiu să se mişte pe scenă. În ziua de Corpus Christi au jucat „Ospăţul lui Belshazzar", în care tu ai fost atît de minunată. Acum este o ruşine !

Urmă o tăcere. O frumoasă procesiune de nori, ca o turmă de oi, venea dinspre mare strecurîndu-se prin văile dintre coline. Deodată, Camila îi puse mîna pe genunchi şi chipul parcă îi întineri cu douăzeci de ani :

— Iartă-mă, unchiule Pio, că sînt atît de rea. Lui Jaime i-a fost rău astăzi după-amiază. Nu-l putem ajuta cu nimic. Zace palid... speriat. Trebuie să ne gîndim la alte lucruri. Unchiule Pio, n-ar folosi la nimic să mă întorc la teatru. Publicul vine pentru farsele în proză. Ar fi o nebunie dacă am încerca să menţinem în viaţă vechea comedie. Lumea să citească în cărţi vechile piese, dacă are poftă. Nu merită să lupţi cu mulţimea.

— Scumpa mea Camila, nu am fost drept cu tine cînd erai la teatru. Simţeam un fel de mîndrie nesăbuită. Ţi-am ascuns laudele pe care le meritai. Iartă-mă ! Ai fost întotdeauna o foarte mare actriţă. Dacă vei vedea că nu eşti fericită printre oamenii aceştia, gîndeşte-te că ai putea să pleci la Madrid. Acolo ai cunoaşte un adevărat triumf. Eşti încă tînără şi frumoasă. Vei avea timp destul, mai tîrziu, să ţi se spună doña Micaela. În curînd vom îmbătrîni ; în curînd vom muri.

— Nu, nu voi vedea niciodată Spania. Toată lumea este la fel, fie la Madrid, fie la Lima.

— O, dacă am putea pleca pe o insulă unde oamenii să te preţuiască pentru tine însuţi... şi să te iubească.

— Ai cincizeci de ani şi încă mai visezi la astfel de insule, unchiule Pio !

El îşi plecă lin capul şi îngăimă :

— Eu te iubesc, Camila, ca întotdeauna, şi încă mai mult decît pot spune. Pentru mine, pentru întreaga mea viaţă este deajuns că te-am cunoscut. Acum eşti o doamnă mare. Şi eşti bogată. Nu te mai pot ajuta în nici un fel. Dar sînt totdeauna gata s-o fac.

— Ce caraghios eşti, spuse Camila zîmbind. Ai vorbit ca un băieţandru. Îmbătrîneşti şi n-ai învăţat nimic, unchiule Pio. Nu există asemenea insulă şi asemenea iubire. Numai la teatru le mai găseşti.

Părea ruşinat, dar neconvins.

În cele din urmă Camila se ridică şi spuse cu tristeţe :

— Ce să mai vorbim! Începe să fie frig; trebuie să mă întorc acasă. Trebuie să te resemnezi. Nu mă mai atrage teatrul. Urmă o pauză. Cît despre celelalte... O, nu înţeleg; aşa sînt împrejurările. Trebuie să fiu ceea ce sînt; şi nu încerca să înţelegi. Nu te mai gîndi la mine, unchiule Pio. Iartă, asta-i tot. Încearcă doar să ierţi!

Tăcu o clipă, căutînd să-i spună ceva din suflet. Primul nor ajunse deasupra terasei; se întuneca; ultimii întîrziaţi părăseau grădina. Camila se gîndea la don Jaime, la don Andrés şi la Pio. Nu-şi găsea cuvintele. Deodată se aplecă, îi sărută degetele şi plecă grăbită. Unchiul Pio rămase multă vreme sub norii care se adunau pe cer, tremurînd de fericire şi încercînd să pătrundă înţelesul acestor întîmplări.

Deodată o veste se răspîndi în toată Lima: doña Micaela Villegas, doamna căreia i se spunea cîndva Camila Perichola, se îmbolnăvise de variolă. Alte cîteva sute de persoane erau de asemenea atinse de această boală; dar curiozitatea şi răutatea mulţimii se concentrau asupra actriţei. O speranţă sălbatică străbătu oraşul: să dispară frumuseţea care o ajutase să dispreţuiască întreaga clasă socială din care se ridicase. Din camera bolnavei se răspîndi zvonul că înfăţişarea Camilei ar fi devenit grotesc de urîtă şi cei care o invidiau triumfau de bucurie. De-ndată ce putu, plecă din oraş la vila de la munte; porunci să se vîndă micul dar elegantul ei palat din oraş, înapoie bijuteriile celor care i le dăruise şi îşi vîndu frumoasele toalete. Viceregele,

arhiepiscopul şi cei cîţiva bărbaţi de la curte, care îi fuseseră cei mai sinceri admiratori, continuau să-i bată la uşă, aducînd scrisori şi daruri, însă mesajele fură ignorate şi darurile înapoiate fără nici o lămurire. Nimănui, în afară de infirmieră şi de servitoare, nu-i fusese îngăduit s-o vadă de cînd se îmbolnăvise. Ca răspuns la repetatele lui stăruinţi, don Andrés primi de la ea o mare sumă de bani, însoţită de o scrisoare plină de amărăciune şi mîndrie.

Ca toate femeile frumoase crescute în neîncetate laude aduse frumuseţii lor, Camila presupunea, fără cinism, că frumuseţea ei stătea la baza oricărui ataşament ce i l-ar fi arătat cineva. De aceea credea că orice gest de atenţie faţă de ea provine acum din milă şi dintr-o oarecare satisfacţie pentru schimbarea suferită de chipul ei. Gîndul că nu se mai putea aştepta la devotament din partea cuiva, acum cînd îşi pierduse frumuseţea, pornea de la faptul că nu considerase niciodată iubirea drept altceva decît o pasiune. O asemenea iubire, deşi se manifestă prin generozitate şi atenţii, deşi dă imbold imaginaţiei şi creează versuri frumoase, rămîne totuşi prizonieră manifestărilor celui mai înverşunat egoism. Numai după ce a trecut printr-o grea încercare, prin scîrbă faţă de tine însuţi, prin batjocura altora, prin mari îndoieli, o asemenea iubire poate face parte din sentimentele alese. Mulţi dintre cei care i-au închinat viaţa ne pot spune despre iubire mai puţin chiar decît un copil care a pierdut de curînd un cîine drag.

În timp ce prietenii îşi dădeau toată silinţa s-o atragă din nou în societate, ea se supăra tot mai tare şi trimitea mesaje jignitoare. Se zvoni la un moment dat că se călugăreşte ; dar ştirile mai recente, şi anume că la fermă era cuprinsă de furie şi disperare, contraziceau pe cele mai vechi. Pentru cei din preajma ei era îngrozitor de greu să-i suporte disperarea. Era convinsă că viaţa ei şi a copiilor s-a sfîrşit. În mîndria-i bolnăvicioasă înapoiase mai mult decît datora şi perspectiva sărăciei se adăuga acum la singurătatea şi tristeţea viitorului. Nu-i mai rămăsese altceva de făcut decît să-şi irosească zilele într-o singurătate deplină. La ferma care cădea în ruină, se zbuciuma ore întregi gîndindu-se la bucuria duşmanilor şi se frămînta scoţînd strigăte ciudate.

Unchiul Pio nu se descuraja. Ajutîndu-i pe copii, ocupîndu-se de treburile fermei şi împrumutîndu-i discret bani, obţinu permisiunea tacită să intre în casă şi apoi s-o vadă pe însăşi stăpîna cu faţa ascunsă în văluri. Dar chiar şi în această situaţie, Camila, convinsă în mîndria ei că el nu nutreşte decît un sentiment de milă, îl biciuia cu limbă ascuţită, simţind o bucurie ciudată să-l batjocorească. Dar el o iubea şi mai mult, înţelegînd mai bine decît ea momentele prin care trecea sufletul ei zdrobit, înainte de a se vindeca. Într-o zi însă, se întîmplă ceva care îl făcu să piardă orice posibilitate de a contribui la progresele vindecării : deschise o uşă pe care ea o credea încuiată. De vreun ceas o cuprinsese speranţa nebunească şi tainică că ar putea face

o alifie din cretă şi smîntînă cu care să-şi dea pe faţă. Femeia care-şi bătuse joc de atîtea ori de bătrînele sulemenite de la curte se întreba dacă nu a învăţat la teatru ceva care să-i fie acum de folos. Credea că încuiase uşa, şi cu mîini grăbite şi inima zvîcnind îşi ungea obrajii cu alifia care-i dădea o paloare grotescă, dar uitîndu-se în oglindă, îşi dădu seama de nesăbuinţa încercării şi totodată surprinse imaginea unchiului Pio care stătea înmărmurit în uşă. Sări de pe scaun ţipînd şi acoperindu-şi faţa cu mîinile.

— Pleacă ! Pleacă din casa mea pentru totdeauna, strigă ea. Nu vreau să te mai văd niciodată. Ruşinată, îl alungă cu blesteme şi ură, îl urmări pe coridor şi aruncă după el pe scară ce-i cădea la îndemînă. Dădu dispoziţii administratorului să-i fie interzis unchiului Pio să mai intre în curte, dar el încercă totuşi timp de o săptămînă s-o mai vadă. În cele din urmă se înapoie la Lima ; îşi pierdu acolo timpul cum putu mai bine, dar dorea să fie lîngă ea, ca un băiat de optsprezece ani. În cele din urmă născoci un şiretlic şi se reîntoarse la fermă, să-l pună în aplicare.

Într-o dimineaţă, înainte de răsăritul soarelui, se sculă şi se duse să se întindă pe pămînt sub fereastra ei. Imită, în întuneric, cît putu mai bine, un plîns de fată tînără. Continuă astfel timp de un sfert de oră. Nu permise de la început vocii să depăşească intensitatea pe care muzicanţii italieni o indică prin menţiunea *piano*, dar scînci într-una sperînd că, dacă doarme, tîngui-

rile lui repetate şi tot mai puternice o vor impresiona inconştient şi o vor deştepta. Aerul era răcoros şi plăcut. Prima geană palidă de culoarea safirului apărea deasupra crestelor muntoase, iar luceafărul dimineţii pîlpîia din ce în ce mai stins la răsărit. O tăcere adîncă învăluia clădirile fermei şi numai din cînd în cînd o uşoară adiere de vînt făcea să suspine firele de iarbă. Deodată, se aprinse lampa în camera ei ; după o clipă, oblonul fu dat de perete şi un cap înfăşurat în văluri se aplecă în afară.

— Cine-i acolo ? întrebă frumoasa voce cunoscută.

Unchiul Pio tăcea. Camila întrebă din nou pe un ton repezit, nerăbdător :

— Cine-i acolo ? Cine plînge ?

— Doña Micaela, stăpîna mea, vă rog să veniţi aici la mine.

— Cine eşti şi ce doreşti ?

— Sînt Estrella, o biată fată săracă. Vă rog să veniţi să mă ajutaţi. Nu chemaţi slujnica. Vă implor, doña Micaela, veniţi dumneavoastră.

Camila rămase un moment tăcută, apoi spuse brusc : „Bine !“ şi trase oblonul. Curînd apăru după colţul casei. Îşi pusese pe umeri o pelerină groasă care se tîra prin rouă. Se opri la o distanţă oarecare şi spuse :

— Vino mai aproape. Cine eşti ?

Unchiul Pio se ridică :

— Camila, eu sînt, unchiul Pio. Iartă-mă, dar trebuie să-ţi vorbesc.

— Sfîntă Fecioară, cînd voi scăpa oare de omul acesta îngrozitor ? Înţelege, nu vreau să

văd pe nimeni. Nu vreau să vorbesc cu nimeni. Viaţa mea s-a sfîrşit. Asta-i tot.

— Camila, în amintirea îndelungii vieţi trăite împreună, te implor să-mi îngădui un singur lucru. Apoi voi pleca şi n-am să te mai tulbur niciodată.

— Nu-ţi îngădui nimic, nimic. Să nu mai vii la mine.

— Îţi promit să nu te mai stingheresc niciodată, dacă mă asculţi de data aceasta.

Se depărtă grăbită spre uşa din partea cealaltă a casei şi unchiul Pio fu nevoit să alerge după ea ca să fie sigur că-l aude. Camila se opri :

— Spune, ce este ? Repede. E frig. Nu mă simt bine. Trebuie să mă întorc la mine în cameră.

— Camila, lasă-mă să-l iau cu mine la Lima pentru un an pe don Jaime. Lasă-mă să-i fiu profesor, să-l învăţ limba castiliană. Aici stă cu slugile şi nu învaţă nimic.

— Nu.

— Camila, dar te-ai gîndit ce va deveni el ? Are mintea ageră şi e dornic să înveţe.

— E bolnav, e plăpînd. Casa ta e o cocină. Numai la ţară se simte el bine.

— Dar i-a fost mult mai bine în ultimele luni. Îţi promit că-mi voi curăţi casa. Am s-o rog pe Madre María del Pilar să-mi dea o menajeră. Aici stă toată ziua în grajd. Îl voi învăţa tot ce trebuie să ştie un gentilom : scrima, latina şi muzica. Vom citi împreună tot.

— O mamă nu poate fi despărţită astfel de copilul ei. Este imposibil. E o nebunie să te gîndeşti la aşa ceva. Renunţă să te mai gîndeşti la mine şi la tot ce are vreo legătură cu persoana mea. Eu nu mai exist. Eu şi copiii mei vom trăi de-acum înainte aşa cum vom putea. Nu încerca să mă mai tulburi. Nu vreau să mai văd nici o fiinţă omenească.

Unchiul Pio se simţi nevoit să ia o atitudine mai dură :

— Atunci dă-mi banii pe care mi-i datorezi, spuse el.

Camila rămase fără glas, buimăcită. Îşi spunea : viaţa e îngrozitoare. Oare cînd voi muri ? După o clipă îi răspunse cu voce răguşită :

— Am foarte puţini bani. O să-ţi dau cît pot ; o să-ţi dau acum. Am cîteva bijuterii aici. Apoi nu va mai fi nevoie să ne mai vedem vreodată. Îi era ruşine de sărăcia ei. Făcu cîţiva paşi, apoi se întoarse şi spuse : Acum văd că eşti un om aspru. Dar e drept să-ţi înapoiez ceea ce îţi datorez.

— Nu, Camila, am spus asta numai ca să-mi sprijin cererea. Nu voi lua nici un ban de la tine. Dar dă-mi-l pe don Jaime pentru un an. Îl voi iubi şi voi avea multă grijă de el. Ţi-am făcut cîndva vreun rău ? Am fost oare profesor rău pentru tine în anii care au trecut ?

— Este crud din partea ta să-mi ceri recunoştinţă şi iar recunoştinţă. Am fost recunoscătoare, bine, dar acum cînd nu mai sînt aceeaşi femeie nu mai am pentru ce să-ţi fiu recunoscătoare.

Urmă o tăcere. Ochii îi erau aţintiţi la steaua care, datorită strălucirii, părea regina cerului. Purta în suflet o mare suferinţă, suferinţa unei lumi care nu are sens. Apoi spuse :

— Dacă Jaime vrea să meargă cu tine, foarte bine. Voi vorbi cu el în dimineaţa asta. Dacă doreşte să meargă cu tine, îl vei găsi la han pe la amiază. Noapte bună. Du-te cu Dumnezeu. Mergi cu Dumnezeu.

Camila se înapoie în casă. A doua zi băieţelul cu chip grav apăru la han. Hainele lui fine erau acum pătate şi rupte. Ducea o bocceluţă cu primeneli. Mama îi dăduse un ban de aur să aibă de cheltuială şi o piatră mică ce strălucea în întuneric, ca să se uite la ea în nopţile fără somn. Plecară împreună într-o căruţă, dar unchiul Pio îşi dădu seama îndată că zdruncinăturile căruţei nu-i făceau bine băiatului şi de aceea îl luă pe umeri. Cînd se apropiară de puntea Sfîntul Ludovic, Jaime încercă să-şi ascundă ruşinea, căci ştia că se apropie momentul despărţirii de ceilalţi oameni. Era ruşinat mai ales pentru că unchiul Pio se întîlni tocmai atunci cu un prieten, un căpitan de corabie. Şi cînd ajunseră la punte vorbi cu o doamnă bătrînă care călătorea cu o fetiţă. Unchiul Pio îi spuse că după ce vor trece puntea se vor odihni ; dar se întîmplă să nu mai fie nevoie.

V Poate a fost o treabă cu rost

Un pod de piatră a fost construit în locul vechii punţi de liane, dar nenorocirea n-a fost uitată, ba chiar a intrat în diverse expresii: „Poate ne vedem marţi — spunea un cetăţean din Lima — dacă nu se rupe puntea“. Sau „Vărul meu locuieşte lîngă podul Sfîntul Ludovic — spunea altul, şi cei prezenţi zîmbeau pentru că asta însemna şi „sub sabia lui Damocles“. S-au făcut şi versuri despre acest accident, poezii clasice care pot fi găsite în orice antologie peruviană, însă cartea călugărului franciscan Juniper este un adevărat monument literar.

Există sute de feluri de a interpreta întîmplările. Fratele Juniper n-ar fi ajuns niciodată la metoda sa dacă nu s-ar fi împrietenit cu un profesor de la universitatea din San Martín. Soţia acestui profesor fugise într-o dimineaţă pe o corabie spre Spania cu un ofiţer şi-i lăsase în grijă două fetiţe în leagăn. Profesorul purta în suflet întreaga amărăciune care-i lipsea fratelui Juniper, ba simţea chiar un fel de bucurie la convingerea că lumea este toată prost alcătuită. Şoptea franciscanului la ureche păreri şi poveşti care dezminţeau părerea că lumea este condusă de cineva. Pentru o clipă ochii călugărului aveau

o privire deznădăjduită, de om înfrînt aproape ; apoi începea să-l lămurească răbdător pe cărturar de ce asemenea povești nu au nici o valoare pentru un credincios. „A fost odată o regină a regatului Neapole și a Siciliei — spunea profesorul — care descoperise că poartă în trup o tumoare. Cu mare spaimă porunci supușilor să se roage pentru ea și mai porunci ca pe toate veștmintele din Neapole și Sicilia să se brodeze cruci. Era foarte iubită de popor și toate rugăciunile și broderiile au fost făcute din inimă, însă n-au folosit la nimic. Acum regina zace în splendidul oraș Monreale și la cîteva palme deasupra inimii sale se pot citi cuvintele : *Nu mă voi teme de nici un rău.*

Pentru că auzea mereu cuvinte batjocoritoare la adresa credinței, fratele Juniper se convinse că a sosit vremea să arate lumii dovada, dovada de netăgăduit, a convingerii care strălucea atît de viu și luminos în sufletul său. Cînd ciuma se abătu asupra iubitului său sat Puerto și luă viețile unui mare număr de țărani, el întocmi în taină un răboj cu caracteristicile a cincisprezece victime și a tot atîția supraviețuitori, o statistică a valorii lor *sub specie aeternitatis* [1]. Fiecare suflet era apreciat cu note ca la școală în ceea ce privește bunătatea, credința și utilitatea lui în viața familiei. Iată o parte din acest tabel ambițios :

[1] În perspectiva eternității (lat.).

	Bunătate	Credință	Utilitate
Alfonso G.	4	4	10
Nina	2	5	10
Manuel B.	10	10	0
Alfonso V.	— 8	— 10	10
Vera N.	0	10	10

Lucrul s-a dovedit mai greu decît prevăzuse. Aproape fiecare suflet, într-o comunitate atît de restrînsă, se dovedi indispensabil din punct de vedere economic, şi astfel ultima coloană era cu totul nefolositoare. Călugărul fusese nevoit să folosească note proaste atunci cînd pusese alături caracterul lui Alfonso V., care nu era ca Vera N. doar un ticălos, ci şi un instigator la rele, şi pe lîngă faptul că nu se ducea la biserică îi îndemna şi pe alţii să nu se ducă. Vera N. era rea, desigur însă foarte credincioasă şi totodată principalul sprijin al unei familii sărace. Din toate aceste constatări triste, fratele Juniper întocmi un index pentru fiecare ţăran din sat. Calculă totalul pentru victime, îl compară cu totalul pentru supravieţuitori şi trase concluzia că morţii ar fi meritat de cinci ori mai mult să trăiască. Ciuma căutase parcă anume pe oamenii buni din satul Puerto. Şi în după-amiaza aceea fratele Juniper se duse să se plimbe pe malul oceanului Pacific. Rupse în bucăţele hîrtiile cu constatările făcute şi le aruncă în valuri ; privi timp de un

ceas norii mari, sidefii, care străjuiesc veşnic orizontul oceanului şi în faţa acestei privelişti frumoase se resemnă fără alte cercetări raţionale. Diferenţa dintre credinţă şi fapte este mai mare decît se crede.

O altă poveste cu profesorul din San Martín (aceasta nu atît de tulburătoare) dădu, probabil, fratelui Juniper ideea să facă cercetări după prăbuşirea punţii Sfîntul Ludovic.

Într-o zi profesorul umbla prin catedrala din Lima şi se opri să citească epitaful de pe mormîntul unei doamne. Citi, din ce în ce mai nedumerit, că timp de douăzeci de ani răposata fusese bucuria şi sufletul căminului şi desfătarea prietenilor, că toţi cei care o cunoşteau erau uimiţi de bunătatea şi frumuseţea ei, şi că se odihneşte aici aşteptînd învierea Domnului. Dar se întîmplă că tocmai în ziua cînd citise aceste cuvinte, profesorul să aibă multe necazuri şi ridicîndu-şi ochii de pe epitaf, rosti plin de mînie, cu glas tare :

— Ruşine ! Martir ! Oricine ştie că în viaţă nu facem altceva decît să ne împlinim dorinţele. De ce să ne amăgim crezînd mereu că altruismul e o realitate ? De ce să credem în acest lucru, în aceste vorbe goale despre dezinteres ?

Spunînd astfel se hotărî să scoată la iveală conspiraţia cioplitorilor în piatră. Doamna aceea murise acum doisprezece ani. Îi căută pe servitorii, copiii şi prietenii răposatei, şi oriunde se duse constată că faima firii ei bune supravieţuise discret, ca mireasma unei flori, şi toţi cei cărora le vorbea zîmbeau trist şi răspundeau că vorbele

nu pot descrie bunătatea și amabilitatea celei dispărute. Pînă și cel mai neastîmpărat dintre strănepoți, care nu o văzuse niciodată, a fost tare contrariat cînd i s-a spus că mai poate exista cineva tot atît de bun ca ea. Și omul rămase uimit, iar în cele din urmă șopti :

— Totuși, ce am spus este adevărat. Femeia asta a fost o excepție, poate o excepție.

Scriind cartea despre acești oameni, fratele Juniper părea urmărit de teama că dacă ar omite cel mai neînsemnat amănunt ar putea pierde firul adevărului. Cu cît lucra mai mult cu atît simțea că se încurca în prea multe indicații nelămurite. Era mereu amăgit de amănunte care păreau a fi importante dacă le-ar fi putut afla adevărata semnificație. Astfel notă toate amănuntele, gîndind că, poate, dacă el sau o altă minte mai ageră va reciti cartea de douăzeci de ori, nenumăratele fapte vor începe deodată să prindă viață, să se înlănțuiască și să-și dezvăluie taina.

Bucătăreasa marquesei de Montemayor îi spuse că stăpîna ei se hrănea aproape numai cu orez, pește și puține fructe, iar fratele Juniper își notă acest lucru, în speranța că un astfel de amănunt ar putea aduce cîndva o lămurire asupra sufletului nobilii doamne. Don Rubio îi spuse că marquesa obișnuia să apară nepoftită la banchetele lui, ca să-i șterpelească tacîmurile de argint. O moașă de la mahala declară că doña María venea mereu la ea și-i punea tot felul de întrebări anapoda, pînă ce s-a văzut nevoită s-o alunge de la ușă ca pe o cerșetoare. Un librar

spuse că era una dintre cele trei persoane mai cultivate din Lima. Soţia administratorului declară că era cam nebună, dar avea o inimă de aur. Arta de a scrie biografii este mai anevoioasă decît se crede de obicei.

Fratele Juniper constată că afla puţine lucruri de la cei care trăiseră mai aproape de persoanele a căror viaţă o cerceta. Madre María del Pilar îi vorbi mult despre Pepita, dar nu-i pomeni nimic despre intenţiile ei cu privire la fată. La început i-a fost greu să ajungă la Perichola, dar apoi călugărul franciscan începu chiar să-i placă fostei actriţe. Caracterizarea unchiului Pio făcută de ea contrazicea întru totul mulţimea de mărturii răuvoitoare aflate de la alţii ; vorbi puţin despre fiul ei şi numai ca o concesie dureroasă, după care convorbirea se termină brusc. Căpitanul Alvarado îi spuse şi el ce ştia despre Esteban şi unchiul Pio. Cei ce ştiu multe pe lumea asta vorbesc puţin. Vă voi cruţa de generalizările fratelui Juniper, căci le cunoaştem cu toţii. Lui i se părea că vede în acest accident pe cei răi ispăşindu-şi prin moarte păcatele şi pe cei buni chemaţi mai devreme la Domnul. Credea că vede trufia şi bogăţia pedepsite ca o pildă pentru muritori, iar umilinţa lăudată şi răsplătită spre lămurirea poporului. Dar fratele Juniper nu era mulţumit de raţionamentul său. Se putea foarte bine ca marquesa de Montemayor să nu fi fost un monstru de zgîrcenie şi nici unchiul Pio atît de desfrînat.

Curînd după ce a fost terminată, cartea franciscanului a căzut în mîinile unor judecători şi

a fost de-ndată socotită eretică. Se hotărî să fie arsă în piaţa publică, împreună cu autorul ei. Fratele Juniper se supuse fără împotrivire hotărîrii care stabilea că diavolul se folosise de el pentru a acţiona cu mult folos în Peru. În ultima noapte petrecută în temniţă, căută zadarnic să afle în propria lui viaţă graţia divină pe care n-o aflase în celelalte cinci vieţi. Nu se răzvrăti. Era gata să-şi jertfească propria viaţă pentru neprihănirea bisericii, dar ar fi dorit mult de tot să se găsească undeva o voce care să mărturisească pentru el că scopul său a fost să ajute credinţa ; i se părea că nimeni pe lume nu-l crede. Dar în dimineaţa următoare, în lumina soarelui mulţi dintre cei adunaţi în piaţă l-au înţeles, fiindcă era foarte iubit.

Veni o mică delegaţie din satul Puerto, iar Nina (bunătate 2, credinţă 5, utilitate 10) şi alţii stăteau locului, cu faţa nedumerită şi cernită, în timp ce călugărul lor iubit era dat pradă flăcărilor. Şi chiar atunci, în clipele acelea, păstra în inimă o credinţă nestrămutată care-i spunea că cel puţin sfîntul Francisc nu l-ar fi condamnat cu totul (nu îndrăznea să invoce un sfînt mai important, deoarece se dovedise că poate greşi uşor în privinţa asta) ; de două ori îl invocă pe sfîntul Francisc, apoi se aplecă asupra flăcărilor, zîmbi şi-şi dădu sufletul.

Ziua în care avu loc slujba religioasă pentru odihna victimelor accidentului era senină şi caldă. Cetăţenii din Lima, cu ochi negri înspăimîntaţi, se înghesuiau pe străzi spre catedrală şi ajunşi înăuntru priveau catafalcul acoperit cu

catifea neagră tivită cu argint. Arhiepiscopul, îmbrăcat în vestmintele strălucitoare şi ţepene ca de lemn, năduşea pe tronul său, aplecîndu-şi din cînd în cînd urechea de cunoscător la inspiratele compoziţii ale lui Vittoria. Corul repetase partiturile pe care Tomas Luís le scrisese, ca pentru a-şi lua adio de la muzică, în cinstea prietenei şi patroanei sale, împărăteasa Austriei, şi întreaga suferinţă şi blîndeţe, întreg realismul spaniol filtrat printr-o manieră italiană se înălţa şi cobora peste marea de mantile. Don Andrés, în ţinută de gală, încărcată de pene şi culori, stătea în genunchi, bolnav şi tulburat. Îşi dădea seama că mulţimea îl priveşte pe furiş şi aşteaptă să-l vadă jucînd rolul tatălui care şi-a pierdut unicul fiu. Se întreba dacă Perichola se afla acolo. Niciodată nu fusese obligat să stea atîta timp fără să fumeze.

Căpitanul Alvarado, venind din piaţa însorită, încercă o clipă să-şi facă loc în biserică. Privi, peste marea de capete şi dantelele negre, mulţimea de lumînări şi cădelniţe cu tămîie. „Ce fals, ce nereal !“ spuse el şi-şi croi drum spre ieşire. Coborî în port şi stătu un moment aplecat peste bordul corabiei sale, privind gînditor în apa limpede. „Fericiţi cei înecaţi, Esteban !“ murmură el.

În partea rezervată lor stăteau stareţa şi călugăriţele. În noaptea care trecuse îşi smulsese un idol din inimă şi ieşi din această încercare palidă dar neînduplecată. Acceptase faptul că nu are nici o importanţă dacă strădania ei va reuşi sau nu ; era suficient că lucra. Ea era infirmiera care îngrijeşte pe bolnavii ce nu se vindecă niciodată ;

preotul care slujeşte fără preget în faţa unui altar unde nu vine nici un credincios. Nu va mai exista nici o înlocuitoare ca Pepita, care să-i continuie opera ; va cădea şi ea pradă indolenţii şi nepăsării semenilor. Se părea că cerul se mulţumeşte cu dragostea dezinteresată care înflorise un timp în Peru şi apoi se veştejise. Îşi aplecă fruntea pe mînă urmărind delicatele glasuri de soprană care se ridicau lin în rugăciune.

— Afecţiunea mea ar fi trebuit să izvorască din această lumină, Pepita, gîndi ea. Întreaga-mi viaţă ar fi fost mai plină de această însuşire. Am fost prea ocupată — adăugă cu tristeţe şi se cufundă în rugăciuni.

Camila venise de la fermă să ia parte la slujba religioasă. Inima îi era plină de consternare şi nedumerire. I se vădea un nou semn al cerului ; era al treilea. Întîi variola, apoi boala lui Jaime, şi acum prăbuşirea punţii. O, desigur, nu erau simple întîmplări. Îi era ruşine de parcă i-ar fi fost scrise pe frunte. O poruncă de la palat o înştiinţase că viceregele trimitea pe cele două fiice ale sale să înveţe la o mînăstire, în Spania. Era bine aşa. Acum rămăsese singură. Cu gîndul departe, îşi adună cîteva lucruri şi plecă spre oraş pentru slujba religioasă. Dar se gîndi la mulţimea ce va veni să caşte gura la unchiul Pio şi la băiatul ei ; se gîndi la pomposul ritual al bisericii, ca la o prăpastie în care se prăbuşesc fiinţele iubite, şi la furtuna acelor *dies irae* [1] în

[1] Judecata de apoi (lat.).

care individul se pierde printre milioanele de morţi, chipul se şterge şi trăsăturile nu se mai desluşesc. Ceva mai departe de jumătatea drumului, la bisericuţa de lut cu hramul sfîntului Ludovic, se strecură înăuntru şi îngenunchie lîngă un stîlp să se odihnească puţin. Căută să reînvie din memorie chipurile celor doi. Aşteptă să simtă o emoţie. Nu simt nimic, şopti în sinea ei. Nu am inimă. Sînt o biată femeie oarecare, atîta tot. Sînt o nesimţită. Nu am inimă. Iată, nu mai încerc să mă gîndesc la ceva ; stau aici doar să mă odihnesc. Dar de-abia sfîrşise gîndul, cînd o cuprinse din nou acea groaznică suferinţă de nedescris, suferinţă care o împiedicase să-i vorbească deschis măcar o dată unchiului Pio şi să-i mărturisească dragostea ei şi să-l încurajeze pe Jaime în suferinţă. Se ridică, sălbatică :

— I-am părăsit pe toţi, strigă ea. Ei mă iubesc şi eu îi abandonez.

Se înapoie la fermă şi timp de un an a fost pradă disperării. Într-o zi află din întîmplare că buna stareţă pierduse în acelaşi accident două fiinţe dragi. Cosea şi lucrul îi căzu din mînă : deci stareţa ştie şi va fi în măsură să-i explice.

Dar nu, ce-ar putea să-mi spună ea ? Nici nu va crede că o fiinţă ca mine poate iubi sau suferi pentru pierderea cuiva, îşi spuse. Hotărî să se ducă la Lima şi s-o privească pe stareţă de la distanţă. Dacă voi citi pe chipul ei că nu mă dispreţuieşte, am să-i vorbesc, gîndi ea.

Camila se furişă în biserica mînăstirii şi se îndrăgosti de înfăţişarea simplă a stareţei, deşi o cam înfricoşa. În cele din urmă îi vorbi :

— Maică, eu... eu...
— Te cunosc, fiica mea?
— Am fost actriță... am fost Perichola.
— O, da. O, de mult doream să te cunosc, dar mi s-a spus că nu vrei să fii văzută. Știu că și dumneata ai pierdut pe cineva cînd s-a prăbușit puntea...

Camila se ridică și se clătină amețită. Din nou suferința și mîinile morților pe care nu le putea atinge. Buzele îi erau albe. Capul îi căzu pe genunchii stareței.

— Măicuță, ce să fac? Sînt singură. Nu am pe nimeni pe lume. Pe ei i-am iubit. Ce să mă fac?

Stareța o privi de aproape.

— Fiica mea, e cald aici. Să mergem în grădină. Acolo te poți odihni. Făcu semn unei maici să aducă puțină apă. Continuă să vorbească mașinal:

— De mult timp am dorit să te cunosc, señora. Încă înainte de accident am dorit mult să te cunosc. Mi s-a spus că ai fost o foarte mare și admirabilă actriță în *autos sacramentales* [1] în „Ospățul lui Belshazzar".

— O, măicuță, nu trebuie să vorbiți așa. Sînt o păcătoasă. Nu trebuie să spuneți asta.

— Bea, copila mea. Avem o grădină frumoasă, nu-i așa? Ai să vii adesea să ne vezi și într-o zi ai s-o cunoști pe sora Juana, care este

[1] Reprezentații dramatice care aveau loc în Spania, de ziua Domnului, după ceremoniile religioase, pe scenele publice.

grădinarul şef. Înainte de a veni la mînăstire aproape că nu văzuse o grădină, căci lucra la mine, sus în munţi. Acum totul înfloreşte sub mîna ei. A trecut un an, señora, de la nenorocirea noastră. Eu am pierdut doi copii din orfelinatul meu, dar dumneata ţi-ai pierdut copilul ?

— Da, măicuţă.

— Şi pe un bun prieten ?

— Da, măicuţă.

— Spune-mi...

Şi apoi îndelunga disperare a Camilei, singuratica şi persistenta disperare care o urmărea din copilărie îşi găsi alinarea în această poală prăfuită şi prietenoasă, printre fîntînile şi trandafirii sorei Juana.

Dar unde se găsesc atîtea cărţi care să cuprindă întîmplările ce n-ar fi fost aceleaşi dacă puntea nu s-ar fi prăbuşit ! Din toate aceste întîmplări mai aleg una.

— Condesa d'Abuirre doreşte să vă vadă, îi spuse stareţei o maică apărută în uşa biroului.

— Bine, spuse stareţa lăsînd pana din mînă, dar cine-i condesa d'Abuirre ?

— Nu ştiu. A sosit chiar acum din Spania.

— O, asta înseamnă bani, Iñez, bani pentru căminul orbilor mei. Repede, pofteşte-o înăuntru.

O femeie înaltă, de o frumuseţe uşor melancolică, intră în cameră. Doña Clara, care de obicei era foarte sigură de sine, se simţi stingherită de data asta.

— Sînteţi ocupată, maică dragă ? Putem sta puţin de vorbă ?

— N-am nimic de făcut acum, fiica mea. Să iertaţi memoria unei femei bătrîne. V-am cunoscut cîndva ?

— Marquesa de Montemayor era mama mea...

Doña Clara bănuia că stareţa nu o admirase prea mult pe mama marquesei şi, de aceea, nu voia s-o lase să vorbească înainte ca ea însăşi s-o apere pe doña María îndelung şi călduros. Melancolia îi dispăru de pe faţă în timp ce se pocăia. Cînd termină, stareţa îi vorbi despre Pepita şi Esteban, precum şi despre vizita Camilei.

— Toţi, cu toţii am greşit, spuse bătrîna, şi ne aşteptăm pedeapsa. Sîntem gata să ispăşim toate cîte am făcut, dar ştii fiica mea, în iubire — de-abia îndrăznesc să spun — în iubire chiar propriile noastre greşeli nu par să aibă durată lungă.

Condesa arătă stareţei ultima scrisoare a doñei María. Stareţa nu îndrăzni să spună cu glas tare cît era de mirată să afle că astfel de cuvinte (cuvinte care de atunci încoace au fost mereu murmurate cu admiraţie de întreaga omenire) puteau să izvorască din inima marquesei, stăpîna Pepitei. „Învaţă acum, îşi spuse ea, învaţă, în sfîrşit, că oriunde poţi găsi îngăduinţă". Şi triumfa de fericire, ca o fetiţă, în faţa acestei noi dovezi că idealurile pentru care trăia existau pretutindeni, că lumea era pe calea cea bună.

— Vrei să fii bună, fiica mea, să mergi să-ţi arăt cu ce mă străduiesc eu ? spuse stareţa.

Soarele apusese, şi stareţa continua să meargă înainte cu un felinar în mînă, de-a lungul coridoarelor. Doña Clara văzu bătrîni şi tineri, bol-

navi şi orbi, dar mai ales o vedea pe stareţă, bătrînă şi obosită, dar cu înfăţişarea senină, călăuzind-o. Stareţa se oprea uneori pe coridor şi-i spunea :

— Nu pot crede că nu se poate face ceva pentru surdo-muţi. Mi se pare că un om cu răbdare ar putea... ar putea născoci o limbă pentru ei. Ştiţi, în Peru sînt sute şi sute de asemenea bolnavi. Nu vă amintiţi cumva dacă în Spania s-a descoperit ceva pentru ei ? Ei, dar într-o bună zi tot se va descoperi. Sau poate mai tîrziu. Ştiţi, eu cred totuşi că s-ar putea face ceva şi pentru nebuni. Sînt bătrînă, vedeţi şi nu mă pot duce acolo unde oamenii se ocupă de lucrurile acestea, dar îi urmăresc de aici, îndeaproape, şi uneori mi se pare... În Spania, acum, sînt trataţi cu blîndeţe, nu-i aşa ? Am uneori impresia că e ceva cunoscut, ceva ce ne este ascuns, dar la îndemîna noastră. Cîndva, cînd vă veţi înapoia în Spania, dacă veţi auzi de ceva care ne-ar putea ajuta, o să-mi scrieţi... dacă nu sînteţi prea ocupată ?

În cele din urmă, după ce doña Clara vizită şi bucătăriile, stareţa îi spuse :

— Să mă scuzaţi, vă rog, dar acum trebuie să mă duc în camera celor grav bolnavi şi să le spun cîteva cuvinte, ca să aibă la ce se gîndi cînd nu pot adormi. N-o să vă cer să veniţi cu mine, căci nu sînteţi obişnuită cu... cu astfel de zgomote şi cu asemenea lucruri. De altfel le vorbesc aşa cum vorbeşti copiilor. O privi pe doña Clara cu un zîmbet modest şi trist. Deodată dispăru şi se întoarse după o clipă însoţită de una dintre

ajutoarele ei, care pierduse și ea pe cineva în nenorocirea cu puntea și care înainte fusese actriță.

— Dînsa pleacă acum, spuse stareța, căci are treburi prin oraș, și după ce termin ceea ce am să vă spun trebuie să vă părăsesc pe amîndouă, fiindcă negustorul de făină nu mai poate aștepta, iar convorbirea noastră ne-ar lua prea mult timp.

Doña Clara rămase în ușă în timp ce stareța le vorbea bolnavilor, cu lampa așezată pe jos, lîngă ea. Madre María stătea în picioare cu spatele rezemat de un stîlp ; bolnavii erau așezați la rînd, în paturi, și priveau în tavan încercînd să nu se vaite. În seara aceea stareța le vorbi despre cei care stau în întuneric (se gîndea doar la Esteban și la Pepita), care nu au la cine să se ducă, pentru care viața este, poate, mai grea și lipsită de sens ; iar cei care zăceau acolo în paturile lor simțeau că sînt la adăpostul unor ziduri pe care stareța le-a clădit pentru ei ; înăuntru era lumină și căldură, pe cînd afară era întunericul cu care ei n-ar fi făcut schimb nici cu prețul alinării durerilor sau al morții chiar. Dar în timp ce le vorbea, alte gînduri îi treceau stareții prin minte.

Acum, gîndea ea, aproape nimeni, în afară de mine, nu-și mai amintește de Esteban și de Pepita. Numai Camila își mai aduce aminte de unchiul Pio și de fiul ei, iar femeia aceasta de doamna care i-a fost mamă. Dar în curînd vom muri și orice amintire a celor cinci victime se

va şterge de pe acest pămînt, iar noi înşine vom fi iubiţi cîtva timp doar şi apoi vom fi daţi uitării. Iubirea este însă totul ; impulsurile iubirii se reîntorc toate la dragostea care le-a dat naştere. Nici chiar amintirea nu este necesară iubirii. Există o lume a celor vii şi o lume a celor morţi, iar puntea care le uneşte este iubirea... singura care supravieţuieşte, singurul sens al vieţii.

CUPRINS

Prefață 5
I. *Poate a fost o întîmplare* . . . 19
II. *Marquesa de Montemayor* . . . 27
III. *Esteban* 65
IV. *Unchiul Pio* 99
V. *Poate a fost o treabă cu rost* . . 141

Redactor responsabil : SUZI HIRSCH
Tehnoredactor : VICTOR MAŞEK

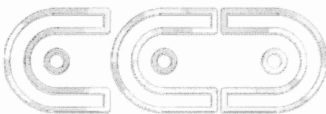

Dat la cules 28.11.1967. Bun de tipar 08.06.1968. Apărut 1968. Tiraj 50 160 ex. broşate. Hîrtie tipar înalt tip B mat de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 5,56. Coli tipar 5. A. nr. 13595. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 89—31=59

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, Bucureşti
Republica Socialistă România
Comanda nr. 1069

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

